

KOSSUTH
ÉS
A MAGYAR EMIGRATIO
TÖRÖK FÖLDÖN.

IKTA
SZÖLLŐSY FERENCZ,
A MAGYAR EMIGRATIO TAGJA.

(FÜGGELÉK : UTIRAJZOK.)

LIPCSE, 1870.

KOSSUTH

ÉS

A MAGYAR EMIGRATIO

TÖRÖK FÖLDÖN.

ELŐSZÓ.

Több éve már, hogy e könyv sajtó alá volt szánva. S hogy mégis csak ma lép közönség elé, annak egyik oka nemcsak a sajtó, de egyuttal a politikai viszonyokkal is szorosan összefügg.

Mig a magyar nemzet az abszolutismus nyomása alatt nyögött, igazságtalanság leendett oly adatokat közrebocsátani, melyek ellenében, minden egyebet mellőzve, teljes lehetetlen lett volna az önvédelem.

Ma nem úgy áll többé a dolog. A helyzet javult, s támadás visszaverésére egyenlő fegyverekkel rendelkezik a hazában mindenki.

A történeti igazság nagyérdeke követeli tehát, hogy a jelen munka gazdag adatai

ne lappangjanak tovább is elrejtve, hanem nyilvánosságra juttatván lehetségessé válják így a hozzászólás azoknak, kiket a nagyrészben új és ismeretlen tények egymásika közvetlenül érint. Valószínű, hogy a cáfolatok vagy fölvilágosítások nem is fognak elmaradni, s ha ezáltal a magyar szabadságharc gyászos befejezését követő események tisztába hozatni s történeti bizonyossággal megállapíttatni fognak, teljesen elérte, mit elérni remélt és óhajtott

a névtelen kiadó.

SZÖLLŐSY FERENCZ.

(Életrajz.)

Negyedfél évtizeddel ezelőtt volt a kolozsvári reformatum collegiumban egy fiu, osztályában mindig legelső, tanulótársainak kedvence, a tanítóknak csintalanságban kifogyhatatlan ostora.

.....Évek elteltével az ifju gondolata túlszárnyalá a köznapi életet — s távoznia kellett.

Lángész, heves vér, kalandvágy: mi volna még, mi kitárja előtte a nagy világot?!..

Katonának állott.

De a tettvágyó ifjunak nem igen tetszett a tétlenség sótalan kenyeze, s első alkalommal odahagyta új pályáját.

A szökött katonát csak bizonyos, Bécsben lakó befolyásos rokona közbejárása szabadította meg nagyobb bajoktól; azonban néhány hetet kellett Bécs egyik

kórházában, magát örültnek tettetve töltenie, mert — csupán ily módon lehetett hibáját kimenteni.

A vágy mind tovább üzte — túl a hegyen, a határon, idegen földre Törökországba.

Ez történt Szöllősy Ferenczcel 1829-ben.

Talentuma, nagy ügyessége és ritka nyelvtanulási képessége csakhamar útát szereztek számára a legmagasb török katonai hivatalok felé.

Szöllősy mint táborkari tiszt vett részt az 1829-ki orosz-török hadjáratban; harczolt Ibrahim ellen; elkísérte Fevzi Ahmed rendkívüli követet Szent-Pétervárra, mely alkalommal Oroszhon legnevezetesebb helyeit volt alkalma szemügyre venni s Miklós cszárral a segédtisztek közül egyedül ő tudott francziául beszélni; kezét csókolt a császárnénak s Pétervártól Konstantinápolyig mindenütt oraculumuma volt a törököknek.

Hazaérkeztével, zultáni rendelet következtében, a kis-ázsiai bányák megvizsgálásával s azok jobb kezelése felőli tervkészítéssel bízott meg; hol sokszoros életveszély-

lyel eljárván teendőiben, e tárgybani felvilágosító véleményezésével sokat tett az ottani bányák czélszerűbb karba állítására.

Ezután (1835.) Albániába küldetett rendszerezett csendőrség szervezése végett, — s alig jútott el a vad gogalikok között Scodra (Skutari) fővárosba, midőn a rég forrongó fölkelés kitörvén, a lázadók dühé elől a pasával s kevés rendeskatonasággal a városba szorúlt, hol május 19-től szeptember 11-kéig, folytonos megszállás alatt, naponkint egyen-egyen nyolcz lat föttmáléval kellett megérniök.

Hét évet töltött Szöllösy napkelet fényes ege alatt; de vágyai iránytűje ismét hazája felé mutatott.

Az 1836-ki év februárjában érkezett vissza Erdélybe. Láttam azt a köpönyeget, melyet keresztüljártak a határszélen átiramló Szélim után füttyölő török golyók.

Mint engedély nélkül kivándorlott, criminalis kereset alá vétetett.

Pere három esztendeig folyt.

Ezalatt irta a „Napkeleti képek“-et, melyben érdekes törökországi tapasztalatai

egy részét terjesztette a közönség elébe, és pedig csupán nagy emlékezőtehetsége után, mert, mint előbeszédében is megjegyzi, irományai az albániai lázadáskor mind elvesztek.

Itt bámulni lehet Európa majd minden nivelt irodalmábani ritka jártasságát.

Első diák-éveiben elhagyva az oskolákat, távol a hazától, még pedig Törökországban töltve közbeeső idejét — a ki gyermekkorában is, mint gazdatiszt fia, bár elég gondos, de a középosztályuaknál akkor szokásban lévő szűk terjű nevelésben részesült — mikor hazajő, ismeri az olasz, frank, német, angol, latin és arab irodalmat, lord Byron-tól Ariostóig, Sullytól Perseus-, Gibbon- és Schillerig *). —

Végre csakugyan lefolyt a per, s Szölösy nemcsak fölmentetett, hanem a kormány keleti nyelvek tolmácsává is kinevezte Zimonyban.

*) A „Napkeleti képek“-et az akkori kritika igen kedvezőleg fogadta. L. a „Figyelmező“ 1838. 2. és 30. számát. E könyv Kolozsvártnál Steinnál leszállított olcsó áron most is kapható, s a török viszonyok érdekes találó festéseért, és a benne foglalt adtokért megérdemli a megvételt.

Itt még jobban nekifeküdt a nyelvtanulásnak, úgy hogy rövid időn az új-görögben is szép előmenetelt tett, s pár év alatt 14 nyelvet mondhatott sajátjának.

Sokszor hozzáfogott önéletírásához, s mindannyiszor azért hagyta félbe, nehogy a benne előforduló rendkívüli episoddokért sorait költeménynek tartsák.

A forradalom után, melyben jelentékeny szerepe volt — külföldre menekült.

Törökföldön átutaztában igen sok hasznát vette régibb ismeretségeinek. Nagyúri biztosúl a menekültek mellé testőrségi ezredes Szülejmán bej adatott, kitől ő azon időben, midőn tábornagy Fevzi-Ahmed pasának, Mahmud szultán kegyenczének kedvelt, segéde volt, s ki akkor körülöttök mint hadnagy gyakori szolgálatokat tett — némi köszönetre tarthatott számot. Szülejmán ráismert, barátságának minden kitelhető jelét igyekezett egykori jóltevője iránt tanusítani, a miben, minthogy mindvégig ő maradt az emigránsok főfelügyelője, elegendő alkalma volt.

— Viddinből Sumlára költöztek.

— Onnan a többiekkel együtt Kiszíába belebbezettett.

— Várnán, Gemleken, Brusszán, — a hajdani Bythinia fővárosán, — áthaladva, Kutajába érkeztek.

Itt egy esztendőnél tovább tartózkodott. Ekkor távozási engedélyt nyervén, örök istenhozzádot mondott az agg vár sötét mandolafáinak, a Borzuk ezüst habjainak, Persia kopasz bérceinek.

Máltában kiszállott tengeri fürdők élvezése végett. Hat héti ittmulatás után Frankhonba ment, Marseillet, Toulouset megtekintvén, a legnevezetesebb pyrenei fürdők egyikében — Baregesben ismét hét hetet töltött gyengült egészsége helyreállítása kedvéért, mely alkalommal Aragoniába, a kedves Spanyolország legszebb részébe is berándult.

1851. Szeptemberében Párizsba érkezett.

Két és félévi itt-tartózkodását a császári nagy könyvtárban való búvárkodásra fordította, — s egyebek közt befejezé a mesmerismus körül még Kutajában megkezdett tanulmányait, — minek segélyével 1850. elején magát oly betegségből mentette

meg, melynek meggyógyíthatása felől orvossai már minden reményüket elvesztették volt.

Etannal történt megismerkedése kedélyvilágában is fordulatot idézett elő, s nem ritkán alkalmat nyújtott nekie, a rejtélyes tudomány által a Szent-könyv bűvös csudatételeit egész valóságukban újra föléleszteni.

A szülőföld emlékei nem hagytak nyugtot a bujdosónak.

Hazatérhetésért folyamodott, s legfelsőbb kegyelemből 1853. apriliséban újra megpillantá az imádott hon sötét határait.

1854. márczius 3-án meghalt Nagy-Szöllősy Szöllősy Ferencz, Oraviczán, negyvennyolcz éves korában.

Élete csak a futócsillag hirtelen ragyogása volt : elenyészett, mielőtt világíthatott volna.

A hegyvölgyes vidéken rohanó folyót mindig a rónára vonja valami. A meredeken gyűjtött kincset csak itt öntheti ki, — hol, tudja hogy egyedül várjapihenés hosszufutása után, a mező tárt karjain. De ha sohasem juthat a folyam a mosolygó vidékre? Ha el-

nyeli egy mélység s nem leszen látható többé? Ha az utolsó szirtről leesve, milliom szemre porlik, széttörik, megsemmisül s elvesz a benne rejlett drágaságokkal együtt? De ez nem a folyam sorsa, — inkább sorsa az embernek! Annyi talentum és a legszentebb akarat — oda lesznek egy percz alatt, ha a kebel megszűnt dobogni, nyom nélkül, ismeretlenül!... *).

*) A „Napkelet“ 1856. I. félévi folyamából.

KOSSUTH

ÉS

A MAGYAR EMIGRATIO

TÖRÖK FÖLDÖN.

Oravicza, julius 3. 1853.

Kedves bátyám!

Elvégre honomba visszavergődhetvén, múlt ápril 23-ka óta nőmmel együtt, ki távollétem alatt Temesvárt két ízben volt becsukva, napámnál tartózkodom; igen, tartózkodom; mert 20,000 p. forintot meghaladó vagyonunk a forradalom alatt elpusztulván, nyomasztó szükség martalékává levénk.

A negyvennyolcz- és kilenczi évek enge-
met nőmmel együtt négy-öt ezer pforintnyi
évi jövedelemtől talán örökre megfosztottak.
Bányainktól a Dunáig vivő elkezdett vasu-
tunk félbeszakadván, a gőzhajótársaság
kénytelenségből másfelé folyamodott, —
köszénbányanyitásra, s vasutépítésre mil-
liókat előlegezett (4 milliót pengőben) s a
tőlünk vásárlással felhagyott.

Kedves Károly bátyám! Negyvenkilencz óta én szép és nagy utakat tettem. — Utam egy részén az igaz utaztattam, de más részit proprio motu tettem.

Orsovától Kutájáig, egy évi itteni kipihenés után innen Máltáig vitettem. Ottan hét hetet mulattam, s a francia consulátus útján, Párisból a belügyministertől a Franciaországba beléphetésre nagy ügygyel-bajjal szabadalmat nyervén, Marseillen, Toulouson keresztül a Pyrének közé Barégesbe mentem fürdőbe; — itt hét hétig mulattam, a gyönyörű vidéket bejárván, Spanyolhonban Arragoniában is megfordultam. — Baréges-ből Tarbes-Peaun IV. Henrik születése helyén, Bordeaux-, Nantes-, Tours-, Orleanson keresztül Párisba mentem.

Itten huzamosan mulatván, száműzetésemet fájdalmasan érzettem. A nagy és szép város népe tömkelegében hontalanságom tudata keblemet majd összeszaggatta. A cosmopoliticaí érzeteknek bizonyos határai vannak, melyeket büntetetlen nekünk áthágni nem lehet.

Bujdosásimnak tapasztalásimon kívül az

a haszna is leve hogy a frankhoni átkozott
rosz dohány és szivar miatt a dohányzással
örökre felhagytam. — Italt is, vizen kívül,
semmit nem iszom. Mindnyájokra az egek
áldását esedezve, s isten oltalmába ajánlva
maradok.

Önnek kedves bátyám

holtig tisztelő atyafi-öccse

Ferencz.

Ön tölem Odysseát kíván; ám legyen —
megérthetés kedvéért vigyük vissza a fona-
lat az 1849-ik év nagyhetére, s jelesen szer-
dára. — Miután Gyöngyösön az Orczy-ház-
ban egy pár napot kényelmesen töltenénk,
Kossuth szerdán reggeli kilencz órakor né-
kem ekkép szól : „Kedves lelkem barátom!
Menjünk Jászberénybe egy kicsit akasztatni!“
Melyre én : „A felmagasztalást, a természet
törvénye szerint igazolni nem lehet s min-
den esetre, a rerum ezen ultima ratioját
felette kényes palliativ szernek tartom.“ —

Jászberénybe érvén, az ottani főnökök
közül hárman előhivattak, én velök a Kos-

suth belső szobájába megyek (nekem minden idegennel ab ovo, ad malum usque — benn kellett lennem) hol a *G*-dúron elkezdett quartett különféle kitérések után elvégre *A*-mohlba ment át — szóval az ijesztés- és mentségből alakult párbeszédnek vége lön, s nagy bel örömemre a bakó szolgálatja nem vétetett igénybe.

Vér tehát nem omlott, de folyt ám annál több vino santo — és lachryma christi — A commentar gondolom felesleges nem leend: Egy gazdag Jákob-ivadék 49-nek az elején több száz akó ménesi és ruszti aszubort kereskedés végett Lengyelországba akart átszállíttatni; — szekerei, azon ürügy alatt, hogy a bort Schlick tábornóknak viszi, feltartóztatnak s Debreczenbe hajtatnak, hol brevi manu elkoboztatnak; mely bor később valahányszor Kossuth tábort járva korteskedett, elválhatatlan útítársunk lévén, az érintett nevek alatt nem csekély szerepet játszott.

A városház nagy termében egy patkóforma hosszú asztalt teritettek, melyet a Pest felé nyomuló magyar sereg főbb tisztjei

körülültek, s midőn már a túroshaluskának is végére jutottak volna, egyszerre betoppan Leiningen, és huszár-örnagym Kray. — Ez utóbbi éh gyomorral az úgy nevezett vino santóból (ménesi) két boros poharat felhajt, s egész tüzzel legényei elhanyagoltatásán s rossz kosztján panaszkodik. — Damjanics csitítja — Kray felpattan, kardját leoldja, s az asztalra dobja, mondván: „készebb vagyok szolgálatommal felhagyni, mint legényeimet éhezni látni!“ Kossuth e zajra színiét vesztvén felkél s szobájába vonul — Krayt pedig Görgey a porkolábhoz küldi. — Damjanics és Kossuth kénytelenek valának később Görgeyt kiengesztelni — s a különben ügyes hibás, szabaddá lön.

A félben lévő palaczkok, — poharak és tálak s tányérok tömege alatt vajudozó patkóalakú tölgyasztal körüli székeken több törzstiszt hosszan nyúlva kényelmesen horgyogott. — A kályha mellett pedig jó meleg bundámon nagyot aludott Görgey. — Én Kossuth szobaajtájánál hat széket egybetévén, s kabátommal takaróztván, didergettem is, nem is.

Midőn a terem nagy falórája, mely a patres conscripti részéről annyi csűrésnek-csavarásnak vala addig élő tanuja, 11¹/₂-et konditott, a mellettem levő ajtó megnyílik, Kossuth kijön s velem együtt az alvókon szemlét tart, s midőn Görgeihez jutnánk, tőlem ezt kérdi: „Hát G... miért fekszik itt, nincs neki szállása?“ — „De van, hanem nekem azt mondá, miszerint a jász atyafiakban nem igen bízik, s ennél fogva kéznél akar lenni!“ A tömjénezés Kossuthnak nagyon tetszett — s miután szobájában nekem valami takarót kutattunk volna, egymásnak jó éjszakát mondtunk. Keresztyéni kívánságunk, fájdalom! nem sikerüle, mert éjfél után egy órakor Kossuth kijön s nekem azt mondja: „tűz van!“ Görgeyt felköltöm, ki az ablakhoz megy — kinéz, segédjének azt mondja: „veszély semmi, mindazáltal menjen ön, a tüzet oltassa el!“ és azzal jó meleg bundámra viszont lefeküdt. — Mi pedig Kossuthtal egy ablakot kinyitánk, s három óráig, tűz multáig beszélgetve szivarozánk.

Más nap Szent-Márton-Kátára mentünk, a hol magunkat annak daczára, hogy a szo-

bákban úgy valánk, mint a görögök a trójai falóban, jól kinyugodtuk, s nagy-péntekre, az isaszegi csatának napjára szerencsésen felviradánk.

Kossuth délelőtti 10 órakor egy pár kocsin Kókára hajtatott, ottan a dombon lévő kápolnához felérván, füre heveredtünk, s szivarozás közben a távol haladó magyar serget szemléltük. Görgei nem sokára hozzánk ér, s hasonlólag füre dől. — Egy idő várattatva Kossuth reá függesztett szemekkel tőle azt kérdi : „Hát a koronával mit csinálunk, ha a németet az országból kikergetjük?“ Görgei reám néz, s szokott hidegvérűségével az mondja : „Adjuk Szöllősy barátunknak.“ Én erre : „Köszönöm szépen, engemet a dicsórság nem ostromol, tudok én annak egy jó helyet — küldjük Kubinyi Gusztinak (a nemzeti muzeum igazgatójának).“ — Kevés idő múlva Görgei lóra ül, s Isaszegre vágat; mi pedig Szt.-Márton-Kátára visszatérünk ebédre. Mielőtt ebédhez ülnénk Kossuth engemet félrehí, s azt mondja : „Kedves lelkem barátom én Önt a nöm után küldeném, hogy a pest-budai be-

menetben Terézem is részesülhessen. — Ebéd után, midőn a nejemnek, szóló levelet átadja, s megölel, így szól : Én Önre azt bízom, mi nekem a világon legdrágább,“ melyre én : „Szerintem első a haza, s az után jön a domina.“ — „Jól van jól, kedves lelkem barátom csak menjen!“ Ez volt 5¹/₂ órakor délután. Estvéli 6 órakor el is indultam, s orosz feldjägerhez illő sebességgel utazván, más nap délben Debreczenben termettem. — Husvét első napján estvére Egerbe jutottam, hol Terézt sógorasszonyával Rutkainéval az érseki lakba beszállítom. Vacsora után a kályhához támaszkodva szivarozok, s az asszonyokkal beszélgetek, és nekik a jászberényi éjet episodjaival együtt elősorolom. A Kray tetteire Teréz azt mondja : „Hát Kossuth nem lövette-e azt a hitvány őrnagyot főbe? Lettem volna csak ott, megtanítottam volna én őtet az elnök iránti tiszteletre!“ Melyre én „a mai időben a derék katonára szükség lévén, minden csekélységért nem igen lehet őket főbe lövetni.“ — S kevés variatio után így szól : „Hát a koronával, ha a németet kiüzi, mit mivelnek — mert előbb-hátrább

ugy is a Kossuth fejére fog az kerülni?!“.... Melyre én huzamos várakozás után, attilám szárnyát félrevonván négycsövű két pisztolyomat, s törömet mutatom s így szólok : „Honomat s a elnök urat sokkal inkább szeretem és becsülöm, hogy sem azt türjem, miszerint az elnök jó hírét és nevét a korona utáni kapkodással befertőztesse. Készebb volnék, ezen törrel, melyet oltalmára hordozok, életének véget vetni.“ A Teréz szemei hoszúkasságukat elvesztvén, mint a fókáé, kerekékké s kidomborultakká lőnek. — A két asszony ásitozni kezde s én nekik jó éjet kívántam.

Más nap délben a Gödöllőből visszatérő elnököt Hatvanban találtuk, s minthogy az ünnepélyes pesti díszmenetből ez uttal semmi sem leve, demisimus auriculas, s a paprikás szalonna hazájába visszatértünk.

Később az aprilis tizennegyedikét megelőző nyugtalan gyűlések beállottak, Kossuth a képviselőkkel minden áron el akarta hitetni, hogy a seregek, különösen a felső fősereg a függetlenség kihirdetését sürgeti. — Ez a Kossuth és Görgey közti egyetértést

örökre összezúzta s a beállott hidegséget és bizalmatlanságot a Kossuth családjához tartozó asszonyok gondolatlan pletykasága és sértő dölyfe napról napra öregbitette.

A túlbizottság idétlen szülöttje a függetlenségi okirat, melyen Kossuth 24 órát szakadatlanul dolgozott, végre meglett; s én, — megeshető, az egri párbeszéd következtében, — mint tanácsos a külügyministeriumba mentem. Nem sokára másodízben Oláhországba küldöttek, de Verestoronynál tovább nem mehetvén, n.-szebenbeni huzamos mulatás után, az orosz Brassónál s Beszterczénél beütvén, visszasiettem — Pestet, Szegedet, Aradot, s Lugost rövid mulatás után, tudván hogy számomra nem sirászi rózsza-ágy van vetve, odahagytam s Orsovára vonultam. Az oláh határszélen, Ocserovánál egy török tábor létezett, s mi, kik catabázisainkat szerencsésen végrehajtottuk, a török tábor szomszédjában lévő füzesben, még Magyarhon határán tanyáztunk.

Ittmulatásunk harmadik estéjén meghal-
lom hogy Kossuth alattomban Ó-Orsován
tartózkodik — kétsövű puskámat s vadász-

tarisznyámat a vállamra vetem, Orsovára beballagok, s éjjeli 11 órakor Kossuthhoz érek. — Látásán szívem csaknem megrepedt — se paróka, se szakál se bajusz; a kétségbe esetre alig tudék reá ismerni. — Egekre kér, menteném meg! Másnap szemszűrásból Mehádiára küldöm, s én Új-Orsován — de csak a vár előtt a Duna bal partján, mert a várban, a jobb parton lévő szerb örök miatt senki be nem mehetett, a közlekedés fennakadván csak nagy bajjal tudtam a várparancsnok titkárát átédesgetni. Mindent elkövetek. A várparancsnoknak száz, titkárának száz, s minket a Vaskapun ladikon levivő három töröknek két száz aranyot ajánlok, — s esteli 10 óráig megfontolási időt engedek — de sikertelenül, mert a Duna bal partján török, jobb partján pedig szerb örök lévén, kutatatlanul senkit le nem bocsátottak, s török atyánkfiai auri sacra fames-ök daczára ringyrongy életöket kockáztatni nem merék.

S más nap nem volt egyebet mit tennünk, mint a török sereg parancsnokávali többszöri parlamentirozás után, kedves honunknak szívszakadva istenhozzádót mon-

dani, s az oláh földön lévő vesztegetlő-intézetbe Turnu Szeverinbe számos török lovas-katona kíséretében bevonulni.

Kossuth, én, és segédtsíztje benn az épületben valánk, a többek pedig a szabadban sátrak alatt vesztegeltek.

Minden szaladó között legelső volt a két Perczel, azután jött Dembinszki Mészáros — Szemere és Kossuth, sat. A Magyarországból menekültek között volt az utolsó Batthyány Kazimér — végre Erdélyből az öreg Bem 25 sebével — ennek az embernek teste olyan volt mint a foldozó cigány kezére jutott, igen-igen elavult rosta.

De térjünk csak a veszteglő-intézetre vissza. Hármunkat anyaszült meztelenre levetkeztettek. — Kossuthnak s nekem az orvos, ki oláh szolgálatban álló n.-szebeni szász volt, változót adott, ruháinkat chlor-mészfüstbe zárták s pénzünket sós vízzel jól megmosták. Kossuthnak volt ezer darab aranya, három-ezeröttszáz p. frtja ezüst húzasokban, s két száz nyolczvan frt ezüstben és osztrák bankjegyekben. Az érczpénzt Kossuthtal — mosás után — megszáritottuk, számláltuk, s mind

az én éjjeli-zsákomba zártuk. A kiadásokat én vittem.

A törökök úgy ránk estek mint hollók a dögre, de az oláh sem maradt ám hátra. Szokásaikat, nyelveiket jól ismervén, nekik fűgét mutattam, mindazonáltal szép fegyvereinkből, s mint egy kilenczven aranyból Viddinig jóformán kivetkeztettek.

A veszteglő-intézetből kiszabadulván, ötven ozmán zsidás fedezete alatt kervánunk megindult. — Az első oláh állomáson, hol az egész nagy helységben fedeles avagy a nélküli ház csak egy volt, a miénk, vándortársaink, az erdélyi útóbbrendü hegyi pinceszékhez hasonló, lak nevet csak bitorló, sárba ásott, sárral borított egészségtelen lyukak körül tanyáztak.

Magunkat jó móddal ki se pihenők, midőn Kossuth segédtsíztje, Asbóth egy régi ismerősét, egy temesvári szatócsnak egykori hajdonát, jelenleg pedig mérnökszázados Dembinszkihez férjhez ment Dulcineáját Kossuthnak bemutatja. — Asbóth azelőtt a Béga kanálissának mérnöke lévén, az utolsó időben Kossuth mellé jutott. Egykor mint ka-

marális mérnök Hogl Emiliára vetette volt a szemét, de kosarat kapott, s most se érte el célját, mert Kossuthunk kiemelte a nyeregéből. A derék nő, fekvő beteg férjéről megfélekezve, a napot nálunk tölté.

Az állomásra érve, szekerünkről alig szállottunk le, s íme Éva anyánk sarjadéka elválhatatlan társunkká lön. — Egész Viddinig így útaztunk.

Kalafátra érvén, midőn ladikra ülnénk, hogy Viddinre átmenjünk, tőlünk jobbra, mintegy 150 lépésre egy osztrák gőzös horgonyozott, a gőzősön egy vidékőrségi tiszt fenszóval ezt kiáltja németül : „Adjatok egy puskát, hogy azt a kutyát, ki a hazát ily nyomorba döntötte, meglőjem“! Szerencsénkre egy tőlünk balra horgonyt vetett török dunai őrhajó Aegise alatt a kész veszélytől nagy bajjal menekvénk — Kossuth olyan leve mint a fal, segédje lovait s szekérét követelte. A kalafáti török erőd parancsnoka pedig engemet kért, hogy minden veszedelmet kikerülendők, sietnénk; a hátramaradottakat ő átküldendi, tehát Kossuth-tal s éjjeli-zsákommal ladikra szálltunk, s

midőn az istenverte segéd bélépne, a ladik egyik vége felbillen s éjjeli-zsákom a Dunába esik, — de szerecsénkre mély nem lévén, egy révész kiragadta s minden kitelhető sebességgel a török őrhajóhoz értünk, hol az üteg árnyékában társainnak színök s szavok visszatért.

Viddinben a pasához vezettek, ki is miután bennünket pipával — serbettel jól tartott, mint féltő portékát a rendőrség igazgatójához (záptilárün agászihoz) beszállíttatott. Kossuth megkért, miszerint százados Dembinszkinék — a kit őrnagynak s segédjének nevezett ki — szomszédunkba rendeltessek szállást; ki is egy becsületes zsidó Hipocratesnél egész illedelemmel lerakodtatott. —

Másfél év lefolyta alatt katonatiszti ki nevezésekhez szokott Kossuthunk (Mészárosnak csak neve volt hadügyminister) nemcsak Viddinben, hol Steint tábornoknak, Kofflert s másokat ezredeseknek, s alezredeseknek, nevezte ki, de még Kutajában is katonatiszteket nevezett ki. De miért is ne? Hát XII. Károly — kihez untalan hasonlítottatta magát, száműzetése ideje alatt, (előbb I. Napo-

leonhoz; — különös : a legfélénkebb egyén két ismeretes höshöz — itt igazán el lehetne mondani „*omnis similitudo claudicat*“) Benderben szakácsát nem nevezte-e ki kapitánynak?

Házigazdánk török étkekkel bennünket felesen ellátott, s az ujjal kinevezett segéd-tiszt nejével együtt vacsorán mindig nálunk volt. — Ebédet nekik Don Quichott főzött, de látván azt, hogy a Hipocratesné minden edényt, melyet használtak, mint a jarganádi dalai-lámánál szokás, mint befertőztetett földhez dobált, Kossuthot megkéri, hogy szegény segédnejét, a bajból kiemelendő, látná el konyhaedénnyel. Felsőbb meghagyás következtében a szükölködöt négy aranyból mind réz bográcsokkal, mind pedig czínezett réz tállal és tányérral illőleg elláttam.

Kossuthnak nem férvén a török koszt fogára, megkért, miszerint Gyurmánnénál, az egykori hiv. „Közlöny“ boldog emlékezetű szerkesztőjének nejénél, — az ő és az én számomra két személyre 40 pengő kron levesből, sóbafőttből, és zöldségből álló ebédet rendelnénk.

Szüken szabott ebédünkben a tobozói szép e mathematicai paradoxont : ubi duo, ibi tres — megfejtendő, nemsokára részt vett, természetesen férje nélkül, s a délutánt a hon sorsán kétségbe esett Kossuthal enyelegte el. A pasa és mások tölem a botrányos viszonyt tudakolandók, különbféle kérdésekkel ostromoltak. — Kossuth eleinte az aszszonyt atyafiának vallotta, de ezen állítás hitelt bajosan nyert, annyival is inkább nem, mivel a házigazda naponkint velünk vacsorálván, pirúlva volt tanuja, miként csipegették ketten, mint két nyögdecselő gerlicze, a Kossuth kezében lévő szöllögerezd szemjeit.

Én Kossuthot, kivel 1836 óta barátságos viszonyban állottam — figyelmeztettem, közölvén vele, hogy a törökök azt mondják : „Hogy’ képes egy oly ember ki egy nemzetnek feje volt, s ki hazáját vérbe borította — mindenekről megfeledkezni!” Skértem miszerint hagyna fel vele, mert különben kénytelenítettém, a kontyosok csípös megjegyzéseit kikerülendő, tőle megválni. —

Ebet kötött karóhoz, könybe borult sze-

mekkel felkiáltva: „Kedves lelkem barátom! Hát Ön is el akar hagyni?!“

S én maradtam.

A kiadástól tartván, egy török hajótulajdonossal, kivel zimonyi lakásom ideje alatt jót tenni többször szerencsés valék, s ki nekem köszönet fejében mindenben készségét ajánlotta, megegyezek, hogy engemet Kossuthtal Ruscsukig vagy Szilisztriáig három emberével egy csolnakon elvitessen. Kossuthot török asszonyruhába beburkolván, — Várnából Stambulba, onnan Londonba akartunk menni, hol időnket a könyvtárakbani dolgozással töltvén, élelmünket irományink által akartuk megszerezni. A belsőjében megrázkodott, czélt hibázott Kossuthnak dicskórsága akkoron szunnyadozni látszott.

Azonban ki nem adatásunk felől hivatalosan értesítettünk, Canning pedig Kossuthnak azt írja, hogy magának kitüntetést s kormányzói nevet, melyről úgy is lemondott, ne igényeljen, mert az afféle által az emigransok sorsát csak terhesebbítendi, hanem privatizáljon, s magát csendesen visel-

vén, állásán kétségen kívül könnyebbíteni fog.

A jó tanács s okos szavak a léget egy kevésbé megrázkodtatták — s a pusztában elhangzottak. — A török mindnyájunknak katonai rangot s ahoz mért rátiót adott. — Kossuthnak osztályos-tábornoki rangot s napjára 60 közlegényi portiot, és ez által a dicskórság lelánczolt ördögét bilincseiből feloldozta, — sisten hozzád szerénység! mely úgy is Kossuthunk hibái közé soha sem tartozott.

Gondjaink megmentéséni örömünknek tanusítására egész délutánokon át késő estvéig kártyáztunk. — S azalatt, míg Verestoronynál kimenekült honvédjeink a Duna partján szabadég alatt táborozván — sátor nem mindeniknek jutott, — meztelenségek miatt az éjeket marhaganéjból rakott dombban kénytelenítettének átdideregni, — mi egynéhányan meleg szobákban bővséges étellemmel ellátva, aranyainkat ferblin, faraon, makaon és halberzwelven pazaroltuk. Én ki soha kártyás nem valék, Kossuth által felszólittatva, kénytelenítottam játszani. A

szerencse avagy tudatlanságom annyira kedveztek, hogy Viddint 170 darab arany nyereséggel hagytam el. Szabó ezredes vesztett 60 drb. aranyot — (lovai s szekere árát) Dembinszky 60 drbot. Wagner őrnagy 100-nál többet. G. Batthyány István 80 at. Asbóth 30 drbot. Kossuth, kivéven hogy a Dembinszky veszteségét a mellette ülő aszszonynak visszapótolta : mindig nyereségben volt s mintegy 120 drbot nyerhetett.

Azután többé, az egy whistet kivéve, még kártyát se vettem kezembe. Kártyázás alkalmával a Hogel kisasszony (így hívták a temesvári szatócsot) mindig Kossuth mellett ült, Kossuth vele folytonoson moitie volt.

Gyakran megtörtént, hogy épen akkor mikor Kossuth gustirozásában mélyen elmerült, ez vagy amaz menekült táblabíró inségét rajzoló kebelrázó panaszával, a hiperboldogot, — többszöri felszólításom sikertelen maradván — figyelemre kényszerítette, s tőle e feleletet : „Szöllősy barátunk majd eligazítja a pasánál — azaz más szóval : Szöllősy Önöknek majd rátíot adat“ (minthogy

eleintén csak a katonák s előkelőbbek kaptak rátiót — némelyek álszeméremből nem akarván a töröknek lekötelezettjei lenni, az ajánlott segédet el nem fogadták) préselte ki.

A félelem fonnyasztó aggodalmait jó Kossuthunk nyakáról lerázván, amúgy derekasan nekivirúlt, a délelőtti időnek is nagy részét szomszédasszonyánál töltötte. — Avval hogy török menyecskévé legyen, egyszerre felhagyott, s a londoni könyvtárban irodogálás eszméje is, elrendezett útunkkal együtt dugába esett.....

Azalatt míg engemet a boszuság majd megemészte, megérkezik Londonból egy Thomson (való neve Stenningsen) nevű kalandor, (ki mint később tudám meg, már több helyen tetemes csalásokat vitt véghez) a Pulszky ajánlólevele úti-csizmájának magas sarkában volt beszegelve, melyet miután nagy bajjal kivettünk s elolvastunk, Kossuth egyszerre légvárakat kezdett építeni, s tenyérszati papírosra Thomst, (mint Magyarország törvényes kormányzója) a komáromi vár főparancsnokának kinevezi, s

neki mindenekben teljhatalmat ad, — felkötteni, lövetni tetszése szerint!

Alapos ellenvetésim, s jelesen az, hogy Klapka Thomsont azonnal felmagasztaltatja, vagy míg elébe kerülne, e fáradságtól az osztrákok megmentik, sikertelenek voltak, s a várparancsnok utnak indult, — de Belgrádon a Komárom feladását meghallván, ottan Kossuth számára egy néhány font szalonnát (ez neki legkedvesebb eledele) s a dámának egy néhány keztyűt vásárol, Vidinbe visszatér, s onnan nem sokára Konstantinápolyba utazik.

Azonban az aradi kivégeztetéseket a lapokban olvassuk — szívem csaknem megreped — s könnyüm özönnel omlik. Kossuth érzéketlen mint a sírásó által kidobott koponya, ismétleni borzadok: — „Igen jól esett“ így szól s örvend. Rettenetes valami az oly teremtés, ki minden nemes érzelmet, — még a legszentebbet is, — dicskórsága mirigyének s bálványozott önzésének képes feláldozni.

Késő kiócsudásom haj be fájt! — Ez időben Kossuth a hazába sokat írt; én kértem, ne tenné, úgy is elég áldozat hullott;

de ő nekem azt mondta : „mentől több hulland, annál utálatosabb leend az osztrák.“ Az ily busenbaumi szavak, egy olyannak szájában, ki a veszélynek még árnyékától is ment, keblemben undorodást szültek, — s gondolkodni kezdettem, miként hágyhatnám oda. Az alkalomra nemsoká kellettett várni, mert segédje fondorkodásai Kossuthot Bémmel, Perczellel, szóval mindenkivel összevesztették, s midőn egy ily ármánynak végére járandó a magyar táborba mennék, borzalommal látom, mint szedik fel honvédeink a török katonák — s mások által pipájukból kidobott sanczos dohányt, mert még csak egy fillérök sem lévén, dohányt nem vásárolhattak.

Szállásomra érvén Kossuthot ráveszem, hogy ha egyebet tenni csakugyan nem akar, legalább a közvitézek számára három mázsa dohányt vágasson — a legolcsóbból; — a dohányt hevenyében megrendeltem, — s foglalót egy aranyot adtam.

Másod napon a dohány készen volt, de Kossuth már ekkor tettét megbánván, a dohányt kiváltani nem akarta. Szóból szó ke-

rekedett, s én minden pénzét egy fillérig átadván, oda hagytam. Ha séta közben vagy egy koldusnak egy pár parát adni akartam, ellenzette, mondván: „még mi is az ő sorsára juthatunk!“ S az, ki a hazában kürtölgette Lucanus caesarja szerint: *Civili toga modicum me compone civem*, itt elvét így teljesítette. Elválásunkkor neki ezt mondtam: „Az ittlétel nekem nem kegyelem, én Önöknek úgy is utjokban állok, az isten Önt érdeme szerint áldja meg!“ Mintegy 400 arannyal és ezredesi relutummal bírván, az ismert tájokon független voltam.

Másnap a dohányárusnak azt mondtam, hogy dohányát zsákba rakván, vinné Kossuth-hoz s hagyná ott, mert a megvágáskor meg nedvesített dohányt kár nélkül magának meg nem tarthatta. Végre csakugyan a honvédek kezére került a panaszos dohány.

A házigazda rimáncodott, a pasa kért, hogy mennék vissza, de én azt nem tehettem, s nekik feleletül ezt adtam: „Semmi hatalom nem képes engemet arra kényszeríteni, hogy tovább is azzal lakjam, kit többé becsülni képes nem vagyok.“ — Szép a délibáb, szép,

de csak távolról. Egy kis lakba bevonultam, s keservesen folyt könnyüm megcsalódáson, késő felébredésem, s búsan zokogtam azon elpazarlott időt, melyet az Autosepha hitvallásával töltöttem. — Ime e földöni utolsó együttlétünk idejének szigorú igazsággal előadott végső szaka!

Ezután még másfél évig egy helyt léteztünk ugyan, de én többé vele soha sem beszéltem s neki még nem is köszöntem! Ő ugyan mindent elkövetett, hogy viszont hálójába kerithessen, de sípja előtttem ismeretes lévén, czélt többé nem ére.

Hogy a coulissák akademiájából extemporisált árva emlékezetű egykori ephemér szegedi kormánybíztos Egressi a Kossuth és köztem lévő viszonyt nem tudhatván, azt, hogy neki Viddinben örnagyi rátiót adattam, avval köszönte meg, miszerint reám kigyót békát kiáltson, azon épen nem csodálkozom, mert kiki fazakához szít.

Önnek édes bátyám igaza volt, a naplóíró meg voltafelől győződve, hogy én honomszent földjét többé nem tapodandom. Egyébiránt mit irt, mit nem irt, azt csak fülhegygyel hal-

lottam, s ime szavamat adom, miszerint a szinpadhős elmefuttatásival időm soha vesztegetni nem fogom. Most is borsódzik a hátam, ha hatfelvonásos levelei a szegedi kormánybiztosnak eszembe jutnak, s mindinkább inkább meggyőződöm Chateaubriandnak ezen szavai felől : „Ha a kormányok megrázkodnak, a szájhősök kezdenek szerepelni, s a népek fő hibája nem az, hogy a nap hőséhez ragaszkodnak, hanem az, hogy elegendő criteriummal nem bírván, *jurant in verba magistri*, nem lévén képesek a csábító mézes szavaknak, önzés undok mirigyével saturált pokoli indokait átlátni vagy felfogni.“

Elválásom utáni nap Kossuthnak mint Magyarország kormányzójának sallangosnál sallangosabb proclamatioja volt a viddini kapufalakra ragasztva, melyben még az otahiti királynénak Pomarénak is had üzenetetett.

A világbéke azonban fel nem bomlott, s minket szépen felraktak és Sumlára hajtottak. Már Viddinben beteges lévén, Sumlára érve, ágyba estem, melyet ottlétünk ideje alatt ritka nap hagytam oda.

A török hatóság a Bém (Murád pasa) unszolásából az emigratoria való színleges felügyeletet Kossuthtól mint érdemetlentől elvette, s Perczelnek adta — ebből ugyan leve korteskedés, levelezés, szónoklás, míg az utóbbi győzött. A Sumlán lévő magyar emigratio számára rendelt pénz a Kossuth kezébe került, ki magát a tömeggel megkedveltetendő, a jobban fizetettek havipénzéből levont, s a nélkül hogy a magáéból bár egy fillért áldozott volna, a gyöngébben fizetettek havipénzét pótolta.

A sumlai utnak két episodjára vissza kell térnem. Viddint elhagyván, első megálapodásunk Av'sar nevü faluban volt. Estve Kossuth néhány veletartóval (kik között Visocky lengyel dandárnok, kinek illo tempore nőül Kossuth Zsuzsi, Meszlényiné volt szánva, főhelyen szerepelt), — conferált, s brevi manu elhatározták, hogy a török iránti köszönetüket tanusitandók, a keresztyéneket a porta ellen fellázítsák. A háladás terv azonban nem sikerült. A Kossuth és Bém számára a Porta két hintót küldött volt, Bém segédjével utazott, — Kossuth pedig

Dulcineájával tanu nélkül, — s olykor-olykor lovagolt.

Lovcsa nevü városkába érvén, pihenés ideje alatt Kossuth kedvesével egy ottani meglehetősen síremlék meglátogatására ment; a mauzoleum egy egykori vezérnek s nejének hamvait fedezte. A vezér hajdan Temesváron kormányzott, s neje magyar grófi család tagja volt, kit a törökök magyar herczegnőnek neveztek. Látogatáskor Kossuth a sírörnek ötven piasztért = 4 frt 30 kr. pp. ajándékozott mondván : hogy az ott nyugvó herczegnő, a mellette levőnek eldödjé volt. Mi, kik Kossuthot jól ismertük, mindamellett, hogy a szigorú igazságszeretetet sarkalatos hibái közé soha sem számítottuk, genealogico-heraldikai képességét is hallván, kénytelenek valánk egyet jót nevetni.

Voltak neki a jámbornak eleitől fogva oly gyengéi is, melyek nem nevetséget, hanem szánakodást arattak; p. o. a kápolnai csata estvéjén, midőn tiszafüredi szállásunk kertjében ketten szivarozva beszélgetnénk, előttem egyszerre csak megáll s így szól:

„A holnapi csatát (a csata kimeneteléről akkor még nem tudtunk semmit, s hetven ezerből álló seregünktől sokat remélettünk) én fogom commandirozni.“ Én erre : „Hát ugyan azt gondolja Ön, hogy a corpusjurissal csatákat lehet rendezni? Hiszen még azt se tudná Ön, hol kellene állást vennie, hogy az ágyugolyó el ne érje!“ Ő : „Hát Napoleon?“ „Napoleon egészen más volt, mert ő a tojásból kikelvén már katona, s később derék tüzértiszt levén, midőn az ágyufüst fehér karikáját látta, már a golyó jártát tudta. Az istenért ne beszéljen a félét, mert félek hogy valaki meghallja, s nevetség tárgya lesz!“

Az is különös gyengéje volt, hogy magát minden alkalommal Napoleonhoz szerezte hasonlítgatni, soha se tudtam rá bírni, miszerint Washingtont venné mintául; e nagy ember nevét, szereplése ideje alatt, ajkán egyszer se ejtette ki.

Egy lutheránus pap a Sz.-János mennyei jelenései VIII. 18-ik versét (a LUDWIG szóból 666. hozván ki) Kossuthra alkalmazván, ez nem átallotta a táborbani poharazás kö-

zött — s egyébütt — magát a megírott báránynak, mely a földi zsarnokok hatalmát egybezúzza — kürtölgetni. Az efféle alkalmazások még a nápolyi halász Massaniellora is megtörténtek. Anaxandre, egykor Nagy Sándor közelében lévén s nagy dörgést hallván, kéri Sándort — vallaná meg igazán, nem ő volt-e mint Jupiter fia, ki az egeket így megdördíté? Az ifjabb Plinius a Traján panegyrisében azt kívánja Rómának, hogy az istenek bár követnék Caesárt, s választának mintául.

Eusebius szerint egy keresztyén pap elég szemtelen volt Constantinnak azt mondani, hogy ő megérdemli, miszerint a népeknek ne csak ezen életben, de a jövőben is parancsoljon, a Jézussal egyetemben.

A híres törvénytudós Tribonius, Justinianusnak gyakran mondogatta, hogy ő attól tart, miszerint az angyalok a császárt akkor mikor az ember nem is gondolná, az égbe emelik. Shelyesen mondja Juvenalis IV. Sat: Nihil est quod credere de se — non possit, cum laudatur diis aequa potestas. A Solonok, s Calistenesek ritkák. — — —

Kitérésemért bocsánat, s engedelmeből
Sumlán maradunk!

Mindnyájukat isten óltalmába ajánlva
maradok

Önnek kedves bátyám

tisztelő atyafi öcsöce.

Közelebbi levelemben jöllehet Sumlán állapotunk meg, mindazáltal egy két tárgyat érintendő, visszatérek Viddinbe.

Viszonyaink rendezésére Omer pasa Bukarestből egy Izmail nevű ezredes küldött Viddinbe, evvel csaknem ugyanazon egy időben érkezett az osmán székvárosból egy Szüleimán nevű ezredes is, szeraskér Mehmed Ali pasától, de valósággal a nagy-úr meghagyásából. Ezen testőrségi ezredes azon időben, midőn én tábornagy Févzi Ahmed pasának, Mahmud császár teljes hatalmu segédjének s kegyenczének, segédje s kedveltje valék, körünkben mint hadnagy gyakori szolgálatot tett, s csekélységem iránt némi köszönettel tartozott. Most reám ismert, s barátságát, minthogy kiszabadulásunkig a fő

felügyelő reánk mindenütt ő volt, tőlem nemcsak el nem vonta, de még Párisba is irt nekem; ezredesi relatumot rendelt számomra, minden kitelhető megkülönböztetéssel.

De én mindebből, az Ézop sajtos hollójára igen jól emlékezvén, s különben is működésünk terét igen jól ismervén, — természetes hogy lármát nem ütöttem. S ennek tulajdonítható, miszerint Szüleimán bėj benünket Viddinben hagyván, — mindaddig mig Sumlára vitettünk, — s oda érvén, tölünk Kutájába indittatásunk idejéig viszont megválván — a magyar emigransok havi pénzének egyetemét Kossuth kezére kerítvén, méltatlankodását velem éreztetendő, ezredesi relatum helyett őrnagyit adott, s ezt annál inkább is tehetette, minthogy halálos betegséggel küzdvén, s relatumomra reá szorulva nem lévén, nem sokat gondoltam, ugyannyira miszerint Sumlán havi pénzemet többnyire Cseh Imre vette ki, s szerencsésen el is költötte. A kárpótlás felől azonban, mely az Ahmed Effendi és Szüléjmán bėj megérkeztével meg is történt, bizo-

nyos voltam. A pénzkezelés pedig a Kossuth kezéből elvételét, s a más erszényéveli korteskedhetés temetőtálpában megringattatott.

Kossuthtól Viddinben megválván, előbb ugyan egy hánban szobát vettem, s két nap múlva magamnak szállást rendeltettem. Az elindulás előtt pedig Batthyány megkért, miszerint Sumláig egy társaságban útnánk. Két kocsija lévén, s neje a lovaglást kedvelvén, a szekerek egyikét sem használta, s ennélfogva a kényelmesebb utazhatás kedvéért ajánlatát el is fogadtam. Az utban szállásaink a hol csak lehetett egymás mellett valának. Útunkban, Tirnovát kivéve, neveze-test mitsem láttunk, Tirnovának fekvése a maga nemében egy hegytető.

A Tirnova köszirtjei alkató részeit teszik, az átmenet korszakbeli (ez alatt, a chaos és földünk lakhatósága közötti időszak értetik, geognostice) szürke mészkövek, melyek képesek nagy magasságokat képzeni. Még a Pyrineusok hat, hét, nyolcz és kilencz ezer lábnyi magassága, vízzel bőven ellátott, smaragd színű bájdus kaszállókkal gazdag he-

gyeit is nagyobbára ős és átmenetkori mészkö szirtek alkotják.

De erről máskor, jelenleg maradjunk csak Tirnován. Az emigratio téjfelét — itt a Viddinből menő magyarokat értem — Kossuthot, Batthyányt és Perczeléket a pasa vacsorára hívta. Midőn nagyban pipáldogálnánk, correcte dohányoznánk (korántsem mint az amerikai vad, földbe ásott két egymás melletti nyomoru lyukból, hason feküve, hanem széken ülve, hat vagy hét araszos pipaszárakból egész kényelemmel) ezredes Szüleimán bég az oldalszobába szólit, az itt rám váró pasa mintegy 15 félig europai-son öltözött görögtől körülvéve, a fal melletti asztalkák tömerdek üvegtányér és tál halmazati közepette rimánkodik, mondanám meg mikint kellene egy asztalt à la français — vulgo europaiason — összealkatni. Ámbár se Archimed, se Vauban nem vagyok, de azért a Heurékára nem sokáig várattam. Tervem alig érhető nyilvánosságot, s imé a sok kéz a kész anyagból valóban csinoson kiállitott asztalt varázsolt elő. — A hosszú asztal közepén jobbfelől ült Kossuth, Batthyány és

Perczel Mór között — a bal oldalon Kossuthal szemben a pasa, közöttem és Szülei-mán között.

Földi létünk zsarnokának, a kis pokolnak illőleg tömjénezvén, Kossuth egy sallangos, hosszú beszédet kezdett, s oh jémine! megmagyarázására, recte törökösítésére, szerencsétlen fejemet felszólit : s fájdalom! Platonak a Synposionban (ha elmém nem csal) mondott szavai : „A megterhelt gyomor oly felhő, melyből csak zivatart és kárt okozó rossz gondolatok esője hull; holott a nem terhes gyomorból, okos, szelid, és hasznat okozó jó gondolatok esője hull“ — szóról szóra beteljesedtek. — Kossuth beszédében az orosz és osztrák ellen minden kigondolható gyalulatlan invectivát felhasználván, s a két birodalmat, kontyos barátaink segédével, mint a sors hajdan az avarokat, még az élők sorából is kitörölvén, nem a legnagyobb higgadtsággal, csaknem egy óráig szóno-kolt. Biblisnek nem gördültek nagyobb ve-rejtekcepppek bús arczáról, mint mellettem ülő, pipa után sovárgó, telehold képü szom-szédomnak — a tirnovai pasának — kétség-

beeséssel küzdő homlokáról. Ki is lelki és testi szorongattatásain segéllendő, más expedienst nem ismert, mint azt, hogy a tányérán lévő szőlögerezd gyönyörűen rozsdás szemeit lefejtegetvén, egy négyágu ezüst villával egyenkint felszúrogatta s szájába vitte.

S ha történetesen Hobbes-nek ezen állítása : „nevetésünk indoka, többnyire mások gyöngesége“ eszembe nem jut, a szőlőevés ezen új modorán nagyot kellének nevetnem.

A sok beszéd rövid értelmét egy pár szóban előadtam; Kossuth unszolt, hogy mindent megmondjak, de én arra azt feleltem hogy azt épen nem teszem, mert ennyi görög előtt azt tenni badarságnak tartanám; s miért igyekeznénk házi gazdánknak fejére szivességéért parazsat önteni?! Az asztalnak végre vége lön, kávé, pipa rendre járt — s azzal szállásunkra ballagtunk.

Az egész idő alatt Batthyányné a pasa háremében mulatott és dohányzott, ez utóbbit most is üzi, de nem pipából, hanem csak amugy spanyoloson papirból, cigarettéket.

Tirnovát 3 napi ott mulatás után elhagy-

tuk, és sumlai útunkat minden nevezetes
épisoda nélkül folytattuk.

Midőn épen e sorokat irnám, akada
Egressi Törökországi Naplója kezembe, s el-
lenzésem daczára, felszólittatva kénytelen
valék elolvasni. Csak úgy van az, mikor va-
laki nyelv- és szokásismeret nélkül — idegen
ország tőlünk mindenben különböző népei
felett elbizottan pálczát tör. A felüleges tár-
gyalás alap nélküli badar handabandánál
egyéb nem lehet. Cicero a Tuscul. quest. ezt
mondja: „Dicendum est ita, ut nihil affirmem,
querens omnia dubitans, plerumque et mihi
diffidens. — Ut potero, explicabo, nec tamen,
ut Pythius Apollo, certa ut sint et fixa quae
dixero; sed ut homunculus“ etc. etc. etc.

De nem így ám Egressi. Egyébiránt:
Ambubajarum gens pasta chimaeris. S jól-
lehet Megváltónknak Péterhez intézett ezen
szavaira: „Ellenednek nemcsak hétszer, ha-
nem hetvenhétszer is bocsáss meg“ élén-
ken emlékszem, mindamellett nem tehettem
hogy a sivar rágalmazót, ki vakmerően me-
részkedett, jellemem szögletkövét, becsülete-

met megringatni, az ide mellékelt, szóról szóra lemásolt eredeti levéllel rendre ne útasitanám.

S tettem azt magán levélben, mert non ego ventosae plebis suffragia venor. De hagyjuk el a neve fanyarságával dosztig ellátott egyént, s nézzük körül magunkat Sumlán.

Sumla, a „Napkeleti képekben“ *) tett leírásom óta, egy pár katonalakot, s a védő bástyáknak faragott kőből felépítését kivéve, keveset változott, — ha csakugyan némely tehetős bolgár avagy örmény rajának háza emeletessé létét változásnak nem nevezzük.

Batthyáynak neje iránti gyöngédségből a sumlai leggazdagabb bolgár házában adott becsületes jó szállás. Kossuth abbeli félelmében, hogy a keresztyén lakban orosz befolyás által megmérgeztetik, elég nevetséges volt török házba szállásoltatását kérni. Egy nemzetőrségi tüzérőrnagy házába el is helyeztetett. A mellette lévők novemberben, mint május elején, a szélrózsa 64 vonalainak

*) Szöllősynek 1839-ben megjelent uti jegyzetei.

merőben kitett magas szállásokat követeltek, mely túlszigázott igénylésért, a faépületekbeni didergésekkel csakugyan meglakoltak. Nekem a zajtól távol, kényelmes jó meleg szállást rendeltek; házgazdáimnál jobbakat álmomban sem kívánhattam. S azon állítás „milyen a vendég, olyan a gazda“ talán nem egészen paradoxon. Menekülteink, mintha egyik lábbal kengyelben voltak volna, hét mérföldes, azaz czombközépig érő zsíros csizmájoktól nem tudván megválni, a házgazda ágyneműjét, pamlagját szőnyegeit, szóval minden bútort az undorodásig bépiszkolták, s pipájukat mindenhová kivervén sazzal a kelmeiket kiégetvén, tivornyázás közben a háztulajdonost nem egyszer fenyegették tűzveszéllyel. Örökös piszkolodással, szidalommal és meg nem szünő lármával, vagy csekély vagy semmi fizetésért tőlük mindent zsarolván, magukat hogy nem igen kedveltethették meg, az igen is természetes. Az én házgazdáim készségükön mindenütt bámultak. E talány megfejtése nem egyéb, mint az, hogy cselédemnek sem szabadott egy vas-szegnyi kárt is tenni gazdámnak, s a rendet a hoz-

zám jövőkkel is megtartattam. Si fueris Romae etc. etc. Lakom pököládákkal, s pipakoromfelfogókkal el lévén erszényemből mindenütt látva, ott, hol húzamosbban mulattam, a rendes tisztaságot fenntartani képes valék. Ez Batthyánynál is így volt, de bezzeg nem úgy ám másoknál.

Sumlán létünk heted napján ágyba estem, melyet bár kevés időre csak hét hét múlva hagyhattam oda. Betegségemben egy két jó emberem s Batthyány látogattak meg. A szathmári zászlóaljban altisztséget viselt derék Józsim, házi asszonyaim segédével a már már kimúlót, isten kegyelméből lábra állították. Igen, lábra, de azért, hogy tizennégy hónapig szakadatlanul sinlődjön.

A sumlai társalgásokban részt felettem ritkán vettem. De azért a történetek folyamát éber figyelemmel kísérvén, a Kossuth általi mystification gyakran kellett boszankodnom. Magyar emigransaink nagy része Kossuthot közéről nem ismervén, a lutheranus Busenbaum által álnokul kiugratott alaptalan híreknek bárgyulag hitelt adott. Most a porosz, majd az angol és amerikai

minisztertől, vagy pedig elnök Tyler-től jött ilyen vagy olyan tartalmu levél. — Szegény honfitársink légvárakat kezdetek építeni, s a mi kevesek volt, azt is elpazarolták. Azonban a koholt levelek tartalma hazugsággá lön, a közbizodalom csüggedni kezdett, s eddig kivívott tekintélyünk dugába, hogy ne essék, egy nem épen közönséges expedienshez folyamodtunk.

Spatzeknek a Kossuth orvosának Dembinszkinét mesmeri álomba kellelte meríteni. Spatzek, mint később nekem Kutájában megvallani kénytelen vala — a magnetismusnak sem nem hitt, sem nem gyakorolta; de azért Dembinszkinét, ki már azelőtt bétanított, színlegesen elaltatja, s a pseudo Pythia, vagy cumai Sybilla szakadozott hangon így szól : „Aprilis 17-két a budai várkastélyban fogjátok innepelni.“ Bezzeg volt ám dinom dánom, voltak kinevezések, ez kamara-elnöknek, a másik hadcsapatvezérnek, a harmadik főügyvédnek, ki az ország minden árulóját a bakó kezébe juttatja; majd lesznek ám nagyszerű nyakasztatások! A Robespierrek és Dántonok nagy hazafiak-

nak magasztaltattak. A nyomorult bosszuvágy csaknem általánossá lön. A higgadtabbak szavai föl se vétettek, s fájdalom itt is bételjesedett „ridet ac despicit plebs facillimum intellectu; opus vero ei narratione fabulosa.“

A készakarva lendített dínom dánom e mámoros korszakában vészterhelt felhő közelget. Kossuthné megérkezik, az Augiás istálójává vált férfi-lakot mint egy nyöstén Hercules nem ugyan vizzel, hanem mennydörgő szavakkal kitakarítja, a reggelig tivornyázók csapatját nyelve-csorbát nem ismerő durindánájával szétveri, Kossuth jól leolvadt cassáját syloki körmei közé kaparítja, s a szegény Phrynét, mintegy megkérlelhetetlen Orozmán, télviz idején Stámbolig kergeti. Mi több, útiköltség nélkül; s a szegény Kossuth csupán könyörületos szive sugallatából kénytelen úti kiadása fedezésére Vagnertől 80 darab magyar aranyat kölcsönözni, melyeket nem előbb mint Kutajában vala képes neje hire nélkül a 14-ik hónapban visszafizetni, miután Vagner, vagyonából tökéletesen kipusztulván, több-

ször kénytelenítettett Kossuth kötelezvényére pénzt kölcsönözni, s a titkot elárulni.

Teréz magát kipihenvén, Batthyánynét meglátogatta, s azzal kérkedett, hogy fejére az országban húszezer arany volt téve, s regényesen eláadta szenvedéseit, s utját. Mikor én meghallottam, hogy Péterváradon és Zimonyon ment keresztül, az ottani helyeket jól ismervén, mondtam: „Teréz asszony bizonyosan az osztrák kormány tudtával suhant ki, mely nem tudván a kézbe került mit tegyen, szemet hunyt“; szavaimat 13 hónappal későbbre Kutajában a haldokló Vagnerné a lengyel papnak a kaszárnyában többek hallatára szóról szóra meggyónta. Teréz a gyónót örülnék nyilatkoztatta, de a szegény német asszony gyónás után még három napot élt, s elméje ép lévén, több más furcsa dolgot is felfedezett.

Kossuthné megtisztelésére színes papírlámpa-menet tartatott; az átlátszó papíralkotvány négy oldala egyikén oroszán volt látható e körülírással. „A hon nagy leányának.“ A papíralkotványt készítette Cseh

Imre szállásán Veigel, Kossuth parazitájának egyike.

Az „istenhozottat“ s a Vörösmarty verseit mások már eléggé érintették. Egy Prick nevű egyénke, ki a forradalom idejében Torontálmegyében falujegyzőjéből esküdtségig vala csupán képes fölemelkedni, nagy lármával szónokolt; hitvány beszédének, sokkal elaszottabb tartalma alacsony hizelgésnél egyebet magában nem foglalt.

Míg a sumlaiak magukat az április 17-dikével kecsegtetnék, Stambulban bőrünk-ről végeznek, s néhányunkat Kutájába bekebeleznek. A porta egyik udvari tolmácsa Ahmed Effendi, ezredes Szüleimán béjjel megérkezik. Kossuth pattog, fenyegetőzik, a törökök mosolyganak mondván: „Majd meglágyúl.“ A korteskedés gépeinek minden rugói mozgásba hozatnak. De sikertelenül. Végre asszonyi nyögések, sohajok s könnyhullatások is megkiséreltetnek, de azok is hijában. Azon nem is csodálkozom; mert a férfi nyögése s könnyhullatása tömeg látára, vajmi útálatos, vagy is komédiásos, kivált oly férfinál kiről majd mindenki tudja,

hogy könyhullatási oly könnyen állanak, mint rosz papnál a köhécselés.

Minden protestationk daczára felrakának bizony minket szekerekre, s Várna felé útnak indítottak. A hová ötöd napon elérvén, a pasa lakába bészállásoltattunk, neháyan külön szobákat kaptunk, mások pedig kaszárnnyailag voltak ellátva.

A nagyúri hadigözös megérkezvén, rászállítottunk azon a helyen, hol én 21 év előtt, ifjuságom teljes erejében, Stambulra 4000 tyukot vivő hajóra szállottam; s a kapitányi lakot, mely négy láb széles, és hat láb hosszú kis lyuknál egyéb nem vala, elfoglaltam. Mostani hajónk 10 külön szobát s két teremet foglalt magában csak az első helyen. Kossuth két szobát elfoglalt, de neje azonfelül még a kisebb teremet is elkobozta, s Batthyányné, Gyurmannéval a hajó ormán maradtak. Batthyányné nekem panaszol, s én közlöm Szüleimán béjjel. Ez a két asszonyt a kis terembe leviszi, melyben 8-an bátran megférhettek volna. Ezt Kossuthné meglátván, mindenét összeszedi, s a hajó ormán lévő kocsijába vonul, s felség-

sértéseni boszujában az éjeket Gemlekig Kossuthjával együtt, a kocsiban szigorgatta el. — Szép időnk egyszerre megváltozott, hideg szél s hózivatar lepe meg, és sűrű hópilék özönében hagyók el a Bosporust és Stambolt; Gemlekre érvén, míg a lovak és kocsik megrendeltettek, párnapot mulattunk. Onnan Brüsszáig, az olvadás miatt csaknem járatlanná lett úton, csupán nagy ügygyel bajjal, a kocsiknak tökéletes elakadásával, másodnap juthattunk el. A hajdani Bythinia fővárosában az ázsiai Olympos tövében, az időmostohasága miatt kénytelenek valánk több hétig mulatni.

Megváltónknak sírontúli életünket biztosító szent innepét, a feltámadás nagy napját eltöltvén, podgyászaink tevékre rakattak, melyek, minthogy a módosabbak magukat a szükségesebbekkel egész évre ellátták, nem kevesek voltak, — s utnak indittattunk. Engemet, betegségem miatt, mint egy keletindiai nábobot, palanquinban vittek. Két erős öszvér a két rúd között a kalitkát erős szijjlekötök segedelmével a légben tartja, az ember kénye szerint ülhet, vagy hosszan nyúlva feketik.

Az utazás csendes ringás, s minthogy mindakét öszvér mellett hajtók gyalognak, biztos is. Felváltás okáért hátul más két öszvér is hajtatik. Kutája Brusszához a járhatóbb úton 36 óra, melyet mi hét vagy nyolcz nap alatt szerencsésen át is vánszorgánk, egy egész századból álló lovascsapat őrizete alatt, kikre felügyelő egy Ahmed bej nevü lovasezredes volt, de ki mindenkben a főfelügyelőnek Szüleimán bejnek vala alá rendelve.

Az úton a két ezredes minden estve nálam szokott theázni, s az utolsó állomáson kieszközöltem, hogy Batthyány és én a városban szállásoltassunk, akkor, midőn a többiek mindnyájan a katonalakba vitettek. Kutájától mintegy két órányira, a várat megpillantván, Szüleimán hozzám jő s azt mondja : „a viz szélén megállandunk, reggelizünk, s ha a többi elinduland, Batthyányékkal maradjatok kevésbé hátra, s ha amazok jól elhaladnak, jöjjetek örzőitekkel utánunk.”

Maradjunk ezuttal a reggelinél.

Orávicza, augusztus 19. 1858.

Egressi úr!

Felséges urunknak határtalan kegyelme következtében szeretett honomba visszatérhetvén, — mit Ön soha sem reménylett — nem csekély megilletődéssel olvastam Önnek törökországi naplója 69-ik lapján az olvasóközönség elébe bocsátott, személyemet megtámadó alaptalan szavait. Mivel pedig Önnek állításai felvilágosítást igényelnek, tehát a tárgyra:

1. „Kossuth Szöllösy-t eltávolította köréből, miután ez kártyán tőle mintegy 300 drb. aranyat elnyert.“

Kossuthtóli elválásom előtt három ízben figyelmeztettem őt, hogy mind a Dembinszkinével illetlen viszonyt, mind pedig Canning tanácsa elleni törekvéseivel hagynia föl, mert különben odahagyandom. Dembinszkné miatti összekocczásunk estvén (s több más alapos okaim is lévén) Kossuth hoz intézett szavaim ezek valának: „Mint látom, én Önöknek utjokban állok, itt létem

nekem épen nem kegyelem, reggel meg fogunk válni“ s azzal a szóbából kimentem s lefeküdtem.

Másnap reggel adott szavamat teljesítendő, meg is váltam, de koránt sem eltávolittatva, hanem jószántomból.

A Kossuth kártyaasztalánál nem 300 hanem 150 aranyat nyertem, épen nem tőle (s ezt becsülemre állithatom, mivel Kossuth minden pénze az én éjjeli-zsákomban volt, s a kiadásokat vele értekezőleg én vittem) hanem Vagnertől, Asbóthtól, Batthyány Istvántól, Dembinszkytől és Szabótól; — e két utolsó, szekerét lovait el adván, mintegy 60—70 aranyat vett bé.

A Dembinszky veszéseit Kossuth ugyan az asszonynak, kivel kártyaközben is moitie volt, gyakran visszafizetgette.

2. „Batthyány vette őt magához tolmácsul s török nyelvmesterül.“

Kossuthtóli megválásom után egy csinos magán szálláson laktam, előbb ugyan egy hanba mentem volt, de csakhamar szállást kaptam. Kosztra Gyurmannéhoz jártam, kinek kosztpénzen felül mintegy ötödfél

aranynyi ajándékot is adtam. Viddinböli elindulásunk előtt Batthyány megkért, hogy Sumláig utaznánk egy társaságban. Szíves ajánlatát egészségem gyöngélkedése miatt annyival örömeőbb elfogadtam, mennyivel inkább meg voltam az iránt győződve, hogy terhökre nem leendek, mivel Batthyány nejével nyeregben utazott, s két kocsiján számomra elegendő hely volt.

De azért se tolmácsa, se pedig nyelvmestere nem voltam. Mert betegeskedésemet elhallgatván, független létemre, senki kegyére szorulva nem voltam. Kossuth és Batthyányiék Sumlán egy magát nyelvmesternek feltolott menekült, Kálozdi nevű zsidótól tanultak, az érintett héber pedig törökül mennyire tudott kitetszik abból, hogy én egyszer Mészárossal Batthyánynál whistezvén, a Batthyány gazdája a török nyelvvel hetvenkedő zsidótól ezt kérdi : „Hát Ön micsoda nyelven beszél?“ E naiv kérdésre a héber irult-pirult, mi pedig mindnyájan egyet jót nevettünk.

3. „Midőn Kossuth Adakáléba (törökül, Szigetvár vagy új Orsova) volt

átmenendő, Szöllösy töltött puskával lesett rá a Duna partján, hogy őt — mint maga mondá, — osztozásra kényszeritse. — *La bourse* etcet.“

Perczelékkal s másokkal midőn az ocse-rovai hidnál tanyáznánk, ottlétünk harmad napján estve meghallom, hogy Kossuth nagy titokban Ó-Orsovára érkezett. Vadásztarisznyámat, kétsövű puskámmal vállamra vetem, s ³/₄ óra alatt sötétben Ó-Orsovára béballagok. Ottani térparancsnok Fokner, Kossuthnak a Duna partján levő szállására vezetett, kihez mintegy 11 órakor éjfél előtt, épen midőn théáznék, bemegyek, s a többek közt értésére adom, hogy hallomás szerint Bolliák e tájon koborol, melyre nekem Kossuth az Omer pasának szánt hét gyémántgomb s aranynak képzelt sarkantyú átvételére felhatalmazást ad írásban, s menekülésünket illetőleg megegyezünk, hogy más nap reggel Kossuth Asbóthtal együtt térne vissza Mehádiára, én pedig működnék.

Reggel jókor Bolliákat kerestem, de meg nem találván, — délutáni 3 órakor Gróf Zamoiskival (ki nekem Batthyány Kázmértól

ajánló iratot hozott) s ezredes Kohlmannal a Duna balpartján — új Orsova irányába kocsiztunk.

A várba bemenni senkinek szabad nem lévén, huzamos kiabálás után, a várparancsnok titkára ladikon nagy nehezen hozzánk jött. A titkárnak 100, a várparancsnoknak 100, és az engemet Kossuthtal a vaskapun leviendő három török hajósnak a Kossuth meghagyásából 200 darab aranyat ígértem.

Igéretem a titkár füleit csiklándoztatotta, s kért, hogy keveset várnánk s azzal a várba visszafordult, honnan kevés idő múlva — mintegy óra alatt — ily feleletet hozott : „A Duna mindkét partját keményen őrzik; a baloldalon törökök, a jobbon pedig mint láthatjuk szerbek vagynak, kik minden lemenő hajót, avagy ladikot feltartóztatnak, s meg nem állás esetében rá tüzelnek. Egyébaránt a járás a vaskapun még nappal is bajos, éjjel pedig lehetetlen, s a veszedelem bizonyos.“

Nem boldogulhatván, mindhárman Ó Orsovára visszatértünk. Kossuth a nem is remélt akadályt tölem megértvén, kért, hogy mennék az ocserovai török tábor parancs-

nokához, — ha jól emlékszem Ozmán béjnek hívták, — 20 arannyal. Az alezredes a pénzt megköszönte, s bennünket a nagyúr oltalma felől biztosított, s parlamentirozásom következtében még az nap estején Ocse-rovára mentünk. Útlevelünkben Kossuth Bloomfild manchesteri gyárnoknak, én pedig Schuller phylolognak nevezettünk. Így tehát a Schuller név nem a törököktől szepegés szüleménye volt, mint azt utóbb a hivatalos iratokban előfordult Szöllösy név eléggé tanusította.

4., „Az osztozás Viddinben csakugyan megtörtént valamivel finomabb modorban.“

Kossuthnak, midőn bennünket a turnuszeverini veszteglőintézetbe bevíttek, minden pénzét u. m. egy ezer darab magyar aranyát, s hét vászon-zacskóban lévő, ezüst húszasokból álló 3500 (nem pedig az Ön alaptalan állítása szerint 13,000) pengő forintját sós vízben megmosták, mit mi a mosás után megtörölgettünk, s számláltunk. Kossuth az egészet 280 pfrt osztrák bankjegyekkel együtt (e papir-pénzből Kossuth

Viddinben Carossininek, midőn ezen Handlungs-Commis-t magyar vitézzé nevezte, 100 pftot ajándékozott) nékem átadta, oly kéréssel miszerint a pénzt venném magamhoz, s a költséget és kiadást fedezném.

Viddinben elválásunk reggelén Kossuthnak minden pénzét az utolsó fillérig átadván ekkép szólottam : „Ime Önnek minden pénze itt van, Isten Önt érdeme szerint áldja meg!“

Felvilágosító szavaim, hogy szórol szóra igazak arról becsületemmel jót állok! Valamint arról is:

Hogy ennyi rágalom, csupán — bel meggyőződése ellenére — pénzért nevetni avagy sirni képes, tennen magát túlbecsült konok egyén jellemével megférhető.

Ön, ki oly nagyon szereti elmécskéje idéttlen szülöttjeit, szajkómódra idegen tollal felcziczomázni, s irományai Záháráit az angol nagy szívbuvár velős mondataival népesíteni, úgy látszik hogy Shakespeare ezen szavait nem ismeri :

„Azon útonálló ki pénzedet elrabolja, hogy azzal a maga erszényét megtöltse, nem

követ el oly nagy bünt, mint az, ki becsületedben gázol s téged alaptalanúl rágalmaz, mert az ily irigy pokolfaj néked ugyan árt-hat, de magának hasznót semmit sem hajt. S az ily nyomorult méltán megérdemlené, hogy a pokol minden ördögei, hátáról hasított szijakkal korbácsolnák halálra“ stb.

Nagy Szöllösi Szöllösy Ferencz.

U. i. Ezen levélnek eredetijét tegnap, ugymint 19. augustus 1853. estveli 6 órakor tettem fel a postára.

Oravicza Aug. 30-án 1853.

A kis csermely partján Kutajától nem messze tehát megállottunk reggelizni; a merevélyen fehérülő kopár mészszirtek, a nagy kiterjedésű s bástyákkal bőven ellátott, nagy részint ledőlt, vagy összeomlással fenyegető romvár baljóslatu külsője, Batthyány Kazimérre ki éltenek nagy részét Európa fővárosainak kéjdús tömkelegében töltötte, leirhatatlan benyomást okozott, s a különben mértékletes, a kezében lévő frank égettborral (cognac) teljes palaczk tartalmával kel-

leténél inkább megismerkedvén, derekason meggajdult.

A többiek elindultak, mi még egy jó félórát mulattunk, végre mi is felszedtük a sátorfát, s én leghátul maradtam.

Lassan lépdelgetve nemsokára én is a városba értem, melynek rossz kövezetü, piszkos és szűk utczáin magamat legnagyobb ügyelettel midőn vitetném, egy hozzám siető török lovashadnagy által fölszólítatom, hogy sietnék, mert Batthyány megőrült. Nem sokára egy dombocskán álló csinos külsejű ház előtt több száz embert látok; a házból képtelen láрма hallatszik, az ablakrostélyok összetörve az utczára hányatnak, s a báméskodó törökök szokott egykedvüségükkel nevetnek. Palanquinomból leszálok, s midőn a ház ajtóba érnék, Szülejmán ezredes ki már a többit a kaszárnnyában elhelyezte, elér. Együtt fölme gyünk. Batthyány dühöngött; nejének mondom : „csititsa!“ de a gondolatlan a helyett hogy azt tenné, még olajat önt a tüzre. Batthyány fölszólit mint becsületes magyar embert, hogy mondanám meg Szüleimánnak, miszerint „a Porta egy nyo-

morult porkoláb, és ő köp a Porta — a nagyvezér, szóval az egész Diván szemébe.“ Melyre én azt feleltem : „Én magamat ugyan becsületes magyar embernek tartom, de azért a gróf illetlen kifejezéseit nem használandom; a ki oly beszédet tarthat, az nem kénytelenítettik Kutajában lenni“ — s azzal én is Szüleimán is otthagyták.

Útközben Szüleimán nékem ekkép szól : „Hát így köszöni meg nekem Batthyány azt a sok szivességet melylyel iránta viseltettem? Neki is mint a többinek a kaszárnyában kellett volna lakni, s csupán barátságos kérésedért szállítottam a városba. Ezentul nekem senkit se ajánlj, mert ezek az emberek a jó-tényre érdemetlenek, s épen Batthyánytól ily bánást legkevésbé sem reménytettem.“ A békétlenkedő ezredes szavainak alaposságát meg nem czáfolhatván, hallgattam. Szüleimán előbeszéli hogy Batthyány a reggelizés után, az uton zsebéből egy forgó (revolver) hat csövű pisztolyt kivé-
vén magát föbe akarta lőni stb.....

A Batthyány magaviselete eddigi fáradozásimat egyszerre dugába döntötte. Sumlá-

tól fogva mindent elkövettem, hogy a Kossuth befolyása fattyú sarjadékait, Batthyá-nyék által egyensúlyoztassam; törekvésemet nem magán érdek (mert én általános visszavonultságban éltem) hanem honfitársimnak sorsa könnyebbülése indokolta, előre átlátván, hogy a Kossuth tulzó követelései, s valódi rakonczátlanságai a mellette levőknek előbb-hátrább nyomasztó szigort vonandának maguk után. Mitől féltem : megtörtént. A kaszárnyából senki katonakiséret nélkül ki nem mehetett. A kilovaglókat öt-hat legény kísérte. Nekem egyedül, se szálláson se kíséretemben katona nem volt. S ezen csekélység annyira szemet szúrt, hogy kitüntetésemért Szüleimánnál Kossuth panaszt tett. Melyre Szüleimán diplomatie az felelte : „Látjátok, ő a nyelvet és szokásainkat jól tudja, és így megsértéseknek kitéve soha sem lesz; — de a többit járatlansága miatt kíséret nélkül könnyen kellemetlenség érhetné.“ — — — —

E párbeszédet közölvén velem az ezredes, kértem, hogy különben elég tágos (négy szobából állott) szállásomra szemszúrásból

küldene egy katonát, ki ugyan nálam lakott, de kijárásaimban nem kísért.

A katonalak egy hosszukó nagy négyszög — melynek vastag kőfalai az ágyugolyóknak is daczolhatnának, a belseje, mint a török épületek nagyobb része — fából van. Cseréppel fedett emeletes, melyben 1 gyalogezred, és két escadron lovasság könnyen megfér. Az épület belsejében az alsó és felső folyosó nagy üvegablakkal van ellátva. A négy szögletben négy tábornok, a homlok közepében pedig Kossuth szállásoltatott be.

A termék deszkafalak segédével több szobára osztattak, és Smyrnából hozott öntött-vaskemenczékkel elláttattak. Ágy és ágynémü mindenkinek adatott. Fával, szénnel, szolgálával kiki bővölködött. Egy koresma és két laczikonyha (vulgo vendéglő) üttett fel. A csapszéket egy Bruszán lakó, svájczí eredetű borkereskedő jó borral és serrel bőven ellátta. A békeblezettek nagyokat iddogáltak, kártyáztak, s czivakodtak.

Én a kaszárnnyától mintegy ezer lépésnyire egy kis dombocskán laktam. Köztem s a katonalak között egy löporostorony léte-

zett, melynek ős lakója a Pallás füles madara andalgó huhogásaival éjjeleim siri csendjeit olykor-olykor félbeszakasztotta. A kaszárnya lakói ellenben az éji csend ellen semmi kifogást nem tehettek, mert a lak körül elszaporodott százat meghaladó ebek éjjeli ordításai, s folytonos harczai azt tenni ellenzették; s a füllel fölfogható argumentumok a táblabirói megrögzött hajlamot, a protestatiót háttérbe szorították. Különben is az ember végre még a csalogány kellemteljes hangjához is hozzászokik.

Szállásom tehát egy dombocskán létezett az alatta elnyúló másfél óra széles, négy óra hosszú, keletről nyugotnak tartó Borzuk nevű folyó-hasította tért, északról Persiáig nyuló magas szirtes hegyek, délről pedig a közelben rónák, a távolban erdős, magasabb bérczek környezték.

Délre nyíló ablakaimtól mintegy 300 lépésnyire ős cserfáinkkal versenyezhető fagyöngy zöldellő bokraival megrakott, kertsz-kést avagy fűrészt nem ismert gyümölcsfák mutatkoztak, melyeknek sűrű lombjai között az ég tollas lakóinak százai tartózkod-

tak, az áthathatatlan csaltban pedig csalogányok hallatták magukat; a fák között itt-amott veteményt, s buján növő lóherét lehet látni, melynek smaragd zöldje a szemnek annyival kedvesebb volt, a menyével kellemtelenebb hatást gyakorolt arra a körülvévő mészhegyeknek kopasz fehérsége.

A kertek köfallyal voltak körülvéve, az azok és a lakom közti tért pedig három csinos kö-csúrgó diszesítette.

Magány-lakomnak némileg életet adandó s konyhámát is ellátandó, a házam előtt vásárra siető falusiaktól jó előre 150 tyukot, 15 kakast, és 50 pulykát jó olcsón megvásároltam; a naponkénti száz—százhusz tojás a tápnak, az árpának árát fedezte, s a majorság a felhasznált tojással haszonnak maradt.

Betegségem miatt sehová se mehetvén, időmet olvasással, s bámulásig megszelidült s hízott tollas vagyonom társaságában töltöttem, melynek azonban garádicsom ajtaján felmenni nem volt szabad.

Sumla óta ételemben-italomban szoros

diétát tartottam, se kávé, se bort, szóval víznél egyebet nem ittam, ételem pedig 14 hónapig egy tányér központosított levesből állott, melyben vagy tészta, vagy rizs, vagy pedig gyöngykása volt befőzve.

Levesemet még Cambacéres is megehette volna, s minthogy irigy nem vagyok, recipjét közzé teszem : 2 font marhahús egy kövér tyúk vagy egy negyed pulyka, elegendő vízzel, lassú tűznél, föltöltés nélkül, petrezselyemgyökérrel és murokkal illőleg ellátva s megfőzve, adták napontai tápomat. A húst majd nem is érintettem; Józsim jó ropogós tésztát gyurt csupán tojássárgával. Levesemnek oly híre volt mint a tatárjárásnak. Lehetett is, mert Kutája óta oly tápdús levest nem ettem.

Bruszában vettem volt négy egymásba járó réz-kásztrolt, melyet minden 15-ik nap kívül-belől megczineztettem; s minthogy szenen főzettem, edényem olyan volt mindig mint az ezüst. Ez okból, s még azért, hogy csupán friss vaját használtam a két ezredes gyakran vala vendégem. S ily alkalommal Józsi úgy kiteve magáért, hogy a finnyás

Szüleimán bej, ki másnál soha sem evett, étkeimből még nejének is küldött.

Még vettem volt Bruszában 15 font mokkakávét és 7 font jó theát, melyet én még megsem kóstoltam, de azért Kutájában egy szálig elfogyott. A bruszai bevásárláskor, az igaz, 60 magyar aranyat adtam ki, de tette-met meg nem bántam, mert vásárlásim jók levén, elmenetemkor mindent csaknem haszonnal adtam el. S e mellett a nélkülözés kellemetlensége sem nyugtalanított.

Kutája a tenger színén felül öt ezer lábnyi magasságon fekszik, Bruszától addig a föld mindúntalan emelkedik. Légje tiszta, és mérsékelt, tele zordon. Szőlő, baraczk nem terem. Gyümölcsei között a cseresnye megemlítést érdemel. Környéke őszi gabnát jól terem. Mákonyt természetnek bőven. Török szépírói híresek. Irott koránjaikat tiz—tizenöt ezer piaszteren is eladják Persiában, (1000—1500 pfrt.) Földedényt szépet készítenek, de nagy kár hogy a meleget ki nem állja. A szép mázos edény, mihelyest forró vizet töl-tünk bele, széjjel omlik.

Népessége 35—40 ezerre felmegy. La-

kóit törökök és örmények teszik. Mindkettejét a pénz örökös szomja epeszti. A város kiterjedése nagy, mindenütt tele romokkal; egykori jelentőségének csak nyomai látszanak. Utolsó fejedelme Jakub Cselebi volt, kit az ozmánok győztek le. Nagy vagyonnal birván, fényt üzött; az eldöntő csata napján, reggeli elinduláskor konyha szereit 300 teve alig birta el. A csata estvéjén pedig minden konyha edényit elbirta egy kutya. Herbelot a dolgot így adja elő : Jakub Cselebi megveretése estvéjén húzamos bújdosás után, néhány hív emberével magát biztos helyen meghúzza, s az éji csendet nagy nevetéssel egyszerre félbeszakasztja; mely megfoghatatlan vidámságnak okát hívei midőn kérdenék, így szól : „A sors változandóságán nevetek; — ma reggel 300 teve alig birta el konyhám, s íme most egyetlen kutya, fejét a szűk bögrébe dugván, konyhám s vacsorámat magával viszi.“ Derék követője az indiai stoica philosophiának, melynek a görögök is csupán utánzóivalának.

A metempsychos, és a trias áthozói Pythagoras és Plato, Egyiptomban magukat kör-

nyúlmetéltetvén, onnan csekély változással csak is indiai bölcsészetet, és istentant hoztak hozzánk.

De hagyjuk a hierophantokat. A szunyogból is hájat leső kutájabeliek jellemzésére legyen elég megemlíteni hogy a nagy helységben az Ábrahám ivadékainak még csak egy porczikája sem lakik. A Kutájába jött s ott megtelepedni akaró két első zsidóról maguk a kutajaiak azt beszélnek : hogy a két zsidó egymással az iránt tanakodván, mivel lenne a kereskedés legjövedelmezőbb? egy mellettük lévő 10 éves török gyermek-től ily feleletet kaptak : „Vegyétek meg a jühböndöt; tartalmát egyétek meg, s a gyomrot vett árán viszont adjátok el, s bizonyára meggazdagodtok.“ A két héber a gyerkőcze tanácsából a nép speculativ szelleme felől meggyőződván, boldogulását másutt kereste. S azóta Kutájára több zsidó nem ment.

Kutája a számüzötteknek s álladalmi foglyoknak már nagy idők óta raktára. A számos ozmán főnököket elhallgatom, s csak érintem, miként a szép Frankhonnak is há-

romszáz hő vérü fia húzamos ideig kénytelenített a romok tollas lakóit nappali sietájokból a marseilli dal hangjaival felriasztani. A Napoleon egyiptomi expedíciójában vesztett francia foglyok egy része húzamos ideig múlatott Kutajában, s ottlétének emlékéül a vár kopár déli részét mandolafákkal ültette be. Mely ültetvényt a török még most is a tiszteletnek bizonyos nemével mutogat.

Vajha magyarjaink is, czivakodás s örökös viszály helyett, ilyes valamit hagytak volna emlékül! — — —

Kossuth mint mondám, kaszárnyában lakott, de az őt jobbról-balról környező katonai őrizettel meg nem elégedvén, az őt követő magyaroktól ordonánczi szolgálatot követelt s egy hatalmas napiparancsban, melyet segédéhez Asbóthhoz intézett — rendeli, miszerint a személye körüli szolgálatban épen oly pontosságot kíván, mintha benn az országban, a kormányzói lakban lenne. S a szolgálatot tevő tiszt urakrai szoros felügyelettel, s az illő rend szigorú megtartásával vezérkari segédjét — Asbóth Sándor alezredes urat bízza meg. Asbóth a rendeletet

köröztette; egynehányan, jelesen: Koszta Marczy, Harczy s mások azt mondták, hogy ők a mit eddig tettek azt csupán jószántukból tették, de minthogy abból kötelességet akarnak csinálni, s ők pedig az afféle szolgai bánásmódhoz hozzá szokni nem akarnak, tehát mindenezentúli ordonánczsággal föl hagynak.

A kedélyek ily zavarodott állapotjában megérkezik Rutkainé, Kossuth gyermekeivel. Ez a felizgatottságot valamenyire lecsilapította, de el nem oltotta. Távoztával minden előbbi kerékvágásába tért vissza.

Kossuth a szükséggel küzdő sumlai magyaroknak azt írja, hogy maradjanak együtt s válasszák őt viszont elnöküknek stb. —

Azonban megérkezik Kutajába Tomson, s véle a hóbertos Urquhart, és egy gazdag angol gazdatiszt, Massinberd. Ezek a magyarokat együtt akarván látni: esti-lakomát rendelnek. A hívó íven Kosztának, Harczinak stb. nevei kihagyattak.

Mig mindezek történtek én ágyban fekvő beteg valék.

A lakoma megtartatott az Asbóth szálásán, Batthyány, Kossuth, Mészáros és Per-

cel Mór hiányzottak. Másnap az angolok Smyrnába utaztak.

A Batthyány által megsértett Szüleimán ezredes minden figyelmét Kossuthra s családjára fordítja, s azokat mindenféle ajándékokkal, lovakkal, nyergekkel, szóval minden-
nel bővön ellátja, melyet midőn nekem mondana az ezredes, mosolyogtam, s viszonoztam : „aratsz is ám majd köszönetet.“

Nem sokára Szüleimánt Batthyányékkal kibékéltettem s Batthyányné által levélben felszólíttatván, számára havonként 500 piasztert eszközöltem ki, a mennyit Kossuthné és Perczelné régóta huztak.

Kossuth túlzott igénylései, s szakadatlan követelése az ezredest végre felbosszantották; a szamár, ostoba, gazember epithetokat, a macska szerepét játszó Lorodi (alias Eischel) által, a ki hajdan a gyémántos Madarász elvbarátja s hivatalnoka volt, megtudván, annyira megharagudott, hogy a kilovagló Kossuthot tíz lovas katonával kísértette, s látogatására többé nem ment.

Ezen Kossuth felingerlődvén, Asbóth vezénylete alatt mintegy tizenöt egyént küld

a Szüleimán szállására, a kormányzó személyén ejtett megsértésért fenyegetőzni. A fényes küldöttség némely tagja a boros pohárból kelleténél többecske bátorságot meritvén, azt mondja Szüleimán jelenlévő tolmácsának:

„Mondja meg ön az ezredesnek, velünk ne komázzék, mert mi ha fegyverre kelünk az egész kaszárnyát kiverjük.“

A matamor szavait a tolmács megmagyarázza, melyre Szüleimán:

„Én önökkel mindeddig gyöngédséggel bántam, de fájdalom, önök főnökjükkel együtt, ki önöket hasztalan izgatja, ily bánásra érdemtelenek; íme ezennel kijelentem, hogy ha önök magukat illedelmesen nem viselendik, én kinek-kinek szobája ajtajára őrt állittatok, s azt főnökjük ajtaján kezdek el.“

E szavak csodálatos hatással birtak, a felbujtogatott hősök egyszerre megszeliidültek, s maga Kossuth is meghunyászkodott.

A kaszárnyában egy zászlóalj gyalogság s egy osztály lovasság tanyázott. A lovas ezredes, és a gyalogság parancsnoka az ör-

nagy benn laktak. Szüleimánnak szállása künn lévén, csak nappal mulatott benn.

A Kutajában lévő magyarok és lengyelek hazájukból s övéiktől gyakori tudósításokat vettek. Csak én voltam egyedül oly szerencsétlen, — bár minden útat megkisértettem, s végre még a konstanczinápolyi osztrák főconsulhoz is (kivel hajdan barátságban voltam) folyamodtam, — hogy minden törekvésem daczára egy betűt sem kaptam. Kinos betegségemben minden enyhítőt s szórakoztatót csupán az olvasás nyújtott. Batthyány nőtestvérét egy francia ur tartja. Ez őket jeles angol és francia könyvtárral látta el. A grófné a könyvek névsorát hozzám küldvén, az általam kijelelteket legényei által kezemhez szolgáltatatta.

A forradalom alatti nyugtalan élet, annak bevégeztével összeköttetésben álló különféle felette érzékeny veszteseim, testemnek mind anyagi, mind pedig erkölcsi erejét csaknem O-ra depotentirozták. Korhadt egyéniségemnek isteni szikrája is elvesztette rugékonyságát. Bollingbrooknak, Humenek, Hobbesnak, Voltairenak, s több másnak

ekkoron még nagyrabecsült elmefuttatásai, az atheismus, materialismus szóval a scepticismus örvényében sodorván, lényem a nagy tenger hullámitól csapkodtatott, kormányát s árboczfáit vesztett horgony nélküli hajóhoz hasonlított : s enyészetem fenyegető végóráját az elszántságnak valami fattyu-közönbösségével vártam.

De lássuk szenvedésim diagnosisát:

Sumlára értemmel a dodecaria és scrotum közti hely dagadni kezdett, a daganat nőttön-nőtt, kinjaim leirhatatlanok valának, míg végre a 22-ik nap fájdalmaim megszűnven, s mozoghatásra készséget érezvén, észre vesszük, hogy a daganat kipattant. A forradalom előtt falusi borbélyyságot üzött, jelenleg pedig tábori-főorvosságot bitorolt. Schneider nevű kinzómat hivatom, ki azt mondja : „semmit egyebet nem kell tenni, mint a sebet langy vízzel kimosni. A tudatlan tanácsát szerencsétlenségemre követtem, s a seb egy pár hét múlva beheggedt. Az egész hömorrhoidal affectionak tartatott.

Behegedés után nem sokára a seb viszont dagadni kezdett, s mire Kutajára értem, egy

pár nap múlva nagy fájdalmak között ismét épen az előbbeni helyen felpattant. A török szolgálatban lévő katonaorvos Baruero, ki quondam Piemontban hasonlólag haj- vagy szakál-művész lehetett, a kórházból segédet küldte, ki a sebbe naponta tépést tett; a suppuratio 4 hétig tartott, s végre behegedt.

Ez alatt doctor Spatzekkel, Kossuth orvosával megismerkedem, ez nekem carbonas kali-t (talán borkő-sónak hívják magyarul) ajánl, melyet magam készítettem, s húzamoson éltem is vele, de nem nagy sikerrel, mert sebem megint dagadni kezdett; az érlelést Spatzek ugyan elősegítette s kinomat a korábbi kifakadás által némileg enyhítette, de segíteni nem tudván, orvosimnak útát adtam. Ivóvizemet, meleg fürdömet magnetizálni kezdettem, s íme az, kinek élete felett 14 hónap alatt a pálcza többször eltöretett, s kinek meg nem maradhatása kimondatott, s ki az egész idő alatt mint egy mumia beburkolva, csak görbedezve volt képes járni, 14 napi tulajdon kezelés következtében, mindenek bámulására kilovagol!

Az egykori Saulust — Szt.-Pált — a damas-

kusi út térítette meg, s engem pedig a magnetismus csodálatos ereje teve hívővé. S e pillanat óta isten segedelmével Kutajában, Máltában, Baregesben, Párisban, másutt, s még jelenleg is lényeges jót tettem, és teszek.

Igen, — jót tettem — s isten kegyelméből ez után is teendek, de nem haszonlesésből, s nem silány magán érdekből, sem fitogtatásból, hanem valóságos belmeggyőződésből s rendeltetésem iránti tiszta hódolatból. Az ember lelke, mely az istenségnek része, megfoghatatlan mélységgel bír. S nyomoraink csupán annak megnemfogásából erednek. Maga Kant is, *Metaph* : nem vallja-e be hogy az emberi lélek, melyből akaratunk ered, oly hatálylyal bír, hogy idővel a test engedelmes rabbá leend?! Akaratunk kifejlődése eleinte ugyan nehezen megy, de húzamos gyakorlattal oda vihetjük, hogy fájdalomink elnémuljanak. Kant e szavait mind addig, míg kísérleteim sikere azoknak alapossága felől meg nem győzött, ábrándnak tartottam. S pedig Kant itt semmi újat nem mondott.

Isteni megváltónk Sz. Márk. 16. r. 17—18. v. nem így szólott-e : „És ezen jelek fogják a hívőket követni : nevemben ördögöket fognak kiűzni (azaz görcsöket s nyavalyatöréseket meggyógyítani) s ők ugy nyelvekkel beszélendének (mely megtörténik az objectivitások általános absorbtioja után, midőn subjectivitásunk fölébred).

Ők a kígyókat megfogják, (én a kígyót útjában minden hozzáérés nélkül meglassítom, fára vagy bokorra hág s elalszik) — — ők csak kezeiket fogják a betegekre tenni, s azok meggyógyulnak.“

Ime édes bátyám, én se boszorkánysággal, sem feszített képzelődéssel nem vesződöm, mégis az itt elősoroltakat képes vagyok megtenni.

S nincs oly éles fájdalom, melyet csupa kézreátétel által ne enyhithetnék, s ha a baj nem az idegekben rejlik, egyszerre el is múlasztom. A cronicus betegségeknel az természetesen egészen másképen áll, csak huzamos kezelést igényelnek, s a fáradozást nem mindenkor koronázzák sikerrel, de enyhét mindenesetre okoznak.

Szavaimon ne csudálkozzanak, mert ily apostoli orvosokat számosokat tudnék felhozni, (az apostoli orvos név alatt én a nem pénzért hanem a felebaráti szeretetből segéllőket értem). Ilyen jelesen Th. Pyne a surbitonhilli angol lelkész, ilyen G. Sandby s mások többen, kik csupán kezeléssel bámulatos gyógyításokat visznek végbe, a nélkül, hogy betegjeiknek mesmerizált viznél egyebet adnának.

Hatásunk nem csak az organicus testekre terjed, de az ásványok, növények országa, sőt még a fejünk felett ragyogó égitestek is nekünk segédkezet nyújtanak.

Én itt éppen nem a horoscopokkal foglalkozó csillagászokat értem, kikről már Tacitus így szólott : „Genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra et vetabitur semper, et retinebitur.“ Nem is caballával, vagy más megfoghatlan jegyekkel ábrándozókról szólok, gyermekjátékok ezek (mint azt már 1606—1648. Paracelsus s Van Hellmont megmondották) melyek, az akaratnak csak központosítására szolgáltak, — — — ha-

nem értem itt a higgadt keblü emberbarátot, kinek minden boldogsága a másokkali jóttételben alapszik. S ki tudja, hogy hiten alapult jóakaratjának s önzéstelenségének semmi elébe nem állhat, s mint a mi világunk rendszerének központja, erős lelkének isteni származásánál fogva, mindent a mi hatáskörébe esik áldástokozólag felhasználhat, s keblében az isten országát elővarázsolhatja. E tárgyról máskor bővebben. —

Ezúttal csak annyit mondok : a magnetizmus által magunk s mások fájdalmait eloszlatjuk, gyümölcsefáinkat, kerti és mezei veteményeinket, mind a kártékony férgektől megóvjuk, mind pedig termőbbekké teszszük, házi- s vadállatainkat megszelidítjük, s betegségeiken csupán kezelés és mesmerizált víz által, minden magukat baromorvosoknak kürtölő kínzó hóhéroknál hamarább s sikeresebben elosztatjuk. Melyet minden családatyának és anyának tudnia keresztyéni kötelesség. Igen, keresztyéni kötelesség, mert a mellett, hogy azáltal családjuk tagjain segéllenek, egy jóltévő felsőbb hatalom létezése, s földi pályáinkrai befolyása felől a ho-

mileutikának kimerítésinél inkább meggyőznek, s a béavatottakat a biblia kétes és megfoghatatlan helyeinek megérthetésére alkalmassá teszik. —

Ime én, jó órában legyen mondva, isten segedelmével, gyógyíthatatlannak tartott kinos nyavalyámat előltem, összerombolt testemet erős akaratomtól mindenben függővé tettem, s hánykódó keblemnek békés csendet szereztem, meggyőződven a felől, hogy jelen pályánk egy vég nélküli jövőnek csupán kezdete. — —

Untató kitérésemért bocsánatot kérek. Javulásom után nem sokára Mészároossal s másokkal kiszabadultam, Koszta Marczy is a szabadulók között volt. A későbbi események által érdekessé váltról pár szót : Koszta Biharmegye fia, születése helye N.-Várad környéke, a belényei Koszták közül, a Verestoronynál kimenteknél százados volt. Kutájában idejét tanulással töltötte s a franczia nyelv birtokába jutott. Mathematicai és hadi tárgyakkal foglalkozott. Szilárd jellemű, becsületes, 25--26 éves ifju. *)

*) Az óta külföldön elhunyt. *Közlő.*

Máltai elválásunkkor magyarbundámat, vadásztarisnyámat, theás-kannámat, attilámat sat. neki ajándékoztam.

Kiszabadulásunk előtt pár nappal két osztrák biztos jöve Kutájába s Szüleimán előtt nömtől 3 levelet átadva, a különböző időkben írott, felbontott, ide s amoda utaztatott levelek megértették velem szenvedett kárait körülményesen. Terhes 18 hó mulva ezek valának az első sorok hazámból, s jó Bertámtól.

Elindulásunk előtt Kossuth hozzám három egyént küldött, kik engemet kerülő szókkal a vele való kibékülésre, és a tőle való elbúcsuzásra vennének. Melyre én: „Én reá nem haragszom, de becsülni többé nem tudom, s minthogy se bizonyítványára, se előléptetésére, se pedig segedelmére szükségem nincsen, s e mellett könnyen álló könyhullatásit is ismerem, az elbúcsuzást szükségesnek épen nem látom.“ S én lévén csak egyedül, ki tőle el nem búcsuzott, a megsértett hiuság ellenem mit forralt: lássuk azt más levélben. Isten önökkel mindnyájokkal.

Orávicza Sept. 10-én 1853.

Az elmenők között tehát csupán én voltam egyedül azon vakmerő merész, ki Kossuthtól el nem bucsuzott. Szilárd tettem, kivált azok szemében, kik a Kossuth tüdőjéből kieresztett légnél többet vagy kevesebbet beszívni nem merészlettek, hallatlan bűnnek tetszett. Kossuthot régi baráti és ismerősei már Viddinben kerülni kezdték. Azok pedig kik Sumlában hozzásimultak (az egy Házmánt kivéve; Asbóth is csak a debreczeni catabasis alkalmával szegődött hozzája) lehendék nép valának. Grehenek, Weigel, Kapner, Kapler, Wagner, Eischel: Kossuthot azelőtt nem is látták. Ihász, és Bíró mindketten egykori osztrák hadnagyok valának, az első 25 évi szolgálatját toborzásnál töltvén el, tudatlannak maradt; a második szép ismerettel bírt. Házmán és e két utóbbi Kutajában nálam gyakran ebédelt, mindaddig míg a hozzámjövetel e szavakkal: „A ki nem tart velem, az ellenem van; a ki pedig ellenemet meglátogatja, s nála

még eszik is, az honárulás bűnébe esik“ — meg nem gátoltatott. Furcsa logica ugy-e bizony? Hja! Kossuth tennen személyével a hazát már régen ugyanazonosította volt. De miért is ne? Hát XIV-ik Lajos nem szokta-e mondogatni : „Francziaország én vagyok.“

A kibékülés ajánlatának komoly visszatorlása, a Kossuth érzékeny hiuságán vérző sebet ejtett; fájdalmát enyhítendő, keble machiavellismusának tartalékütegét is a csatába hozta, s engemet elmenő párthiveinél-honárulónak bélyegzett. Párisba és Londonba is ugyanazt írta, hozzá tévén hogy én Kutaját osztrák útilevéllal hagytam oda.

A konok, gyanusító rágalomnak indoka mi volt? Az, hogy előbbeni állásomnál fogva csupán én valék képes a honszeretet palástjába burkolt szívtelen Tartuffeöt a maga meztelenségében ismerni, s a demasquirozástól remegőt vak dűhe annyira vitte, hogy útitársimat reávette (?) miszerint azok engemet az útban egy vagy más úton végeznének ki. A pokoli tanácsot nem is gyanítva, útnak indulunk. Lovasságból álló kísére-

tünknek lovas-ezredes Ahmed bey parancsolt.

Kutajától mintegy órányira egy majorháznál megállunk, Szüleimán bey a búcsulakomáról előre gondoskodván, lovainkról leszálltunkkor vízben hűtött palaczkokat s nyárson sütött bárányokat találtunk. Kosuth és emberei a kiszabadultakat eddig elkísérték; a társaság evett-ivott, én pedig a két török ezredessel beszélgetve heverésztem; a trombita harsogott, s mi lóra ülven, egy rész Bruszának tartott, más rész pedig Szüleimánnal Kutajába visszafordult.

Én Ahmed béjjel lovagoltam; az első állomásra érvén, Koszta Marczi hozzám jön s kérdi, nem monda-e Józsi nekem valamit? Nemmel feleltem. Mire Marczi : „Az alatt míg Ön az ezredessel elől lovagolt, Timári, Józsihoz ment s neki így szólott : „Mondd honáruló gazdádnek, hogy kiadunk rajta, ha más nem is, de én tulajdon kezemmel ölöm meg a gazembert!““ Józsit szólitom, s kérdem tőle, a dolgot velem miért nem közölte? Melyre ő : „nem akartam az urat fölboszantani; Timári badar hetvenkedésére,

íme Koszta kapitány ur hallotta, azt feleltem : „Ha Timári urnak valami igazítani valója van gazdámmal, azt vele és ne velem közölje, gazdám nem fog Timári urnak adós maradni.“ Erre én egyet nevettem, később Ahmed bey hozzám jött theázni, de a történetkről említést sem tettem. Lássuk ki az a Timári?

Timári neveletlen Versetz környékebeli rácz, ki 48 végén Jankovics nevét Timárira változtatván, alszolgabíró leve; — Harczival, Eischellel Kossuthoz simult. Kiszabadulásunkkor ez öt századosnak nevezte ki, s személye iránti rendületlen hűségéről sallangos bizonyítványt adott.

Másnap az úton látván hogy Timári kötfékkal igazgatott hitvány kaboláján, félkengyelét elvesztve, igen megfontolva halad magára, jó kis iramló lovamat megsarkantyuzom s mellé lovaglok, mondván : „Timári ur! Én ha jól emlékszem Önnel életemben kétszer beszéltem, s tudtomra meg nem sértettem soha; mi adott okot Önnek arra, hogy engemet legényem előtt mások hallátára lepiszkoljon s még életemet is fenye-

gesse?“ Melyre ő : „Nekem ugyan Ön nem vétett, de a kormányzó úrnak ellensége, s ennél fogva a hazának is.“ Én : „Hát a kormányzó urat mióta ismeri Ön, s mióta lettek a ráczok oly hőkeblü honfiakká? Tudja meg Ön, hogy én már akkor midőn Ön még magyarul sem tudott, honomnak szolgáltam, s még lehet szolgálndok, ha Önnek ezentúl valami baja van velem, jöjjön hozzám, és ne cselédemnek hetvenkedjék, s ime ezennel megtiltom Önnek rólam rosztat vagy jót mondani, mindaddig, míg szabad helyre jutván, Önt vagy kardlappal, vagy pedig megvető oldalbarugással rendreútasíthatom“.

Szeme, szája elállott, s a szerencséjére hallgatót odahagytam. Másfél évig tartó betegségem, s bepóláltan görbedező járásom minden piszkot rám bátorított, gondolván, hogy az kegy-uroknak örömet okozand. Egészségem s erőm visszatértével minden megváltozott ám. Nem oda Buda! Hol a német nyelv a térről ki volt szorítva, vajh, be tehetetlenek valának szegény magyarjaink. Mihelyt török avagy angol hajóra jutottunk, kénytelenek valának culpa mea

jok megvállása mellett hozzám folyamodni. Köztünk, rajtam s Mészároson kívül senki más — angol szót nem is ismert.

Bruszát kikerülve, megérkeztünk szerencsésen Gemlekre. A török hadigözös, mely bennünket a Dardanellákig viend, még meg nem érkezett volt. Időtöltésből magyarjaink a velök jött lengyelekkel még egy utolsó demonstrációt kísértettek meg. A gözös másnap megérkezett. Én, Koszta, s egy néhányan elsők szállottunk rá.

Magyarjaink a Portától útiköltséget követeltek, a lengyelek útileveleket s jövődjük biztosítását is; a magyarok nemsokára észretértek, s hajóra mentek, a lengyelek szerencsénkre Gemleken maradtak. Azalatt mig gözösünk a Stambulban előre felrakott, százat meghaladó honvédekkel a Mármortenger hullámain hasítaná, s a tisztség és legénység között a viszontlátás örömei nyilvánulnának, a Porta által küldött útiköltségül szolgálандó pénzünk kiosztásáról volt a szó.

Honvédtisztjeink, jelesen pedig a dézsi eseményekért közkárhoztatást érdemlett Ka-

tona Miklós, ki mint parasit-növény Mészáros nedvéből éldegelt, a mennyiség ellen kikelt, mondván : „hogya a Porta nyomorult adományát a tengerbe dobandja“. Kiosztáskor azonban ő volt az első, ki a húsz pengőt zsebébe dugta. Én pedig, ki azt mondtam, hogy a Portának bármily csekély adományát is köszönettel veendem, a pénzt örmeszeren kezdve a legénység között osztottam ki, egy fél akó jó brusszai borral, melyet Ahmed bey számomra küldött volt a hajóra.

Hasonló körülmények között a legcsekélyebb adomány is hatást gyakorol; szegény adományom concurrentia nélküli lévén, a hajón lévő hontalanokat irántam jól disponálta, s a személyem ellen szőtt ármányt nemcsak megtudtam, de meg is hiúsítottam.

Ily körülmények között a Dardanellákhoz értünk. Hajónk megállván, nemsokára az angol és francia consul az oromra jöttek, én az előbbivel értekezvén, kértem, hogy adna nekem egy Frankhonba szóló útlevelet. De ő azt tilalom miatt nem tehetvén, egy máltai előkelő hivatalnoknak, ki neki apósa vala, érdekemben levelet írt, azt nekem át is adta.

A sauthamptoni társaság 500 lóerejű gőzöse minket Angliába viendő, négyszerezett dobogással habot kelepelve kopogtat, megérkezik s mi átköltözünk.

Mindnyájunknak a második és harmadik hely jeleltetett ki. Indulásunk után nem-sokára a kapitányhoz mentem, vele az első hely iránt értekezendő, ki a hajó számadóját előszólítván, ügyemet átadta; ettől értém, hogy a szultán az előbbkelők számára Sauthamptonig 10 cabint (kis szobát) bérlett per 200 pengő forint, a többiért pedig fizetett fejenként 100 pfért. Cabinem árát bele tudván, az első hely díját mely 400 pfért tett, — lefizettem s azzal az első helyre mentem.

Szép tágas szobácskám alig foglaltam el, s íme a kapitány hozzám jön e szavakkal: „kérem Önt mondaná meg generalis Mészárosnak, hogy én neki adok az első helyen egy szobácskát Máltáig fizetés nélkül; ottan pedig minthogy India-fahrereinket (Indiából jövőket) fölveendém, megint a második helyre fog menni. Az angol hajón nem is reménylett szivesség következtében Mészáros a gép

közelében mutatott szobáját elfoglalja. Az angol kereskedőhajók kapitányai, jó fizetésben kívül, a jövedelemből procentumot kapnak, s ennél fogva a nagyon számító britt kétlakuakat a generositás bűnével terhelni nem lehet.

A második és harmadik hely lakói nagyon tömötten lévén, estve beálltával megkértek, hogy a kapitánytól nyernék engedelmet arra, miszerint egynehány ezredes- és őrnagynak engedtetnék meg az első hely ormáni eltöltése az éjnek. Mit a kapitány azon hozzátétellel, hogy reggel jókor mielőtt a hajót megmosnák, sátorfájukat felszedvén, visszatákarodjanak, meg is engedett.

Másnap délután a Smyrnai öbölbe érvén hajónk köszénnel és élelmi-szerekkel látott el.

Négy órai ittmúlatásunk ideje alatt a Bonifacio-kávéház előtt többen partra szállottunk, ki egyet, ki mást vásárlandók. Egy láda szivarral egy pár könyvet vettem, s azzal a hajóra siettem. Társaink egy része rummal s borral magát ellátván s hasonlólag visszatérvén, horgonyt emeltünk s tovább állottunk.

Estve a joniai partok magyar dalainkat hangoztatták vissza, s minden rendén ment, míg egynehány garázda veszekedni kezdett, tettelegességre azonban a dolog nem került.

Másnap reggel a kapitány felszólít, adnám a menekülteknek tudtokra, miszerint a nagyban ivást és rakonczátlanságot a hajón épen nem türendi, a rendbontót elcsukatja, s víz és kenyér mellett viendi Angliába. Az egész útra nézve az itálnak a hajóbani behozatalát eltiltja. A szigorú figyelmeztetés használt s minden rendetlenségnek eleje vétetett.

Az angol hajókon az ember a vitelbért, melybe a koszt ára mindig bele szokott értetni, leteszi s egyéb gondja nincs.

A frank hajókon pedig a vitelbér olcsóbb, de a koszt sokba kerül.

Az angol hajók első helyén az élelemrend ez : reggel ha felkél az ember megbotválkozik, s megmosdik, kávé vagy tea teljesen, (a hajón tehén lévén, tej és friss írósvaj — minthogy a tehén napjában 24—30 itcze tejet is ad — nem hiányzik), fél tízre fölösleges villásreggeli borral, 12 és 1 óra

között egy kevés halikra, vagy egyéb, egy két pohár madeirával. Négy, öt óra között az ebéd, porter-sörrel és oportói borral, hetenkint háromszor pezsgővel vegyítve. Az ebédhez kiki ujonan mosdik és öltözködik, estvéli 7 órakor theázás, vajjal, sonkával stb. Kilencz órakor nyugalom kedvéért egy pár pohár bor és sajt. Ezenkívül az ebédlő terem egyik asztalán a nap lefolyta alatt scher-rivel (oportóival) töltött palaczkok s vizes karafok állanak, melyekből kiki tetszése szerint ihatik. Egy velünk asztalnál ülő Smyrnából jövő gazdag manchesteri gyárnok ebéd felett három palaczk disznó erős scherrit egyedül kiürített; némely eszik iszik négyért is, más pedig se ételt se italt meg nem kóstol. Kinek a sósvíz eleme, az othonos; a tengerhez nem szokottnak pedig ha marcza-fánkkal kínálnák sem kellene. Ebben rejlik a költség egyensulya.

Én diétából, Mészáros pedig szokatlan-ságból, csak csipegettünk. Harmadnap déltájban Málta fővényköszirtjei kezdetek fehérteni. A számadó megtudván hogy Máltában leszállok, sauthamptoni utamat, a Mál-

taíig első helyen tett utamban betudván, pénzemet visszaadta; becsületességét egy szép tajték-pipával jutalmaztam meg. Borostyánköves törökpipámat pedig emlékül Mészárosnak ajándékoztam. Szeretett jó Józsinnak fejérnémümet, ruháim egy részét s két orosz imperiált adtam. Mindössze 54 körmöczi arannyal bocsátottam el magamtól. Szegénytől, mint később Mészárostól Párisban hallottam — honvédeink valamelyike a pénzt a hajón Sauthamptonig ellopta; pedig biztosság okáért még tüszővel is elláttam volt. Délután 4 és 5 óra között a Málta keleti oldalán lévő öbölben a veszteglő-intézetel szemben horgonyt vetettünk. Egy veszteglő-intézeti egyén hajónkra jöven, elkülönzött állapotban tartott 24 óráig. Melyeknek elteltével a hajón lévő jóembereimtől elbucsztam s a Dunsford's hotelbe beköltöztem.

A 80 angol mértföld hosszú és 18 széles szigetet minden felől tengerbe nyúló szirtek környezik, melyek a kiszállást lehetlenné teszik. Lavaletta felől pedig ellenségnek közeledni a nagy üregü hármás ágyutelepek miatt épen lehetetlen. Az angolok is csupán

kiéheztetéssel vették be a francziáktól. A máltai, vagy Szt.-János rend utolsó nagymestere gróf Hompesch osztrák születés lévén, a campo formiói béke titkos clausulájának engedelmeskedni tartozott s lövés nélkül adta fel Napoleonnak, ki az osztrák kormánynyal elhitette volt, hogy Máltát az orosz akarja kezére keríteni, hogy az által Görögországnak a Földközi-tengeren ura lehessen.

Egyébiránt Málta mindig azé leend, ki a Földközi tengeren tulsulylyal birand, mert 120 ezeret meghaladó lakossága csupán gyümölcsöt termő szirtjein a külföld gabonáját s vágómarháját soká nem nélkülözheti.

S innen van, hogy eddigelé annyi urnak fejet hajtott. A phöníciaiak, görögök, rómaiak, arabok, olaszok, spanyolok s jelenleg az angolok Máltát birták és birják. Ötödik Károly császár engedte volt — mint Nápoly-nak is ura — Máltát át nagymester Belle Isle Ádámnak oly feltétel alatt, hogy a kontyosokat életre-halálra csapkodják. Mint a sok gazdából hozzávetni könnyen lehet, a máltaiak nyelve zagyvaléknál nem egyéb;

se *A*-ja, se *B*-je; valamit minden nyelvből megtartott. Az idegenekkel rendesen olaszul beszélnek. Az egymásközi nyelvben pedig az arabs, spanyol szavak túlnyomósággal bírnak.

A hires Barca-családnak mint idevalónak sirboltját mutatják, s még azt is állítják, hogy Hannibált Bruszából ide hozták volna.

Málta a Földközi tengernek csaknem közepén fekszik. Szicília végpontjától Capo possero-tól 60 ang. mértföldre, Afrikától pedig 180 vagy 220 mfnyire fekszik. Ege tisztaságával, a Nápolyét felülmulja; hét heti ott mulatásom alatt másfél perczig tartott eső és felleget csupán egyszer láttam. Nyárban a tropusi hévvel hulló eső nagy cseppjei egy-két perczig alig tartanak. Az esőzés ideje september és october, melyet itt fagy nélküli, hideg szelei miatt télnek neveznek. Kertjei mindamellett, hogy a földet beléjük Sziciliából hajókon hozzák, számosak. Emberderék vastagságu narancsfáinak gyümölcse Európában a legízletesebb. A fügeknek is sok neme terem. A kertek között a Szt.-Antoniai kertje a kormányzónak, ritka

szépségünek mondható. Az 500 lépés hosszú kertnek sétaútjai négyszög faragott kövekkel vannak kirakva, a kert földjének irrigatiójára szolgáló csatornák hasonlólag faragottkövek. A kert citrom-, narancsfákkal rakva — s exoticus plántákkal tele. Még pálmagyümölcs is terem.

A máltai házak faragottkőből terással ellátvák, mindenik háztető sétatér, és virágos kert.

A könyvtár megtekintést érdemel, nemkülönben a fegyvertár is. Szentegyházai között a Szt.-Jánosé elsőséggel bír. Az élet általánosan véve nem drága. Vágómarhát Tunisból és Tripolisból hoznak. Lavalettában a fő utcák oly tiszták mint friss tojás-haj. A törökországi rondaság után, istenem, mily jóltévőleg hatott reám az angol rend és tisztaság.

A máltai tudatlanságból túlbuzgó; papjainak s papi növendékeinek száma ötezerre megy. Az angolt mint eretneket s mint szabadalmainak eltipróját szíve mélyéből gyűlöli. Az angol anyaországában szabad, de azon kívül zsarnok; önzéssel saturált kor-

mányától alattvalói — Britanniát és Scotiát kivéve — iszonyodnak. Az angol vele született kevélységénél fogva az idegen nemzeteket lenézi, s külső alattvalóival megvetőleg bánik, innen van hogy 30 év alatt Máltában angol és máltai között csupán két egybekelés történt. Az angol a máltáival nem társalkodik s ez is kerüli amazt.

Az angol hatóságot útilevél iránt megszólítván, azt felelte : a kiszolgáltatás meglevén tiltva, Londonból kell a feleletet bevárni s azért folyamodtam a francia consulhoz.

A francia consul Saint Andrée, kinek Belgrádon consulképen lakott testvérével barátságban éltem, irántam minden készséggel volt. Frankhonba mehetésem szabadalmáért a belügyministerhez folyamodott, s ámbár reversalist adtam az iránt, hogy a francia kormány terhére nem leszek, a minister Leon Faucher, mégis mind újabb újabb fölvilágosítást követelt.

Hét hét múltával a sok csürest-csavarást megunván, egy orvostól bizonyítványt vettem az iránt, hogy a fürdőket éltem koc-

káztatása nélkül nem nélkülözhetem. E bizonyítvánnyal s Saint Andrének egy levelével Marseillbe menendő, egy angol gőzösre szállottam. A nagyszélvész miatt 60 órai útunkat, négy nap és négy éjjel alig valánk képesek megtenni. Marseillebe érvén a consul levelével július 11-ikén délutáni egy órakor a préfethez, főispánhoz mentem. Ki is a ministert telegraph útján értesítvén, 780 kilométer (150 n. mértföld) távolságról még azon estve a feleletet megkapta, melynek következtében másnap jul. 12-kén 1851-ben reggeli 8 órakor útilevelemet a pyreneusi fürdőbe, mint emigransnak oly megjegyzéssel, hogy a belminister parancsára adatott ki, kezembe adták. Dolgomat nyelbe ütven, Marseilleben mulattam még 5 napot.

Oravicza october 4-én 1853.

Kedves barátom!

Mult hó 21-én kelt becses levelét, termés miatti aggodalminak s egészségtelenség okozta panaszának elmellőzésével örömmel

vettem. Az itteni termés nem rossz, a kukoricza és szőlő megérték. Az első ugyan a nagy szárazság miatt nem mindenütt bőven szemző. Napjaink szépek, de éjeink hidegek. Az epeláz itt is dühöng, kivált a vaspálya munkásai között.

A koronának sem elsikkasztási bűnében, sem pedig megtalálási üdvös tényében részes nem voltam s vagyok. Viddinben midőn nálunk a korona miatt motóztak, Kossuth nekem becsületszavát adta, hogy a koronát nem látta, s azt bizonyosan Szemere hagyandotta a debreczen-szegedi catabazis alkalmával az aradi várban. Némely lapban említett, papírból csinált, üveg darabokkal kirakott koronávali gyerekeskedése Kossuthnak Viddinben, légből kapott alaptalan mendemondánál nem egyéb. Tagadhatatlan tény azonban az, hogy a koronát Kossuth ásta el Asbóth Sándorral, ki ez alkalommal órákulcsát elvesztvén, melyet később cs. kir. őrnagy Kárger megtalált, — a turnu-szeverini veszteglő-intézetben óráját kulcsommal huzta fel. Később Viddinben azért kellett a Kossuth meghagyásából neki egy zacskó pénzt

500 frt pp. átadnom. Kossuthnak akkori bőkezüisége valóban megfoghatatlan volt előttem. Jelen combinatióim azonban Kossuth tetteit alaposan felvilágosítják, s ennél fogva erős meggyőződése, hogy a honszeretet szent ügyét hű terveinek elérésére csak palástúl bitorló, szívtelenül önző cselszöveget a végzés feltartóztatatlan büntető karja annak idejében összezúzandja s azzal telhetetlen dicskórsága ámitó fondorkodásinak szánakodást érdemlő áldozatai is megszűnendek Amen!

A Törökországi Napló foltozgatója Egressi, mint azt boritékjából sejdithettem, egy hat felvonásos levéllel tisztelt meg, a melyet én következetességből felbontatlan Pestre egy urnak felküldöttem oly kéréssel, hogy azt rendőrség útján adassa vissza neki oly meghagyással, miszerint engemet viszketegszülte nyugtalanításaival többé ne háborgatna, különben kénytelen leendek a törvény teljes szigorát igényelni vakmerő rágalmazóm megbüntetésére. Ez történt septemb. 2-án s azóta békében vagyok.

Ön édes bátyám engemet a mesmeris-

mussali megismertetésére szólit föl, ám legyen! Jóllehet kívánságának eleget tenni, levélben nem a legkönnyebb feladatok egyike. Szoritsuk tehát Marseille leírását háttérbe, bármint békétlenkedjenek azok, kiket Szt.-Ágoston *hominum confusio*-jának nevezett.

Egy tanult angol, Bayly, azt mondja: The truth ... sat. — — — „Az igazság az igaznak, a tudomány a tanultnak, soha sem veszedelmes; de az esztelennek és csalfának az igazság szintúgy mint a tévedés egyaránt ártalmasok.“

Mi a magnetismus, és mi sikere van a magnetizálásnak?

Több, évi angol, frank, olasz és német munkákban buvárkodásaim után, Mesmernek a mult század vége felé tett megjegyzéseit legczélszerűbbeknek tartom : „Valamint lehetséges, így szól, azon mozgást, melyet mi a magnesben észreveszünk, bizonyos kezelés útján a vasban is előidézni, épen úgy lehetséges az emberi testben is a legfinomabb anyagot (a polaritas útján) felélesztetni s mozgásba hozni, melynek tünetényei a magneséhez hasonlitanak. Azon alaplény, mely a test-

ben munkálódik, láthatatlan tűz, melyet rendszer érzékeink érezni nem képesek. Ezen tüzet egy egyénben elő lehet idézni, s meg lehet gyújtani, hogyha kezelésinket vagy pedig a természeti magnetismus hatálydús eszközeit bizonyos fokozatig összesítjük, s az által ezen tüzet felélesztjük. Ezen alaplény teljességgel nem substantia, avagy anyag, hanem mozgás mint a hang a légben, hasonló a világossághoz, mely az aetherben modificálva van. Mindazáltal ezen ár (*Fluth fluctuatio*) nem hasonlít a közönséges tűzéhez, vagy a világosságéhoz, vagy az electricitáséhoz, vagy a magneséhez, hanem oly rendhez tartozik, mely finomságával s mozgékonyásával mindent felülmúl, gyanithatólag, azzal a substantiával, mely idegeinket átfutja — atyafias“.

Ezen magneticus tűznek, ezen mozgási rugónak előidézése s illő kezelése neveztetik magnetizmusnak. Az ember soha se kezeljen kísérlettelből, avagy mások kíváncsiságának kielégítéséért.

Általános kezelés sok tapasztalást igényel, s minthogy az erő felette nagy, a tu-

datlansággal párosult hatalom hasonló a gyermek kezében levő pisztolyhoz. Helybeli fájdalmakat, gyulladásokat, fő-, fog-, sat. fájdalmakat még az újoncz is káros következés nélkül enyhíthet avagy elmulaszthat, az egész organismust aláásó betegségek pedig mesteri ápolást igényelnek. A Hercules csizmái gyermek lábára nem illenek. S e mellett minden külön test, egy kis világ (microcosmos), és sajátságos kezelést igényel a terhesb nyavalyákban.

A főkezelés kézzel történik; kezünk különböző állásának sajátyszerű hatásai vannak, valamint ujjainknak befolyási is, kivált az ujjoskola szerint, különbözők. A kéz sajátosságait tudni főképp azért, hogy azzal körülmények szerint positive avagy negative (tevéleg azaz gerjesztőleg avagy tagadólag, nyugtatólag, enyhítőleg) hassunk : múlthatatlanul szükséges.

Tenyerünk belsőjét használjuk akkor, midőn azzal nagy vonalban, (à grand courant) hozzáérés nélkül magnetizálunk; ez a legszelidebb, legegyszerűbb neme a felélesztésnek, s felfrisítésnek, mely által a fájdalmat enyhíthetjük s elmulaszthatjuk.

A kéz hátával enyhítőleg hatunk, midőn görcsöt vagy más fájdalmat le akarunk előbbi helyéből huzni. Kezünk szélei hatása hasonlólag különböző, a kéz belső része positiv, izgató, a külső pedig negativ, enyhítő vagy eltávolító, mint mikor azzal valamit le akarunk törölni,akkép használjuk azt, ha fájdalmat akarunk oszlatni vagy elmúlasztani, természetesen hozzáérés nélkül, két vagy három hüvelyknyi távolságra a szenvedő résztől. Gyuladásoknál jelesen a kezelésnek ezen nemét kell használni. Az ujjak a kéznek megosztott sugarai (radiusai); hatásuk az oly részekre, melyek felett végig huzzuk, igen nagy. Midőn bizonyos (egyes) helyekre hatni akarunk, azokat kell használnunk. S ha azokat a szenvedő részeken hozzáéréssel végig huzzuk, azokra oly erősen hatunk, mintha electrizálnók. Az ideg- és inrendszert felizgatnunk ennél fogva nem mindenbeteg állja ki, csak is ott kell vele élni, hol az izgató és felélesztő bánásmód igényeltetik.

Ujjainknak külön-külön más-más hatásuk van. A hüvelyk a félkéz erejével bír s megfelel a tapintásnak. A mutatóujj,

a látásnak. A középujj, a hallásnak. A gyűrűs ujj, a szaglásnak. A kis ujj, az izlésnek.

A positiv, vagy élesztő hatások között első helyet foglal el a szem; a merőben rászegzett szem villámaint húzamosan sem állat sem ember ki nem állhatja.

A tekintet még némely állatnál is bővülő erővel bír, p. o. a csörgőkigyó, kivált párosulása idején, az apróbb állatokat és madarakat annyira fascinálja, hogy azok a kigyó szemeinek hatása alatt reszketni kezdenek s a bűbájosnak egyenesen szájába vitettetnek, vonzatnak (*atractio*).

Az ember akarata minden erő legfőbbike, de hogy bizonyos hatása legyen, *extaticusnak*, azaz képzelődésünk által *potentirozott*nak kell lennie (*nec ducitur ad actum, nisi excitetur accensa imaginatione ferventi desiderio*). Ez egy lelki erő, melynek helye a *sensorium commune* (lásd az első táblán 1., 1.).

Az ember megmérhetlen mélységű lélekkel, és természetfeletti akarati erővel bír, s nyomorult csupán azért, mert tennen ha-

talmát nem ismeri. Mit előbb nem is ismerhetünk, hanem csak akkor, midőn a magnetizmusnak hiten alapult magasztos stadiumival megbarátkoztunk. Ezt nevezték a régiek fejér mágiának.

Az általános kezelés a következő stadiumokat idézi elé:

1-ör. Az álmod, mely rendesen csendes, megfrisítő és rövid szokott lenni s rendszerint egy óránál tovább nem szokott tartani.

2-or. Az éber álmod, midőn az alvónak érzékiségei a külső objectumokra nézve elzárkóznak, hogy tennen belsőjére, azaz subjectivitására térjenek. Czélszerű kezeléssel luciditást, belső felvilágosítást, idézünk elé. A beteg tulajdon testét belsőleg legkisebb rétegeiben is látja. Nyavalyájának helyét, alakját megmagyarázza s gyógyszerét a kezelés nemével együtt megrendeli, úgy magának mint másnak, kívül érintkezésbe hozatik. A bensőleg felélesztett léleknek nincs többé se korlát, se távolság, a több száz mérföldre távol lévő betegtől egy pár sor, vagy egy kis hajtincs elegendő, hogy azt éber-alvómmal érintkezésbe (rapportba) hozzam, ki azon-

nal a távol beteg testét megvizsgálja s gyógyszerét megrendeli. Éber-alvóm mikor vagy magától felébred, vagy pedig általam felköltetik, a történetekről semmit sem tud.

3-or. A tisztán látást; ezt már nem a kezelés, hanem a belalkotás fejtí ki az éber álomból vagy somnambulismusból. A tisztánlátás stadiumában a lelkimunkásság inkább ki van fejlődve, a betegség megismerésén s gyógyszerének megrendelésén kívül, elrejtett tárgyaknak feltalálásában, orzók feltalálásában, sikeres utasításokat adnak. A lélek mind a múltban mind a jövőben biztosabban szokott látni; de csalhatatlan bizonyossággal még nem bír.

4-er. Stadium az extasis vagy elragadtatás ez vagy természetes azaz önkénytes, vagy pedig a tisztánlátásból fejlődik ki. Az önkénytessel bírtak a próféták, apostolok s oly egyének, kik a lélekvilág megfoghatatlan tömkelegeiben merengenek. Az ilyenek előtt se titok, se távolság, se múlt, se jövőendő nem létezik. Az ilyenek a külső világ objectivitására nézve csaknem elhaltak, csupán subjectivitásaik éberségében élnek s

abban mint tükörben mindent látnak; — Svedenburg is ilyen volt. Az extaticus, legyen önkénytes avagy nem, az mindegy az olyannak ajkát hazugság soha sem fertőzteti, keblében irigység vagy más emberi gyarlóság nem lakhatik. A betegség útján kifejlett extaticus, felébredésekor a látottakról többé meg nem feledkezik. Legyen végre az elragadtatott bármely nemzetbeli s bármily vallású, a következő igazságból egy hajszálnyit nem változtatnak :

1-ör. Egy szívvel lélekkel vallomást tesznek, egy örök teremtőnek bölcsesége, mindenhatósága, szeretete és igazsága felől.

2-or. Általános vallomást tesznek, az ember halhatatlansága felől, egy jövőendő életről, földi éltünkben elkövetett jó vagy rossz tetteinknek aránylagos méltánylásáról.

3-or. Általánosan tanusítják, hogy van isteni gondviselés, az emberi nem vezetésére.

4-er. Tanusítják miszerint a szeretet és ima mulhatatlanul szükséges arra, hogy az istennel egybeköttetésben maradjon.

5-ör. A rokon lelkeknek együtt, egy társaságban létét, és a viszontlátást.

Az istenségnek ezen tiszta eszméi, melyek a mysticismus, materialismus, intolerance, és atheismus mirigyétől egészben mentek, nemde megnyugtatók? Elégedjünk meg ezzel, s az isten országának birtokába jutottunk.

A nagy verulanumi Bacon, emlékezetem ha nem csal, Novum Organonjában így szól: „kevés tudomány hitetlenné, sok pedig hívővé tesz“.

A Példabeszéd 9. r., 10. r. nem épen azt mondja-e ekkép : „az istennek félelme, a bölcseségnek kezdete, és a szentnek megismerése okosság“.

Az általános kezelés horderejét csak azért érintettem, hogy nehézségeit megfoghatóbbakká tegyem. Ha a kezelő tudatlan, félnék, heves, szívtelenül újság után kapkodó, önző, a beteg megeresztett képzelődésének idejében korlátot nem von, örültséget, örökös bajt, sőt még halált is okozhat. Ime a pisztoly parabolája.

A részletes avagy kisebb kezelésnél pedig veszedelem nem létezik, hogy ha szándékoson ártani nem akarunk.

Egyébiránt a siker mindkettőnél ezen alapszik : „akarj és higgy“!

A helybeli fájdalmak eloszlatására az én módom ez : teremtőmben vetett tántorithatatlan hittel, segéllési szilárd akaratommal a beteghez közel állok s midőn a szenvedés helyét bizonyosan nem tudom, ezt kipuhatólandó, jobb kezem tenyerét gyöngén behajtott ujjaimmal a fájdalmas részeken feljülről lefelé, nagyon lassan, a beteg testétől két vagy három hüvelyknyi távolságban, végig húzom : midőn húzásommal lejutottam, kezem fejét jó erősen megrázom, mintha arról tésztát vagy reá ragadt agyagot akarnék lerázni. Ezen lerázás által kétszeres czélt érek el. Először ujjaim a betegségből, hogy ha valamit magukba vontak volna, azt lerázom. Másodszor a rázás által egy aura vitalis vagy a fluidum magneticum tenyerem közepébe és körömházaimba azaz körmöm körül és ujjaim begyébe gyűl. A rázás után ujjaimat befogván, kezemből öklöt alakítok, s úgy emelem fel a fájdalmas részen jóval feljül, s ezt azért teszem, hogy kezemet nyitva hagyván s azt a szokott módon

visszavivén, a beteg részeket ujonan nemcsak impregnálnám s azáltal a fájdalmat növeszténém, de még a kórányagot is könnyen visszavihetném, s a mennyit használnék éppen annyit ártanék. Erre a kezeléseknél kiváltképen ügyelni kell!

Tenyeremnek lassu lehuzásakor minden figyelmem oda van központosítva, s csakhamar észreveszem, hogy bizonyos helyen elébb apró, azután erősebb szűrő ütéscskék érintik ujjaim begyét vagy tenyerem közepét, s ime a fájdalom helyét kipuhatoltam. Ez nem csekélység, mert a beteg sokszor fájdalma helyét, a test részek sympathiája s polaritásai miatt biztosan kijelelni nem képes.

A fájdalom helyét ha már egyszer kipuhatoltam, akkor a munkához látok, s fentebb eléadott módon kezelek, de ugy, hogy a kezelést mindenkor a fájdalom feletti első idegcsomónál (Nervenknöten) kezdem, s nemsokára észreveszem, hogy a fájdalom előbbi helyét elhagyván a végtagok felé siet, s onnan ökemét kiküszöbölöm.

Főkép ügyelni kell arra, hogy a fájdalmat a nemesebb részekről elvonjam s oly

helyekre húzzam át, hol nem annyira veszedelmes p. o. a melly- és főgörcsöket a karba vagy lábba; s kevés hetvenkedést engedvén ökeméknek ott, vagy egészen megszüntetem ha frisek, vagy pedig enyhitem ha üdültek; minthogy a görcsöknek ezen nemei általános és huzamos kezelést igényelnek, melyhez ujoncz nem ért.

Szív- és tüdő-görcsöket egyszerre megszüntetni a nélkül, hogy magát egy kevéssé kifujja, nem kell. A görcsöknek enyhítésére s megszüntetésére jó ha a betegnek kezeibe holt faszenet adok rongyba vagy papirba takarva. Vagy pedig a görcs helyét erős meleg párámmal megfuvom. A meleg és hideg pára közötti különbségre vigyázni kell.

Az idegcsomókra előlegesen megjegyzendő : főcsomó van 9 pár. 1. A két halántékon. 2. A két fül megett. 3. Vállvilláink felett (Schlüsselbein). 4. A két himlőoltási helyen. 5. Karjaink üregében (Achselhöhle). 6. Mellcsontunk végében (Magengrube, Sonnengeflecht, Herzgrube) (ezen hely az agy után a fő szerepet viszi). 7. Szeméremtestünk tövében kétfelől (Leistengegend) a

sérvéskötők helyén. 8. térdeinken. 9. lábunk talpán. Ennyit előlegesen, a többi csomók rajzát jövő alkalommal.

Huzásaimat ha a fön kezdem, gyakran megtörténik, hogy a beteg elszunnyad; háborgatni nem kell, a szobának csendesnek s nem sok világossággal bírónak kell lenni. Vonásaim száma 7, 14, 21, csendes-lassuak legyenek. Ha pedig azt akarom, hogy a fájdalom egy helyre gyűljön, akkor ujjaimat egymástól egy kissé eltávolítva végek felé meggörbitem annyira, hogy begyei között egy asztalról felvett ezüst húszas megférjen, s kezemet ily állásban a fájdalmas rész felett két újjnyi távolságban karikába kereken jártatom, ujjaimat megrázom, a kezelést ily módon folytatom, s végre a fájdalmat kezem szélével letörlöm. Ezt tehetem mindenik vagy pedig külön ujjaimmal, a szenvedés igénylése szerint.

Ha főfájást akarok eloszlatni, (lásd a II. szám alatti táblát) két kezemet az egy székre leültetett beteg fejének első része fölébe tartom (érintés nélkül), egy vagy másfél percz mulva kezeimet feje felett, a nagy vércsa-

torna felett 2. 2. a nyakcsigolyáig (nuclea) húzom, ujjaimat itten gyöngén a nyakra nyomom s kezeimet elválasztom, azzal gyöngédeden a fülek háta mögé az 5. 5. pontokra érek, kezeimet a nyakon kétfelől a 6. 6. sz. alatti ereken végig húzom s ujjaimat megrázom, másodszor megint az előfőn kezdem, s kezeimet a fülek felett viszem hátra a nyakcsigolyába, itten a 6. 6. kéz felé hozok s lerázom; ezen kezelést 10—15 perczig folytatom, melyre a főfájdalomnak török-szakad, egyhülni vagy múlni kell. Itten positiv, szemgyuladásnál pedig, szóval minden gyuladásnál negativ kell hatni. Szemfájásnál előlről hátra kell húzni vagy a tenyérszélt vagy pedig a megfelelő ujjat a mutatót s a szemet meleg párával meg kell fujni. Fül-fájdalommal az egyik fülbe a hüvelyet, a másikba pedig a kisujjat dugom, kevés idő múlva kiveszem, lehúzom, rázom, és segélek. Betegem a kezelés alatt ha elalszik, nyugodni hagyom, de ha álma nyugtalan és fárasztó lenne, avagy több óráig tartana, azon esetben felébresztem így : két kezét megfogom, felém húzom gyöngén, szemeit hideg párámmal megfuvom. Az

alvót addig, míg föl nem ébred, senkinek rajtam kívül megérinteni nem szabad, mert a megérintés görcsöket s egyebet okozhat.

A kisebb betegségnek meggyógyítására az elaltatás épen nem „*conditio sine qua non*,” az ember csupán a *vis medicatrix*-ot ébreszse fel s a természet a magáét megteszi, az egész mesmerismus kezelése nem egyéb, mint a *cosmos* mind *organicus* mind pedig *anorganicus* testeiben lappangó aura vitalisnak (mert még a könek és ércznek is meg van saját szerü élete) felélesztése s felhasználása; ezen aura vitalist báró Reichenbach ód-nak vagy odil-nak nevezte, melyek szerinte is mind a *Sideris* mind pedig a *Telluris* testek telvék, s az ember mindent elérő s korlátozó erős akarátja az egészet üdvös vagy káros czélokra képes felhasználni; p. o. a fennakadt vagy megindulni nem akaró havitisztulást semmi által oly hamar meg nem lehet indítani, mintha a beteget a holddal hozom rapportba, s ez utóbbi befolyásával az elsőt mesmerizálom vagy magnetizálom; *probatum est*.

A házi állatok kezelése mindenek felett

könnyű. A beteg állat szeme közé nézek egy pár perczig, azután jobb kezemet kinyitva, hozzáéréssel avagy anélkül, fején kezdve, hátgerinczén végig, farkán lehúzó, azután kezemet négy lábán lefelé végigviszem 7, 14, 21-szer s egy kevés mesmerizált vízzel ujjhegyeimmel megprecskelem, s italul ugyanoly vizet adok. Egyszeri-kétszeri kezelés után a legszilajabb állat is nemcsak hogy kezes lesz, de már távolról rám nyert s közeledésemkor kezemet megnyalja. Legyen, taknyot kivéve, bármi belbetegsége, ezen egyszerű mód biztosabban segít, mint a magukat baromorvosoknak paródizált szívtelen hóhéroknak minden mesterkedése. Ha pedig a seb külső, a megkelésnél oszlatólag elejét veszem, a kinyilt sebet pedig ha mesmerizált vízzel mosom, annak minden tüzét elveszem, s hamar meggyógyítom. Általánosan véve minden állati vagy emberi sebre a mesmerizált víz üdvös hatást gyakorol, probatum est.

Virágokat, plántákat (növényeket), fákat szép virágot és gyümölcsöt termökké tenni, hasonlólag könnyű. A virágok és növények tetején kezdve gyökerekig előregörbesztett

ujjakkal (mint azt az ezüsthúszasnál megírtam) 7, 14, 21 húzást teszek, s gyökeröknél a földet mesmerizált vízzel megöntöm. A fáknál valamicskével több a dolog. Ezt először átkarolom, azután egy magnetizált vas vesszővel, vagy sétabottal az ágak tetejéről a törzsökig egy-egy húzást teszek körös-körül, természetesen én a földön lévén s az ágakhoz nem közeledvén, húzásimat csak irányzom, s miután ily módon a fát hétszer vagy 14-szer megkerültem, tövére mesmerizált vizet öntök. Az ily fákkal ha a beteg egy szörsinor által érintkezésbe (rapport) hozatik, kimondhatlan könnyebbülést érez. S ha tudunk hozzá, a fa a betegséget magába szivja.

A betegség átköltöztetését az állatokkal igen könnyű végbevinni, p. o. a köszvényt az eb magába huzza, ugyannyira, hogy el is döglik tőle. A köszvényeseket tetőtől talpaltígi általános húzásokkal kell kezdetben kezelni, a fájdalmas részeken a meggörbitett ujjakat kereken kell megjáratatni, s a fájdalmat a testből kicsalni. A fájdalmas részeket mesmerizált vízbe mártott ruhadarabokkal kell betakarni, sat. sat. Fájdalmat enyhítő

jó szer az aether aceticus (sive naphta aceti) és naphta carbon. depurat. mindkettőből egyenlő mennyiséget egy üvegben nagy ügyelettel jól fel kell rázni, s belőle a fájdalmas helyet tollal vagy kis festő-ecsettel be kell kenni. Egyébaránt a köszvény solaris betegség, mely meghonosulás előtt minden tavasszal a napnak a kosba léptével szokott beköszöntgetni, ilyenkor rajta segéleni még lehet, de a meghonosultat bajos ám a lakból kizaklatni. A hömorrhoids (aranyér) pd. lunaris betegség, s erre nőknél és férfiaknál egyaránt a hold phasisai bírnak befolyással. A hólyagbeli kavics és fővény a köszvénynek és aranyérnek testvére.

De jöjjünk már valahára a mesmeri kezelésnek főpanczéljára a vizre, ez valóban fő szerepet játszik.

A víz magnetizálásának több módja van; czélszerűbbnek ekképen találtam:

A poharat vagy palaczkot vízzel tele, bal tenyeremre állítom, jobb tenyeremet hozzáérés nélkül felibe tartom; egy-két perc után ujjaimat (a jobb kezemét) az edény oldalán, hozzáérés nélkül lehúzó, ujjaimat

befogom, s kezemet felviszem, s az elébbeni módon hétszer lehúzó. Ekkor ujjaimat kezem fejével a már többször érintett módon a víz színén, hozzáérés nélkül karikában járatom, s az ujjaim hegyébe gyűlt fluidumot a vízbe precskelem (mind hozzáérés nélkül) így teszek hétszer. Végre meleg párámmal hétszer jó erősen a vízre lehellek s megvan. Az egész idő alatt jóakaratomat isten segédével kifejtem, elmémet központosítom, s szemeimet a vízre szegzem, mert ennek magának nagy befolyása van. Az ily víznél az a különbség van, hogy assimilatio nélkül a fájdalmas részre hat, megfoghatatlan sebességgel; az ily víz megromlás nélkül sokáig megtartható s más izzót vált, mit nemcsak a mesmerizáltak, de mások is észrevehetnek. A kinek nincs, széket okoz, a kinek sok van, elejét veszi. 1620-ban az ily vizet *aqua vitalis cardiaca microcosmica*-nak hívták. Az ily víz csodálatos erejét naponta bámulom; most is estve-reggel ezt iszom, s hála az eget urának, egészségem jó.

Állatok számára, vagy öntözni, magnetizálni így kell : az edényben lévő víz színén

jártatom tenyeremet kevésbé meghajtott ujjaimmal, a vizet egy párszor megérintem, kezem beléütöm s kereken megkeverem s egynéhányszor ráfuvok. A fürdőkádban lévő vizet is így kezelem.

Istenem! A tárgy felette bő, azt sem tudom miről irjak? mert a legkisebb rész is magasztossággal bír. Ha valaki kérdéseket tenne... De kérdést hogy teend az, ki a tárgyal ismeretlen?! Legyen tehát ezuttal elég. Ha kedvelést és hitelt nyerek, melyet a közelebbi bérmentetlen levele Önnek, édes bátyám értésemre adand, bővebb leendek.

Úgy bizony, majd el is feledém : Battthyány Kazimér Párisban egy Mont-Thabor nevű kis utcácskában lakik, a negyedik emeleten; a nővére egy ottani urnak neje. Párisban mulatásom ideje alatt Batthyány hozzám eljárogatott, én is hozzá; ő ahhozképest most is uriason él, legényt, szobaleányt és szakácsnőt tart. Gondolom Fülöp herczeg is segitendi annak idejében, most ugyan a gazdag bátya haragszik az öcsuramra.

Isten oltalmába ajánljuk.

Levelemet befejezván, eszembe jutott, hogy a kenyérsütéshez megkívántató részeket, u. m. lisztet, vizet, sót, sat. előadtam ugyan, de a fő dolgot a kovászt elfeledtem, s hogy tehát a zsidók kovásztalan eledelénél valamicskével jobb tápszerrel szolgálhasunk, mulhatatlanul feladatunknak tartottuk a mesmerismusnak törvényes ágyból kelt származását tanúsító keresztelő-levelének bemutatását is. A leghitelesebb okiratok tartalma szerint a csak névre nézve ujjal bíró mesmerismus vagy magnetismus épen nem tegnapi csibe. Memphisben, Buzirisban, Canobusban, Alexandriában és az aegyptomi Thebében Isisnek, Serapisnak gyógy- és jövendülő templomai valának. Mindenekfelett legpompásabb volt Herodot szerint a Beluse, Babylonban. Ezen templomoknál, fürdők, alvó-szobák sat. voltak; a titokba beavatott papok a betegeket kezelés által vagy hamar vagy pedig későbbre meggyógyították.

A canobusi temploma Serapisnak tele volt raggatva oly táblákkal, melyekre a betegség gyógyszerei fel valának a jóltevő istenség tiszteletére jegyezve.

A görögöknél az Aesculap temploma Epidaurusban elsőséggel bírt, s Pausanias szerint az ó-világ nagy részére hatást gyakorolt.

Fürdés, alvás, s vízital a főkellékek közé tartozott. Egészségeseknek az ily templomok belsejébe semmi ürügy alatt bemenni nem szabadott. A templom előtermében ujját szájára tevő kép már előre a hallgatást ajánlotta.

Hogy a papok kezelése a mostanihoz hasonlított, arról némely megtalált mysticus képek és szobrok kezeskednek; sőt még a tulajdon kézzeli tennen kezelésnek is számos nyomai látszanak. A bramánok, a Pythiák, és Sibyllák vagy italt, vagy pedig gőzöket használtak érzékeik potentirozására. „*Terrae vis Pythiam Delphis incitabat Sibyllam*“ — Cicero így szól. A trophoniusi barlang még a kérdezőkre is oly hatással volt, hogy azok midőn a barlangból kijöttek, szineveszett-, elaléltakká lőnek. Innen mondták a levert kinézésüekről: „*In antro Trophonii vaticinatus est*“.

A Sibyllák hasonlóképen barlanggőz- és hystericus görcsöknek valának alávetve.

Ezért mondja Virgilius : „Bacchatur vates, magnum si pectore possit excussisse Deum“.

A rómaiaknál még a nép közöl is számosan ismerték a magnetizálást, mint a Martial. III. epigr. 82-dik verséből kitetszik : „Percurrit agili corpus arte tractatrix, manumque doctam spargit omnibus membris.“ Plautus pedig (in Amphitruo) így szól : „Quid si ego illam tractim tangam ut dormiat.“ Solon fragment. 59—62 verseiben így szól : Polláki etc. etc. „Kis fájdalma gyakran nagy szenvedéseket szültek, s bármily enyhítő szerek hiában szolgáltatottak, mindazonáltal a kit a terhes nyavalya keservesen kintzett, kézzel megérintetvén egyszerre frisen kél fel“.

Az emberi nemzet legidősb okiratai a Védák a léleknek magnetismusban tanúsított jeleneteivel telvék, s az egész megfoghatatlan mysticismusnak tartatott mindaddig, míg az újabb idő tapasztalásai azokra az igazság bélyegét rányomták.

Ezen elszórt, részint nem ismert, legalább nem rendszeresített kezelési módokat, az

ujabb időkkel a szerencsés non putarenek, az enyészettől vagy a leleplezhetetlen Sais függönyétől megmentették.

Mesmer Antal, orvostudor Bécsben, a mult században egy beteg karjáni érvágáskor látta, hogy a vér a szerint erősebben vagy lassabban foly, a mi szerint ő távolabb vagy közelebb áll a beteghez, s innen arra a gondolatra jött, hogy az ember kezében egy a magneséhez hasonló vonzerő van, feltevén hogy a magnesnek bizonyos befolyásnak kelletik lennie, s ehez hasonló kifolyással minden organicus testnek birnia kell, mely kifolyás bizonyos polaritást feltételez, s ezt különbség okáért állati magnetismusnak nevezte.

A testek sajátóságos kigőzölgése okozza az anti- vagy sympathiat (rokon- és el-lenszenvet). Ezen kigőzölgések vagy olyanok melyeket érzékeink észrevesznek, vagy pedig olyanok, melyek külső érzékeink előtt eltitkolvák s csupán effectumainak lehetünk tanui.

Maga az emberi test is két részre van osztva, az agyvelőn kezdve talpunkig ellen-

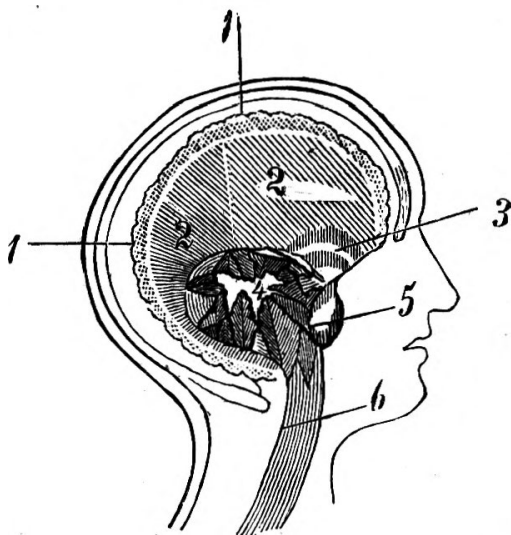
kező két hatással birunk; jobboldalunk minden tagjai inkább negativ, azaz nyugtató hatást gyakorolnak, holott bal részeink positive, azaz élesztő hatással bírnak, tehát a bal rész a jobbnak ellenkezője.

Innen van az, hogy megnyugtató kezelés alkalmával nem bal- hanem jobbkézzel s jobboldalunk közelítésével kell enyhét nyújtani.

A napnak, holdnak, fixcsillagoknak és planétáknak hatásai is, mit eddig mesének tartottak, hasonlólag különbözők. A nap és fixcsillagok negativ, a hold és planéták positiv hatással bírnak.

Leveletem ezuttal csakugyan befejezem.
Isten Önökkel.

I-ső Tábla.

1. 1. A nagy- és kis-agyvelőt körülvevő apró hólyagocskák sensorium commune psyche-animus, vagyis a belső léleknek külső kifejlődése, vagy is a lélek teste, vagy testi (állati) lélek. Ezen lélekkel birnak az állatok is.

2. 2. Sugár alaku, apró fehér szálacskák, melyek a nagy-agyvelőtől a hátgerincz végéig lenyúlnak, és felfelé e sensoriumig hatnak: fibrae efferentes et afferentes. Ezen szálacskák két osztályba sorozvák; — egyik rész vezeti a testhez az akaratnak vagy léleknek parancsit, a másik rész pedig vezeti

a test érzékeit a sensorium communehoz, az érzékiesség általános rendszeréhez, a lélekhez.

3. Az agy két ganglionja.

4. A kis agyvelő, mely levél idomu alkotásáért arbor vitae, életfájának neveztetik, ebbe a hátgerincz velőjéből fibrák — szálak — járnak.

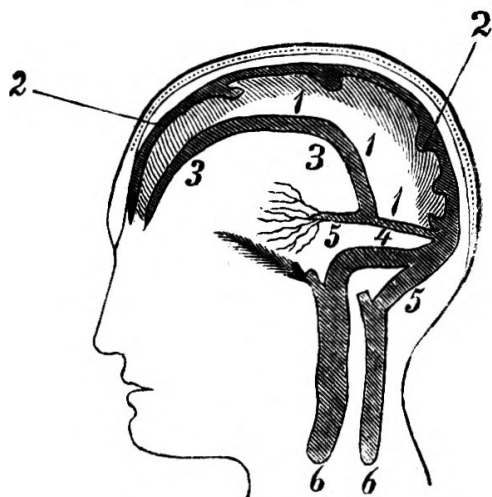
5. Pons varolii.

6. A meghosszabbított velő.

NB. A benső lélek vagy az isteni rész neve pneuma németül Seele; ezzel csak az ember bir. A psyche — németül Geist — ez az állatokkal is közös.

Mikor a halál a lélek és test közötti összeköttetést feloldozza, akkor a halhatatlan embernek külsője a psyche, s e veszi át a tudva levő perceptiokat és sensatiokat, azért mivel a természetes test elválasztása által, a psyche vagy is a külső lélek lett a belsőnek (a pneumának) testévé. Ez a mit Szt.-Pál I. Korinth 15. 44. v. lelki testnek nevez 46. v. A lelki test nem az első, hanem a természeti test, s azután jön a lelki test. Szt.-Pál ezen állításával, a legmélyebb philosophiára nyomta apostoli pecsétjét. —

II-ik Tábla.

1. 1. 1. Az agyhártya lefüggő rétege, mely a nagy agyat két hemisphaerára osztja.

2. 2. A felső hosszabb vércsatornája kemény agybőrnek.

3. 3. Az alsó vércsatorna.

4. A negyedik vagy egyenes vércsatorna, mely a halánték alatti csonton ágazik el.

5. 5. A két oldaloni vércsatorna.

6. 6. A belső nyak- mell- erek (Drosseladern).

Még a hajón értesítettvén az iránt, hogy a marseillei vendéglők, sokat ígérő külsejük ellenére, kitünő tisztasággal nem bírnak, az egyiptomi csapásokat kikerülendő, s ennen egyéniségemnek, az üres mérlegben magát billegető poczegérkint, bizonyos súlyt adandó, az első szállodába, a Hotel de l'orient-be szállottam. A vendéglő udvara szemétdomb helyett virágos kertet képezett. Ablakaimból jobbra a praefecti (főispáni) lakot, balra pedig egy sétatér lombos fáit, szökőkutjait, s egy örházat szemlélhettem. Tágas szobámat szőnyeg borította. Kárpitos, másfél mètre (egy mètre 3 láb) szélességű ágyamba rugonyos szalmazsáki helyettesen két nagy mátrácز terült el; a felső egymás mellé tett párnák alatt pedig lábnyi általmérőjű hosszú henger nyult el, ágyam egyik oldalától a másikig. A mátráczok, s az alsó vánkos helyettese a henger, juh-gyapjuval telvék, mint Törökországban. A piquet-, vagy finom flanel-takarónak végei

és szélei, lábnál kezdve testközepig a matrácok mellett gyöngédeden leszoritvák, mely czélszerűség által mind az éjenkinti kitakarózásnak s meghülésnek eleje vétetik, mind az alvó ide amodai hengergözei s fordulatai legkevésbbé sem korlátoztatnak; végre pedig az ágyban lévő nem kénytelen mint katona az örház pritesén, csupán kinyújtózva feküdni. Egy szó mint száz, a mi keskeny ágyunk úgy hasonlít a francziáéhoz mint a Meszestető a Davalághirihöz, ez is hegy, az is hegy.

Bágyadtságot az apologizált ágyon egy pár órai pihenés által elűzvén, arczom erdejének levágása, mosdás, öltözködés után, hallottam vígan kongni alulról egy harangot, a fürge pinczér nemsokára meg is fejté a hangot.

Még a prikolicsnak is (szakállas farkas) becsületére való étvágygyal, a bájdús külsejü vendég-asztalhoz ültem. Fellázadt éhgyomraink rakoncátlanságának megzablására főzőkanál uram konyhatelepének tartalék-ütegét is a csatába rendelte, s a kis pokol üregeit à la mayonnaissel, fri-

candeau-val, sol à la normandais-sal, sat. sat. úgy eltöltötte, hogy a vizonti felkelésre, legalább huzamos időre, még a legkisebb jel is eltiportatott. Az apiciusi ebéd egy itczés palaczk veres borral, nem többre hanem csupán három frankra számíttatott. (1 fr. 12 kr. pp.)

A Dunsfords hotelben Máltában bezzeg más birójárása volt. Hét hét alatt, vendégasztal nem lévén, szobámban kénytelenítettén enni, előre kialkudott ebédem állott egy nap beefsteakból, másnap rost-beefből. Az első oly nagy volt, mint egy napernyő, a második pedig hat egerbegyi kaszás éhgyomrának is daczolhatott volna. Ezen hústömeghez egy nap zöldfuszujkát, másnap borsót adtak; a munduros burgonya pedig egyszer sem maradott el. A zöld paszuly és borsó csupán sós vízben voltak megfőzve, s lé nélkül szárazon tétettek az asztalra. Ezért fizettem kenyér és ital nélkül naponkint három schillinget (1 fr. 30 kr. p. p.)

Az eredeti angol konyha valósággal kanásznak vagy juhásznak való; frank étkek

csupán nagy asztalok alkalmával jönnek napfényre, különben elől-hátul rostboeuf s beefsteak, jobbról-balról (patatocs) burgonya s olykor-olykor egy-egy szilvaizzel töltött hitvány plumpuding. Az isten adta angolja, a jó kerti veteményt és zöldséget csupa vízben főzi meg s levét leszűrve úgy teszi előnkbe. Csak úgy van az, és ha neki van puffadt erszénye, nekünk is van ám jó töltöttkáposztánk.

Ebéd alatt meghallván hogy az ugynevezett Virágkastélyban, (egy mulatókert neve) tűzijáték és tánczvigalom leend, nemsokára kikocsiztam, s midőn a kertben ideamoda ballagnék, s egyedüliségemben a sok nép között merengének, a Máltából engemet ide hozott hajóskapitányra bökkenek. Találkozásunknak kölcsönösen örvendettünk, a virágkastélybani mulatásunk idejére egymásnak Piladesei lettünk. Az angol postagözösek itteni ügynöke nemsokára hozzánk csatlakozott, s mint régi lakója Marseillenek, leve mindkettőnk Palinurusa. A kert kéjhölgyektől hemzsegett, ezen bemeszelt sírboltok, hálójaikat ez vagy amaz idegennek

megfogására erőltetett illedelemmel beburkolván, kárhozatos terveik elérésére mindent elkövettek. Nemsokára bealkonyodván, a tűzijáték elkezdődött, ennek végével a tánczvigalom beállott. Ily valamit soha sem láttam.

December másodika a frank könnyelműségnek orrára némileg pipát még nem vetvén, a quadrillban a tánczos lába minden pillanatban hölgye orra körül hadarászott. A loretek (így nevezik a kéjhölgyeket) szoknyája hol a páva kiterjesztett farkához, hol az összeeresztett legyezőhez hasonlított, vagy pedig viselője által legyezőnek használtott; fordulások alkalmával néha-néha egyegy vásott a gyufáknak egész tömegét szórta el a nyílt oldalu tánczteremben, s ilyenkor voltak felfosztolkodások mint vizözönkor. A botrányig illetlen táncznak neve *cancan*. December 2-ka óta nyilvános helyeken tilalmas. Az is megtörtént, hogy a tánczoló hölgynek fersingje hátulsó korczai kiszakadoztak, de a rendetlenség akadálylyá épen nem lett, ruhája alját félkezére gyurta s tánczolt széltibe.

Éjfél előtti 11 órakor a kertet a kapitánnyal oda hagytuk, én mentem a hotelbe, ő pedig a Mervinre.

Másnap reggeli 9 órakor Barègesbe szóló útilevem két frank fizetés mellett kezembe adatott.

S jóllehet abban a magyar menekült (refugié hongroise) kitünő nagy betűkkel belé volt írva, mindazonáltal örvendettem, mert törvényes hatóság útilevelével birtam. Az útilevélben meg volt az is jegyezve, hogy az a belügyminister parancsára szolgáltatott ki. Mint többé már nem üldözött vad, szabadabban lélekzeltem s a börze és kikötő megtekintésére mentem. A biztos és tágas kikötőt, mely lópatkóhoz hasonlít s 900 hajót is befogadhat egyszerre, magas szírtek környezik, s a torkolatnál a vízben létező kőszálak miatti nem veszélytelen bejárást kétfelől Szt.-János, és Szt.-Miklós nevű erősségek védik. A kikötőnek legkisebb kifolyása sem lévén, a benne lévő tenger vize, a város kloákai kifolyása s mindennemű rondaságnak felvétele miatt, undorodásig fekete, szennyes; ennél fogva me-

leg évszakokban kigőzölgésével a közelben lévő házak légét befertőztetvén, az ottlakást egészségtelenné teszi. In ultima analysi, mindezen dancsságnak és pizsoknak az oka mi? A francia kormánynak még undorítóbb szennyes önzése. Mert attól fél, hogy a tiszta öböl vizéből kipárolgatás által a szegénység sőt nyere, s azáltal sómonopoliuma tetemes kárt szenvedend. Hogy pedig a képzelt kár meg ne történhessék, tehát ezreknek egészsége és élete könnyelműleg kockáztatik. A tenger partjai oly szigorral őriztetnek, hogy Marseilleben ha az ember fejére áll, mégsem képes tenger vizéből egy meleg fürdőt kapni. De azért a rőfös betűk sok helyen ily czimmel : „Meleg tengervíz fürdők“ nem szűnnek meg a könnyen-hívők zsebeiből a pénzt kicsalni. Mert a meleg tengervíz-fürdő nem egyéb mint büszhödt kutviz, melyben egynehány marék só felolvasztatott. Probatum est.

A börze egy nagy négyszögü épület, melynek közepén ha megállunk, az első emelet alsó párkányára szegzett hosszú fekete táblákon ily felirásokat „spanyol, an-

gol, holland, muszka, török, persa, sat. sat. pénznek beváltása“ olvasunk, s ha akarjuk, ha nem, csak be kell biz azt vallanunk, hogy itt nagyobb közlekedésnek s világkereskedésnek kell lenni mint talán magában Debreczenben is! Ha pedig a különbnél különbözőbb nyelvek zsibajait figyelemmel kísérjük, világtörténetbeni járatlanságunk daczára is a Bél (assyr vagy cháld nyelven nap) tornyának építésére kell emlékeznünk. Ad vocem chaldaei, rövideden megjegyzem: chalimas tesz mérget, daiö tudom, ismerem s ebből lett chaldöus vagy méregismerő. De hagyjuk az aosh-magim vagy tüzes vízzel bajlódókat, — — — kik adeptjeik beavatásakor Lucius Apuleus szerint így imádkoztak:

„Te superi colunt; observant inferi; tu rotas orbem; regis mundum; caleas Tartarum; tibi respondent sidera; gaudent lumina; redeunt tempora, serviunt elementa“ etc. etc. etc.

Marseille két részre oszlik, ó és új városra; az ó ronda, szűk utcákkal, az új széles utcákkal és szép épületekkel bír. Séta-

terei, melyek hajdan erősítési árkok- s töltésekül szolgáltak, számosak. Piaczai (vagyis köztérei) között a Castellane, Király és St.-Ferreol szebbek.

Székesegyháza hajdan az Endymion kedvesének s az Acteon gyilkosának temploma volt. Számos tudományos s jótékony épületei vannak. Könyvtára tömérdek kéz-irattal bir. Az idegen éghajlati növények meghonosítására szolgáló növénykertje megemlítést érdemel. A város utczáin lévő számtalan, frisitő itallal kínálkozó boltjaiban, a limonade akószámra van, a matróz, a teherhordó, az utcaseprő, a házaló beáll, s egy sou-ra (bankó-garasra) nagyot iszik. A boltbeli szolgák és szolgáltatók külsőjükre csinosak. Egyszer én is, csakugyan inkább kandiságból, neki duráltam magamat s beállván egy tiszta pohárban csaknem egy meszelynyi levet kaptam. Szomjas lévén, jót kortyintottam, de csakhamar ezen axioma-ról kelle elmélkednem : „olcsó húsnak hig a leve“ mert a rothadt, penészes citrom savanyu nedve torkomat ugyancsak gürözdölte, s alkalmasint oly képpel mint

az eczetbe nyalintott macskáé szokott lenni, tettem le öt centimes pénzemet (sou-mat) a márvány-asztalra. Mint Horác a foghagymát, úgy én is az akószámra készült marseilleilimonadét megátkoztam, s azzal odábbállottam.

Ajkaim redői azonban nemsokára kismultak, halló műszereimet ezer meg ezer különbféle hang érintvén, nem mint Shakespeare embere, szagló műszere után, hanem fülem után menvén, a lég tollas lakóinak özönére bukkantam. Audoubon ugyan nem vagyok, de midőn a kolibritől a kondorig, az egész lánczolatot, a papagájok hetvenkét nemével, testi szemeimmal, egy helyütt láttam, s a világ drágaköveit háttérbe szorító tolcsillámlást, s a színeknek utánozhatatlan mesteri összeillesztését s egymásbafolyását bámultam, ihletéssel eltelt keblemnek feszültségén csupán magasztos sohajjal könyebbithettem! Hát ha még bölcs Salamon lettem volna, kiről azt állították, hogy a madárnyelvet is értette.

Benső épületességre célzó kitérésemért bocsánat. Marseilleben látott tollas hugáink

seregével a Meszes minden erdeit bőven be lehetne colonizálni.

Az isten kegyelme maradjon mindnyájukkal.

Oravicza, novemb. 11. 1853.

(Utazás folytatása.)

A marseillei madárvásárról menjünk környékére. Számos nyárilak diszlik szőlő- és olajfás kertjeiben, s a tehetősebbek hetenkint egy pár napot szoktak eltölteni villájokban. A városnak Frankhon déli természetményeivel roppant kereskedése van. Odessából, Oláhországból, Siciliából, Algirből a sok gabnát ide szokták Francziaország déli megyéi számára hozni s lerakni. Szép időben a raktár-bérnek kikerülésére a tengerparton nagy halmokban hever az élet.

A marseillei nép általánosan véve Francziaországban az a mi Magyarországon

a debreczeni, azaz goromba, s paraszt gög-gel bir.

Julius hó 16-án 1851-ben délutáni 3 óra-kor a Montpelliérebe menő gőzkocsik egyi-kében helyet foglaltam. Utitársaim egyike egy tengeri, másika pedig egy gyalog-sergi tiszt valának, az első Déli Amerikát, a máso-dik Algirt bekószálta, s sebeik miatt men-tek a pyreneusi fürdőkbe. A kocsiban csak hárman lévén, s egymást nem ismervén, a dohányzás kedvéért egymásra farkas szemek-et hánytunk. Végre én felkelek, s a fejem feletti nyomtatott figyelmeztetést elolvasom, s a dohányzónak 50 frankkali megbüntetését élőszóval elmondom, melyre a tengerész így szól: „nekem nem kellene mondanom, de a büntetésnek épen azért ne higgyj, mert nagy; egyébiránt szoktál-e dohányozni?“ s azzal szivartartójával megkinál.

Nemsokára mindhárman hátunkat egy egy szögletnek vetvén, (omnis enim nebulo angulum quaerit) kényelmesen füstölgettünk. Igen, mert e dohányzás vala reám nézve a bokros füstöknek hattyudala.

Nincsen ország naprendszerünk alatt,

hol gyalázatosabb dohány létezne mint Franciaországban. Méregdrága szivarai izetlenbüzetlen megszáraztott káposztalapuhoz hasonlitanak, pipa-tápjja pedig oly disznóerős, hogy az ember képe egy pár pipa után főtt rákhoz hasonlít. Csupán egynemű vágott dohányjának neve Caporal, de nem-hogy becsületes káplárnak megjárna, hanem még a cigány gefreiternek is igen rossz. Nyelvemnek nemcsak bőrét több ízben lehuzta, de még husát is felette. A francziák egyenes nyaku pipácskája szabó-gyűszűnél nem nagyobb; két vagy három ily pipa-parodiával a franczia ember egész napon beéri. De nem úgy ám mi, kiket a néhai Szuhai még Mikes Benedek korában így énekelt: „Jaj neked, nagy pipáju s kevés dohányu, édes magyar nemzetem!” —

Naponta tornyadozó keserőségeimet nyakamról lerázandó, a füstölgetéssel örökre felhagytam, s pipáimat elajándékoztam. A boritallal is hasonlólag felhagytam. Huszonnégyszer órában eszem egyszer, reggelimet ide nem értve, gyomrom pedig oly jó, hogy a buzogányt is megemészténé.

Marseille kertjeitől megválván, utunk kopár, köves vidéket hasított; egy tőlünk nem nagyon távol eső tengeröbölben gyönyörű tüneményt láttunk : úgy tetszett mintha a víz tetején egy rubin- és smaragdból alkotott várat láttunk volna libegni, a tengerész állítása szerint, e tájon minden időben láthatni a szép délibábot, francia nyelven : „mirages“.

Kopár vidékünk kedvezőbb alakot vett. A legelső francia falu figyelmemet nagyon igénybe vette. A kis ablaku, hegyes tetejű cseréppel fedett kőházak nincsenek rendben mint szász vagy magyar falvainkban, csakhogy kinézésök jobb, de elszórtságukra nézve mezőségi falvainkhoz nagyon szitnak. Két hold földet egymás mellett ugyanazon maggal bevetettnek látni ritkaság, már az egy holdnyin különféle gabnanemek mutatkoznak. Több holdból álló uri birtokot egy tagban itten hiában keresünk. Egész déli Franciaországban csupán egy helyen láttam olyas valomit, Toulousenál a marchal Soultét, s ez is alig állott 25—30 holdnál többől. A francia gazdag földbirtokosok

Normandiában és a Vendéében vannak. — A híres provençei faolaj hazáját Aix-et jobbra hagyván Arlesbe értünk. A gőzkocsiallomás vendéglőjének asztalán mindennemű bornemek, sonkák s híres arlesi kolbászok magukat kedveltető tisztasággal valának rendezve. Egy ily francia büffét-nek látványa valóságos gyönyör.

Arlesből mentünk Nismesnek; e negyven ezer lakossal bíró város csaknem fele protestans, számos gyára van, s piaczn egy pompás szökökut. Innen bájdus vidéken, a francia aszuszölő hazáján Lunel- és Frontignan-on keresztül Montpellierbe jutottam. E gyönyörű vidéket szép szőlőhegyek környezik jobbfelől, balra pedig a kies tér olaj-, mondola- s más gyümölcsfákkal díszlik. Frankhonnak ez legszebb vidéke.

Itten a Hotel Névé-be szállottam. Ablakaim alatt egy szép sétatér terült el lombos fáival s szökökutjaival (egész Frankhonban nincs oly kicsiny városocsk, melynek sétaterene lenne). A nagyobb városok közepében csaknem egész erdei léteznek a százados terepély fáknak.

A Hotel Névét egész utamban a legtisztább- és olcsóbbnak találtam, tulajdonosnéja egy capitalis angol asszony marasztására itten három napig mulattam. Az asszony férje szobámba jön, s mondja hogy itten egy más magyar birtokos is van (az én utilevelemben ezen rubrica alatt : profession, ez áll : Propriétär (birtokos) s nemsokára egy bukaresti ismerösömmel Argyropulóval találkozom. Az oláhországi s havasalföldi boérok külföldön magukat magyaroknak nevezgetik. Párisban Bibescot a középrend magyar herczegnek tartja. Az efféle ügyetlenségnek oka nem egyéb, mint az, hogy a francziánál a világon rosszabb geographus nincsen, az oláh pedig szégyenli nemzetiségét külföldön bevallani. Montpellierből Bezieres-, Carcassone-onát Toulousebajutottam. A város szép, egészséges, nyílt fekvésű, melynek közepében egy nagy ovalis tért hat gyönyörű kinézésű vendéglő környezett ugyanannyi pompás kávéházzal, a téren szép fák állottak, ezeket köpadok környezték, a padokat pedig kereken álló bérkocsik. Második emeletben lévő ablakomból nem győztem e

csinos és nagyszerű ovalis piaczon eleget
bámulni s elhatároztam magamban az egy
pár napi itt mulatást. —

Az ur kegyelme önökkel!

Oravicza, novemb. 31-én 1853.

délutáni 3 órakor.

Folyó hó 22-kén kelt, skeptissel telt
igen becses levele, nekem nagy örömet
okozott; mind a Barabás példájára, mind
pedig más ellenvetéseire készülve el
valék.

Jókedvem bebizonyítására legyen elég
annyi, hogy tegnap vett levelére ma már
válaszoló, s csekély soraim holnap reggeli
6 órakor már Erdély felé fognak ügetni.
Mielőtt a tárgy velejére mennénk, lássuk
csak, mit mond Szt. Pál Corinth. 1-ső levél
1-ső rész 19. és 20. verseiben? „A bölcsek böl-
ceségét összezuzom, és megsemmisitem az
okosnak tudományát. Hol a bölcs? hol az
írástudó? hol vannak a világi okoskodók?

Nemde nem változtatta-e isten a világi bölcseséget bolondsággá?“

Töméredek példávali bebizonyítása annak, hogy az apostolnak említett szavai épen nem paradoxonok, nekem igen is könnyű lenne. Más egyebet elhallgatván, csupán egy csekélységet hozok elő, melynek én és Tamásnál is Tamásabb Bertám valánk tanui. 1852-ik év novemb. hó 7-én estvére bárègesi ismerősöm Scudamore urhoz valánk meghiva, barátságos körünkben valának még : herczegnő Butturlin és Montbason marquisnő; mindkét nő kitünő műveltséggel birt.

Szóból szó kerekedett, s beszédközben Scudamore pyrhonismusának még tartalék-ütegét is a csatába vitte s győzedelmét tökéletesnek tartotta. Azonban nője unszolására *megegyezik abban, hogy velem a delejes álombani látásairól oly ismeretes Alexishez elmenjen.* Másnap d. e. 10 órakor Scudamore és ladyje, Berta és én a Marcillet lakába megyünk; kevés idő vártatva Alexis megérkezik. A velem levők Alexist soha sem látták azelőtt, s én sem szólottam semmit. Marcillet, Alexis rendes elaltatója, felszólí-

tásomra a szobából kimegy, én jobbkeze-
met az Alexis balkarjára teszem, két percz
mulva Alexis megrázkódik, s azt mondja
nekem : elég! (assez!) kezem róla leveszem,
s jobbjaiba a Scudamore jobbját beléteszem, —
rapportba (viszonyba) hozom őket. A még
mindig scepticus angol szánakodó mosolylyal
Alexishez így szól : „akarsz-e velem utazni?“
Igen, de merre? Délfelé! Nem bánom. Scud.
Hol vagyok most? Alex. Egy városban me-
lyen egy viz foly keresztül s egy kastélylyal
bir. Scud. Kié a kastély? Alex. Királyé.
(A Scudamore ajkairól a gunymosoly elenyé-
szik, szemei kerekedni kezdenek, s bámuló
figyelme nőttön nő). Scud. A városhoz kö-
zel vannak-e hegyek? Al. Nincsenek nagy
hegyek, de a távolban látszanak a Pyrénéu-
sok, s a várost Pau-nak hívják. Scud. Menj
velem a nagyutczába egy házba. Alex.
mentem. Scud. Benn mit látsz? Alex. Két
pár embert, egy pár öreget és egy pár ifjat.
Scud. Az ifju nőszemély milyen? Alex.
Magas, szőke, a hasában van valami baja —
igen, terhes. Scud. Elég, s azzal fejét csó-
válva féremegy, de megint előjö s azt kérdi:

Testemnek van-e valami hibája? Alex. Van, mert ez előtt 25 évvel vadászaton egy faág jobb szemedbe csapott, s jöllehet szemeden külsőleg semmit sem lehet észre venni, de azért azon semmit sem látsz. (Az eseményről Scud. megfélekedezett volt, a következményt a nő nem tudta e perczig.) Még más bajod is van, mert két év előtt jobb lábad szára kettétörött, deszerencsésen begyógyult. Scudamore félrevonult, dörögve ángolul: ez az ördög maga! — Az után lady Scudamorra hoztam érintkezésbe. Lady. April 19-én hol voltam? Alex. Egy társasággal az előbb említett városból egy nagy barlang megnézésére mentetek. Lady. Utunkban mi történt? Alex. A lovak elkaptak, de a veszedelmet egy ifju, ki nektek később nagy bűt okoz, elhárította. Lady. Hát nekem a kedvem milyen volt? Alex. Oly szomorú voltál, mintha valakit eltemettél volna. Lady. A barlangban én mit csináltam? Alex. Mint látom kalapodat, ruhádat le kezdted tenni: levetkezel, mert az eső megáztatott. Lady. A levetkezésben ki segített? Alex. Azon szőke személy, a kit a városban láttunk

volt. Ez leányod, s férjhez ment az említett ifjuhoz; de nem úgy eskették meg mint rendszeren szokás a keresztyéneknél. Leányotok hibázott ellenetek. Én. Hibáját szülői megbocsátották-é? Alex. Az egyik már meg, a másik is nem sokára meg fog bocsátni a hibásnak lebetegedése után. (E szavakra a lady sirásra fakadott, mit Bertám is követett — Scudamore pedig az ablakhoz fordulva könnyeit törülgette.) Az alvót delejes álmából felébresztettem. Scudamore a 10 frankot letette a beszólitott Marceilletnek, s azzal elmentünk. Utközben az angol pár a hallottakat szórul szóra igaznak vallotta, s a bámuló, eddig kételkedő angol magát csatavesztettnek nyilvánította, Bertámmal együtt. A Scudamore leányának rövid története ez : Atyja nagyon gazdag lévén, egyetlen örökösét, Laurát valami lordnak szánta volt, de a leány Pauban egy Drake nevű irlandi ifjussal megismerkedik, ez a leányt meg is kéri, tagadó választ nyer, s Laurát a gazdag örököst elszökteti s vele Bayonban az angol consul által összeesketteti magát. Parlamentaris acta következtében valóságos an-

gol consuloknak szabad a hozzájuk folyamodókat egybeesketni. A non putarem meg esvén, Scudamore örökös haragot esküdött leányának, az anyai szív pedig megengedett. Folyó év márcziusban azonban az atya is megengedett, s unokája keresztelésére a meghívástelfogadta. Az elősoroltakat sem én sem pedig Alexis nem tudhattuk. Ez utóbbi soha arra felé sem járt. Tehát a delejesség némely betegség gyógyításánál valamicskével többecske is, ugy-e bizony? Q. E. D. — Az effélét Tamás uraméknak látni kell, mert az olvasás nem elég.

Az Emma megfogásunk fölötti visioit, mint oly dolgot melynek bebizonyítása jelen pályánkon lehetetlen, ámennek nem tartom ugyan, de azért az alaptalanság bélyegét vakmerő elhittséggel reásütni épen nem bátorodom. Nem, mert a roppant egyetemben rejlő erőnek azon csekély ismerete is, melylyel bírok, annyira vitt, hogy természetfelettinek felette keveset, csodának semmit, csodálatosnak pedig nagyon sokat kénytelenítetttem még tartani, mindaddig, míg ismereteim öregbedvén a csodálatos száma is leapadand.

Az egyiknek az imádsággali, kézrátételi sat. sat. gyógyítás csoda. A másik a physiologiai, a természeti rendes uttól eltérő jeletet, vagy pedig egy egyénnek kitünő tulajdonát, mely által az valami rendkívülit beszél, avagy tesz, csodának nevezi. Jelenkorunkban csodának tartatik az, hogy a delejes álomba merültek behunyt (mesterségesen békötött) szemmel látnak, olvasnak, irlnak, kártyáznak s a mások kezében lévő kártyákat egyenként megnevezik sat. sat. Az hogy a del. álomban lévő beszél s álmában titkokat fedez fel, egy felsőbb lény befolyásának tulajdonittatik, hasonlólag az is, hogy az ember csupa akarátja által a távolba hat, természetfelettinek tartatik vagy pedig tagadtatik az ahoz nem értők által. Holott mindezen tünemények, melyek a mult korban s még jelenleg is sokaknak csudáknak tetszenek, nem egyebek mint a természeti törvényeknek természetes következményei.

A Corinth 1-ső levél 12. rész 4-től 11. verséig a nagy apostol így szól „Különböző adományok vannak, de a lélek egy“ stb. Azért tehát az asztallali kísérletek úgy An-

gliában mint Franciaországban s egyebütt is nem egészen megvetendők, s vigyáznunk kell, hogy azon kísérleteknek se igen sokat, se pedig igen keveset ne tulajdonítsunk. Itélettételeinkben felette óvatosoknak kell lennünk mert az avatottabbak méltán ezt mondhatják : Procul esto profani! Héj sok van a természetben a minek okát nem vagyunk képesek kifürkészni, de azért a tényeket tagadnunk nem lehet.

Az efféléről többet majd élő szóval, az ember úgy is szemének többet hisz, mint fülének.

Huzamoson kimaradott levelemnek hála istennek, oka semmi baj nem volt, — mert a restséget — mikor csak olvasok, s gondolkodok, és egy betűt sem írok — nyavalyának nem mondhatom, — azonban szégyenemre meg kell vallanom hogy olykor-olykor író-tollam s jobbkezem három első ujjá között huzamos időre halálos ellenszenv szokta felütni átkozott fejét.

Telünk kemény, havunk elég s csak amugy hallok csikorgani az ablakom alatt járók talpai alatt.

A szeretetnek és kegyelemnek istene
önökkel mindnyájokkal!

Oravicza, novemb. 2-án 1853.

Mult hó 24-én hozzám intézett felette
becses levelét legtisztább örömmel vettem.
Igen, mert feledhetetlen soraiból mind cse-
kély személyem iránti őszinte vonzalmu-
kat, mind pedig igénytelen közléseimmeli
megelégedésöket gyönyörrel értettem. Ezer
hála érte az egyetem nagy urának hogy az
örökös lekötelezettséggel tartozó tanítvány,
jó nevelőjének, bátyjának és barátjának,
némileg bár, örömet okozhatott! s hogy is-
ten értelmem tisztaságát ez élet örvényei-
beni elmerüléstől különös kegyelme által
megóván, a gyakori tűzpróbát kiállott keb-
let ily hasonlithatatlan gyönyör élvezésére
képesse tette. Mert a tisztátalan edényben,
még az ég harmatja is megbűszhödik. S
ime ezennel legkisebb merészség nélkül biz-
tosan állithatom, hogy sokat küzdött keb-

lemből az irigység, belnyugalmunknak ezen átkozott ellensége, az önzés, mely a hiuságnak szülője, örökre száműzöttek. —

Megváltónknak Szt.-Máté VI-ik r. 33-ik versében mondott szavai igazsága felől lelkem mélyéből meg vagyok győződve, — s bel megelégedéssel mondhatom: *Inveni jam portum, spes et fortuna valete, nihil mihi vobiscum, ludite nunc alios!* Magyarul: Bármily alakban jelentse jöttét a vándor szerencse, sem nem rossz az sem nem jó, mind csak hiábavaló. Az isteni gondviselésbe vetett tántorithatatlan hit csupán a szilárd alap, melyen az isten országa nyugszik. — Házi körömben meg vagyok elégedve. — Kárunkat a pénzügy-miniszterium még ez óráig sem térítette meg. April olta kétszer sürgettem az előlegezést vagy az általános megtérítést, a feleletet minden pillanatban várom, — még ugyan várom. A köszén még nem jövedelmez, mert sem a vasut nem kész, sem pedig az idegen tőkék behozatala nem karikacsapás; nem, mert kivált az angolok betolakodását bizonyos helyen nem jó szemmel nézik.

Sebaj, a vasut a jövő évben megnyilik, s a kormány mely a vaspályára már eddigelő is több milliót elköltött s jelenleg is költ, a pálya bevégezésekor, minthogy azt (bányái kevés száma miatt, jelesen pedig az okból, hogy már is száz — száznegyven ölnyi mélységben dolgoztat nagy költséggel) elegendő köszénnel, nyolcz kimerített bányájából ha fejére álland is, el nem láthatja : kénytelen leend huszonnégyszáz bányánkba ha akar, ha nem, beléharapni. Érczbányáink hasonlólag pihennek — a többitől az itteni bányakormány jó olcsón megvette — de mi nem akarván magunkat rászédetni, gazdag részeinket oda nem adtuk oly potom áron; nálunk nélkül pedig sem nem arondirozhat, sem pedig birtokbeli tulsúlyunk miatt kénye szerint nem mozoghat, ennél fogva elébb-hátrább illőbb árral kell fellépnie.

Jelenleg köztünk a legnyomasztóbb pénzhány uralkodik, annyira, hogy még a több száz ezerrel bíró pupillans cassában sincsen tiz forint kiadnivaló. Kiásott köszénünk százezer mázsánál több hever a bányáknál, a nagy szekérbér miatt a Dunához szállí-

tani nem lehet. Minden szekeret lefoglalt a bányakormány, minthogy a resiczai vashámmal, hol a vaspálya-alapok (vails) öntetnek, és a dunai gőzhajótársasággal szigorú kötelevei vannak, melyeknek megtartása jelenleg roppant áldozatába kerül, p. o. eddig a köszénnek mázsáját a Dunáig tíz ezüst krért vitték, mostan pedig 28-an alul senki sem motszan. Hatszázezer mázsánál a különbség meglehetősen mennyiségre rug, ugy-e bizony? Szerencsénkre társaságunknak idejében jó orra volt, s a sáfrányillatot megérezvén, eddigi kötelezéseivel felhagyott.

Nemrégiben érkezett ide egy miniszteriális, Schmidt nevű titkár, kinek feladata volt végire járni annak, hogy mi okból vannak az idevaló bányakormánynak oly tetemes hiányai? holott ezelőtt az itteni ércbányák bőven jövedelmeztek s a köszénbányák kevesebb költséggel műveltettek. A vizsgálódás következtetésében kisült, hogy az itteni kormány ráncorból, szolgálati készség ürügye alatt, a magánzók ércbányamivelése elibe mindennemű akadályokat gördítvén,

azt előlte, s a megszeppent szegényebb egyének kezéből potom áron a részeket kicsikarta. A köszénbányák drága mivélését illetőleg pedig napfényre jött, hogy a mélység — sok drága hivatalnok s többenmü administrationalis hibák miatt, egy mázsá köszénnek napfényrejuttatása 5, olvasd öt pengő forintba kerül, melyet ő aztán nagy haszonnal (mint Bertók a csíkot) e szerint ád el: a nagynak vagy könek mázsáját 20, az aprónak vagy pornak mázsáját 15 pengő kron, szállítási költségen kívül. A mi bányáinkban pedig a miveltetési költség 4 és 2 krba kerül mázsánkint. Az eladási ár nálunk is hasonló.

Titkár Schmidt azt is nyilvánította, hogy a kamrai bányák a miénkek nélkül még fenn sem állhatnak, vagy is bányáinkat nem nélkülözhetik, s a mienkekre okvetetlen szert kell tenniök. E szerint a legkedvezőbb jövődönék nézünk szeme közé, laposgutta-ütött erszénnyel a jelenben.

Isten áldása önökkel mindnyájokkal!

Mivel télküszöbén állunk, elmélkedjünk egy kevéssé a csúz- és náthalázzról:

Mindakettő ugyanazon egy nemhez tartozik; közös ok a bőrkigőzölgsnek fennakadása, azzal a különbséggel, hogy a csúznál az ideg- és inkiterjedések a náthánál pedig a lélegző utak nyálkahártyái szenvednek. — A lázsymptomában a hideg a meleget váltja fel s ezen cserebere gyakran több napig tart, s a náthának hűséges társai a takár, tüsszenés s többnyire a köhögés is — ez utóbbi olykor-olykor később szokott beköszönteni. A csúznál (rheuma) a tagoknak fájdalmas összehuzásai jelentkeznek, helybeli szenvedésekkel, gyakori daganattal páruulva, nem mozdithatást s fattyunedveséget szülvén. A csúz gyakran a belrészekre is bekandikál s okoz tüdő- és agyvelő-, bőrgyuladást sat. sat. A fájdalom sátoroszi-gányként sátorfáját egy helyen felszedi s másutt üti fel. Az ütés a csúzban kemény és sebes, a náthánál kevésbbé; — a szomj

nem oly epesztő mint a forróházban, a náthánál a szomj gyakran egészen hiányzik; mindkettőt a bőr szárazsága s ki nem gőzölgés jellemzi.

A gyógyítás áll a kigőzölgés helyreállításában, a takár és vizellet elősegítésében.

Mérséklett meleg szoba, s meleg öltözet fő kellék.

Nincsen talán kór (betegség) melyben a mesmerismus oly hamar és oly nyomosan jóltevéleg hasson, mint a kinos csúzban, s mi több, mákony, belény, salétrom és hánytató borkő nélkül, csupán tetőtől talpig huzásokkal s m. vizzel. A vonások eleinte érintésnélküliek, később érintések. A derék- és csipő-fájdalmat (a tagokban levő kinos, fúró érzelmeket) többnyire már az első kezelésben enyhítik sőt még el is oszlatják végképen.

A fájdalom mentül kinosabb, a láz mentül égetőbb annál inkább kell a távolbóli hatásra ügyelni, s ha a fájdalom localis, kezünket több perczig irányában kell tartanunk s azután tenyérháttal negative

mintegy letörölnünk s lassu vonallal érintkezés nélkül a fájdalmat a végtagokra utasítunk, s onnét végkép kiküszöbölnünk. Az ily kezelés közben kezeinket m. vizzel meg kell nedvesítenünk s a betegnek óránként egy-egy pohár meleg vizet adunk. — A helybeli fájdalmat az ember meleg párájával megfűvja, vagy magnetizált vízbe mártott ruhadarabokkal béborongatja : a kezelés közötti időben pedig magnetizált gyapjuval avagy pamukkal vagy pedig flaneldarabocskával befedi.

Ha a csúz régi, egyszerre ritkán lehet ö kemét elebrudolni. A chronisch vagy idült csúznál az electrika machinávali egyszerkészeri felizgatás nem árt, s a közvetlen kezelés és gyöngé dörzsölés szükségesek, a dörzsöléseknél az összevisszát kerülni kell s csak egy módon, vagy jobbról balra, vagy erről amarra kell karikába dörzsölni, vagy pedig előbbeni levelem tartalma szerint letörölni, — s ezen crisist magnetismus utján könnyebb elérni mint bárminő más uton, avagy más móddal.

Mikor a csúz a fejet vagy a mellhártyát

lepte meg, oly esetben a fájdalmak csaknem kiállhatatlanok; eret vágni épen nem kell, hanem kezdetben távolból egy pár általános huzást kell tenni, azután tedd mindkét kezedet a fejre, oly móddal, hogy tenyered egyike a homlokon nyugodjék gyöngédeden, másika pedig a fej hátulján feküdjék; ezen állásban kell hagyni egy pár perczig. Ha pedig a fájdalom kiváltképen az előfejen van, tedd tenyeredet a homlokra, úgy hogy ujjaid a halántékon és füleiden pihenjenek, vagy pedig tégy huzásokat a halántékokról a nyakcsigolyára; vagy pedig tedd kezedet gyöngédeden a szemek végeire s pofacsontokra, ujjaiddal a füleket beborítván. Kezelésid hatályát igen növeszted, ha a homlokot és nyakszirtet meleg páráddal megfúvod, melyet mindenkor távolbani általános huzásoknak kell követni.

Makacs főfájásnál magnétizált meleg lábvíz nagyon helyén van, mint szintén a chronicus localis fájdalmaknál p. o. csipő- vagy hát-bajoknál hideg m. vizzeli borongatás, persze ruhadarabokkal.

Az igen nagy, mély fájdalmaknál, tartsd

sugárkép kinyitott ujjakkal mindkét kezedet egy pár zollnyi távolságban két vagy három percig a szenvedő mell elibe, azután vond kezeidet gyöngédeden a vállak felé, azokat kevés ideig a vállakon igen-igen csinján megnyugtattván, végre huzd le kezedet a szenvedőnek karjain s ujjain végig, a fájdalmat kiküszöbölván. Miután ezt háromszor vagy ötször megtetted, mindkét kezedet a fájdalom tanyája felibe tartod, s azt a test két oldalán s lábakon végighuzod, s a bajt elüzöd.

A mellre tégy egy darabocska magnetizált vattát, vagy egy kevés magnetizált gyapjút, s ha a fájdalom mégis nyalakodnék, rendelj egy mosdótálban (mely ólom vagy réz ne legyen) m. meleg vizből kézfürdőt.

A náthát kezeld fejtől talpalattigi hosszú huzásokkal, kezeidet felváltva a fejre tedd, takár alkalmával egyik kezed ujjait tartsd az orr tövére — ez a két szemöldök között van — a másik kezed tenyerét fektesd a fej hátulsó részire; azután tedd mindkét tenyeredet az orra tövére s a többi ujjaidat a fül fölött a fej hátulsó részire, két hüvely-

kedet huzd az orr két oldalán végig az arcz felett a vállakra s onnan a karok felett az ujjak hegyén végig.

Nyakfájdalomnál tedd az egyik tenyeredet gyengén a nyak- a másikat pedig a nyakszirtre (nuclea), vidd ki a fájdalmat a karokon és lábakon végighuzással a testből. A náthánál a hozzáérés inkább feltételeztetik, mint más forró betegségeknel, s ha a nátha nincsen nagy lázzal páruva, az electrizálás a kurát tetemesen elősegéli. M. viz izzadást és sok vizelletet okoz. Köhögés alkalmával m. gyapjut vagy pedig vékony guttapercha-papirt kell a mellre tenni.

A fogfájás többnyire csúzzal jár, de sokszor complicált romlott nedvekkel s a nyálkás szervek gyuladásával, gastria, tisztátalansággal, foghussorvval, fogrothadással (caries) és arczorbánczczal. S ez az oka annak, hogy a specificumok oly ritkán segínek. Egyébiránt a m. kezelés minden más módot háttérbe szorít.

Ha a fogfájás csúzos s meghülésből eredt, igen gyakran elmulik, ha ujjaimat hüvelyknyi távolságban két három perczig a

fájdalmas hely felébe tartom, s azután a nyakon és kezeken kiviszem; — ha ő keme nyakaskodik, akkor meleg tenyeremet gyöngén a fájdalomra teszem, s azt lefelé huzom a meleg párával : megfuvás felette hathatós segéd. Fogd meg a szenvedőnek azon kezét, mely fájdalmas oldalán van — másik kezedet pedig tedd gyöngédeden a fejére, huzd azt le a fájdalom helyéig, állapodj meg egy kevéssé s hajtsd ki a bajt az ujjak végén. Ezen kezelés ha a fájdalmat egyszerre el nem mulasztaná is, azt bizonyosan enyhítendi.

Ha catarhalis vagy gastricus nedvekkal, vagy pedig cariessel vegyülnek a fogfájdalmak, azon esetben a localis kezelést általánossal kell összekötni, m. vizet kell inni és szájában tartani, s az alsó részekre nyomosan kell hatni.

Arcz-orbáncz alkalmával azt lehúzólag kell kezelni lassacskán, mintha azt tenyerünkkel az érintésig közel le akarnók törölni, (de hozzáérni épen nem kell) ujjainkkal a helyre hatunk (mint felül mondtam). A meleg vagy hideg megfuvás a bőr tüzes-

ségit eloltják s a forróság s daganat enyész-
tével a fogfájdalomnak is vége.

A fogfájásnak gyógymódját láttuk —
lássuk már azt is, mivel lehet ezen átkozott
kinnak elejét venni:

Mikor az ember megmosdik, meg-
törléskor nem kell -- mint szokás,
először az arcot megszikkasztani, ha-
nem előbb a kezeket azután az arcot,
ilyesmiben a hogy- s mintet? puhatolni
nem kell, tudvágyunknak a sikerrel meg
kell elégednie; — nekem két nagyon odvas
fogam van, tisztán és szag nélkül tarthatás
kedvéért naponként ki kell piszkálnom s ta-
karitanom; hála istennek! legkevésbé sem
fájnak. Locke egy helyen így szól: „A
szentírás nem adatott az embereknek
azért, hogy abból philosophiát tanul-
janak“; ezen szavakat én a magnetismus
némely jelenetére is tökéletesen alkalmaz-
hatóknak tartom.

Magnetizált apróbb segédszerek-
ről. Ezen segédszerek közé tartoznak: né-
mely gyógyfüvek és virágok, ezeket zac-
sócskába tévén s megmagnetizálván, kell a

fájdalmas részeken hordozni manu medica, Phoebique potentibus herbis. (Virgil.) Ekkép használhatók még a gyapju, gyapott vászon, — ezek által igen sokat lehet elérni. A magnetizált harisnyák a semmiféle uton meg nem melegíthető lábakat megmelegítik. Nem ugyan egyszerre, de 4—5 nap alatt bizonyosan.

Ha pedig gyomrodon magnetizált kendőcskét hordozol, a magnetizálás közti időben azt melegen tartja. Idegingerültségeknek s görcsök kitöréseinek eleit veszi, a kitörötteket pedig enyhíti.

Ha pedig éjszakán át fejedet egy magnetizált köteléssel bekötöd (ez lehet kendő vagy vászon-szelet) fejed egyoldalú fájdalmát (migraine) sokszor elenyészteti.

Felette nagy orbánczczal és tüzességgel páruult fájdalmak alkalmával magnetizált tiszta vászon-darabocskák csodálatosan segílenek.

Mily könnyű ily esetekben a segedelem! Egy zsebkendőt avagy egy kelmedarabot mindenütt könnyű kapni (ügyni kell, hogy az selyem ne legyen, avagy festett, mert a

festéknek miralis része, ha az nem volt kimosva, a gyöngye idegükre kellemetlen hatást gyakorol) az efféle vászon- vagy kelme-darabocskát az ember kezeiben jól összedörzsöli, s meleg párájával (hit és felebarátodni segéllés vágyával támogatva) jól — jól megfűvja s a betegnek hátrahagyja s egy ily darabocskát az unalmas álmotlan éjéket nagyon meg szokta rövidíteni.

A fül-fájásról. Ez a testnek minden fájdalma közt a legélénkebb. A náthás gyulladás könnyű elmulasztani, de a csupán fülgyuladást (mely hála istennek felette ritka eset) nem oly könnyű. Mindazáltal a magnetismus itt is a legbiztosabb segéd. A náthás fülgyuladásnál tartsd tenyeredet, eleinte bizonyos távolságban a fülek eleibe, azután ihless reájok gyöngédeden s hagyd rajtok egy pár perczig : azután tégy 7—14 huzást a füleken, nyakon, karokon és hátan le, fudd meg gyöngédeden meleg páráddal a füleket, s mi legkülönösebb, ha a beteg tenyerébe fuvsz, jobban mondva lehellesz, meleg páráddal, ez a fülekre felette nagy hatást gyakorol. Még a süketségben

is ez gyakran jobban hall, ha tenyerébe beszélsz.

A csupa fülgyuladáskor bizonyos távolságban a fültől a nyakra pióczákat kell tenni, azután lefelé huzásokat kezelni; magnetizált vízzel borongatni s magnetizált kézfürdőt használni. De épen nem közvetlen pozitív befolyást gyakorolni.

Még egyszer megemlítem, miszerint a m. viz, szem- és fül-fájdalmaknál csodát tesz s a betegek tőle valami különös érzékenységet vesznek észre.

A bel és kül betegségekre, de különösen a külsőkre, a m. viz csodálatos hatást gyakorol.

Tegnapelőtt 76 éves öreg napám egy indigestio következtében elájult; Bertám szobámba szalad s engemet segédül hí; napámat felucsitom, s egy pohár magnetizált vizet adok; két kanálnyi alig ivott, két percz múlva ápolóitól azt kérdi: mi volt a vízben? mintha legjobb tokaji aszubort ittam volna, úgy átmelegítette hideg gyomromat, nemsokára elaludt s másnap gyomra terhétől s bajától megmenekült.

1829-ben kellemetlen házi körülményeim miatt Erdélytől megválván, s akkor még az oroszokat nem ismervén, minden igyekezetem a volt, hogy orosz szolgálatba lépven, kontyos szomszédaink ellen küzdhessek. Célomat lendítendő Ó-Orsovára mentem s az ottani parancsnoktól, őrnagy báró Jovichtól a határszélnek megtekintésére szabadságot nyervén egy veszteglőintézeti szolga kíséretében az Alion-hegyre s onnan a voditzi malomhoz mentünk, az ocserovai török táborral szemben.

A császári tisztiörhelytől balra az erdő közti ösvényen jól előhaladván, kíséremtől hallom, hogy a bokáig érő patakon túl levő hegytetőn egy orosz táborocska létezik.

Leültünk pihenni, s falatozni. Ó-Orsován vásárolt két palaczk jó rózsolis levén kísérem tarisznyájában, nogatásomra a sógor mindakettőt kiürítette. Az ital erejét a nagy hőség pótcenzurozván, kísérem nemsokára mély álomba merült. Erre én a sátorfát felszedem, a határszél kijelölő patakocskán átugrom s az erdőbe az orosz tábor felé tartok. De egy pár puskalövésnyire alig

haladtam, midőn egynehány török szolgálatban levő oláh pandur körülvett, s fejemet, mint kémnek el akarta vágni, érette az ujjorsovai pasától egy pár aranyat nyerendő.

Szerencsémre oláhhul tudván, zsebemből az udvari-kanczellár lópatkó nagyságu pecsétjével ellátott utilevelemet kiveszem, s nekik megmutatván parancsoló hangon azt mondom „épen jó hogy reátok akadtam, vigyetek haladék nélkül a pasához mert fontos közlenivalóim vannak.“

Mi a Duna jobb partjára átevezvén Omer pasa elébe mentünk. Nemrég Bécsből jöven le, csinos fekete ruhám külsőmet meglehetősen emelte, s a pasára kedvező benyomást okoztam.

Az összezsúrdult nép miután eloszlott, egy németül szóló egyén jön hozzám. Fején egy zsiros, színét vesztett vörös sapkácska, hátán egy legdurvább vitorlavászonból varrt bő ujjú ing, egy kis összeszakadozott veres mellénynyel; térdigérő bugyogója hasonlóan durva fehér vászon volt. Napégette mezitelen lábát egy pár foltos durva papucs fedezte. Ezen egyénnek legnagyobb szegénységet ta-

nusító külsője engem szánakozásra gerjesztett, annyival is inkább, hogy tőle megtudtam, hogy csupán élelemért egy Hüszein nevű rendőrnél szolgál mint pipatöltő és kávéfőző.

Azonban látván hogy a törökök engem kitüntetnek, neki is hamar segélyt ígértem. Felszólításomra a pasa nemsokára három ujságot és egy jó Steinféle atlást rendeltette meg. Az ujságokat én oláhul egy Molla Halil nevű irlaknak magyarázgatván, az a kivanatot törökre fordította s elolvasás végett Omer pasának adta, ki azután bátyjának, a viddini három lófarkas pasának Ibrahimnak küldötte. — Nemsokára Ibrahim Omernak azt írja : „Öcsém! nagyon szeretném, ha magát az ujságmagyarázót küldenéd nekem a lapokkal, mert a török és europaí (frenk) neveít a tartományoknak s egyebeknek, nem tudjuk itt megegyeztetni.“

Omer pasa bátyjának e kívánságán, — minthogy engemet mint fiát szeretett, s tölem megválni nem akart, nem kevésbé ütődött meg. Irántami szíveességét tapasztalván én sem akartam jóltevőmtől egy könnyen

megválni, s Viddinbe küldés végett ajánlottam a németül tudó szegény kávéfőzőt. Kit midőn a pasa előhivatott s meglátott : maga elől kiküldött s a bátyjához küldhetésre alkalmatlannak declarált. De én a pasa ellenvetéseit az által, hogy neki így szóltam „Uram! az csak toled függ, hogy ezen egyént a pizsokból és szegénységből kiemeld, parancsolj csak számára változót és tisztességes ruhát s meg fogod látni, hogy egészen másképp fog kinézni s a Viddinbe küldhetésre alkalmas leend.“ Mi megtörténvén, a mi kávéfőzőpipatöltőnk örömtől elragadtatva hozzám siet s jószágomat megköszönvén s szobámban magát körültekintvén, ily szavakra fakad örömittasan. „Jetzt sehe ich aus, wie eine Nonne“, most úgy nézek ki, mint egy apácza! másnap Ömer (így hívták egyénünket), Viddinbe ment, s megérkeztevel a pasa csibukcsiji (pipatöltői) közé felvétetett.

Én az ujságokat ezentul is mint azelőtt Molla Halilnak magyarázgattam s a magyarázattal a lapokat is Viddinbe küldöttem. Ez így folyt mintegy öt hónapig.

A viddini pasa Ibrahim bosniai pasának

neveztetett ki. Bosnia fellázadt állapotban lévén, azt az új pasának meg kellett hódítani.

Ibrahim az akkori szokás szerint serget kezdett gyűjteni s nagy pompával utnak indult, minket is magával vivén.

Csigamódra elvégre Scopiáig elvergődtünk; több havi itteni henyélés után Pristinébe mentünk, hol hasonlólag a legnagyobb tétlenségben kilencz egész hónapot töltöttünk el.

Bosniai pasának azonban Ibrahimnál életrevalóbb neveztetett ki, s az egykori hatalmas Ibrahim alig tudá a szerezni helytartóságot magának kieszközölni. Pristinében az igaz hogy nem sokat tettünk, de nyugalmunk nem volt, mert a körülbelől levő arnautok az Ibrahim féltékenységét és kincstárát hasznokra fordítván, minket szüntelen alármiroztak, úgy annyira, hogy lovaink éjjel-nappal nyergelve s magunk mindig fegyverben, még le sem vetkezhettünk.

Én nemsokára Konstantinápolyba mentén, az akkori időben mindenható császári kedvencznek Müssir Ahmed pasának segéd-tisztje s barátja levék. Ezer nyolczszáz har-

minczkettőnek a vége felé Ömer nékem egy levelet ír, melyben kér, hogy eszközölném ki, hogy őt Ibrahim bocsátná el; a pipatöltéssel már dosztig van, szeretne ő is Konstantinápolyba jönni.

Az Ahmed pasa parancsára Ibrahimnak Ömert utiköltséggel el kellett látni s utnak indítani. Ki is a fővárosba érvén, egyenesen hozzám tartott, s mindaddig, míg neki helyet szereztem, vendégem volt.

Az öreg Szerászkér Hösref pasa kérésemre magához vette, s leve nála peskirdzsi basi árkádaki (az asztalkendőkre fő felügyelőnek segédje).

Ezer nyolczszáz harminczháromban, midőn a tizenöt ezer muszka Hünkiár Iszkelénél táborozott, Konstantinápolynál mint segéd Mehmed Ali ellen, az orosz sereg mellett egy pár ezer török katona is tan-yázott.

A török sereg parancsnoka egy Avni bey nevű ezredes volt, kivel igen barátságos viszonyban állottam.

Egykor, hivatalos látogatásom alkalmával nekem panaszolá, hogy a muszkák-

kal beszélni nem tud, melyre én azt mondom „menj Hösref pasához, kérd el tőle Ömer agát, ez mint horvát születés, a muszákkal magát könnyen megértetheti.“

Másnap Ömer a táborban egy sátort kapott lakásul. A hünkiár-iszkelei tractatus után az oroszok elvonultak s kérelmemre az öreg Hösref, Ömert fáradságaiért megjutalmazandó, egy gyalog soreszredbe őrnagynak nevezte ki.

Kineveztetése után csakhamar Ömer aga hozzám jött, barátságomat megköszönendő.

Szt. Pétervárról visszatérvén, Ömért csupán egyszer láttam, minthogy ide-amoda küldöztettem.

Ömer aga a kurdokat, a druzokat, az albanusokat és bosnyákokat meghódította; Olteniczánál és Csetátyénél az oroszoknak jól befűtött s lön szerdár (teljhatalmu alterego in militaribus).

Az Ömer atyja egy Lattás nevű cassirozott Verpflegsbeamter volt a likai végőreszredben, ő maga pedig éppen azon ezredben cadet-káplár s mint ilyen, egy Knezics

nevü mérnökszázados irodájába rendelve. Knezics a Zárából Horvátországba vivő nevezetes velebiti utat készítette; egy kissé bőv sáfárkodás következtében a mi cadet-káplárunk, mondjuk őrmesterünk, a határon átment Bosniába s itten nehézségekről nehézségekre bökkenvén, egy az Al-Dunára menő hajóra mint evező szegődvén, ily terhes állásban Uj-Orsováig vergődött, s ottan a hajótól végképen bucsut vett.

A Lattás-család eredetére nézve spanyol s mint Ömer mondá, Harmadik Ferdinánd idejében jött Ausztriába.

Ime a derék Ömernek a legnagyobb hűséggel és igazsággal páruult életirása.

Sigazán elmondhatjuk : nagy isten! mily megfoghatatlanok a te utaid! az egykoron fillérrel sem bírónak jelenleg havi fizetése öt hat ezer pengő forintot jóval meghalad.

Hogy pedig azon drámának, melynek eljátszására a sors Ömert kijelelte, előjátékát vagy prologusát én készítettem, nagy öröömre szolgál.

Azonban azt is meg kell vallanom, hogy minden fris ujságlapot nem kis rebegéssel

veszek kezeim közé, félvén nehogy vak istenasszonyunk, kedvenczének, kevés időre bár, hátat fordítson.

Meddő közlésemért, ha untatni fog, bocsánatot kérek.

A kegyelem istene önökkel mindnyájokkal!

Oravicza, novemb. 16-án 1853.

Toulouse fekszik a Garonne jobbpartján, s a külvárosok némelyikével egy gyönyörű hid köti össze; a hid az európai hidak leg szebbjeinek egyike, — e mellett a város déli részét egy jól tartott sétahelylyel ellátott gyönyörű canalis mossa, melyet kis gőzösök s számos más hajó borít. — A városháza és színház nagyon szépek. Számos gyárai vannak, az iparműkiállításban én is vettem tizenhat frankon egy remek bicskot. A lakosság száma 65 ezeret meghalad; nyájas, barátságos s nem oly haszonhajhászó mint a marseillei. Marechal Soult, ki az 1814-ki békekötés után april hóban az egyesült an-

gol-spanyol sereggel legutolsó megvívott, itt lakott. Kiesebb s jobb légű helyet bajosan is választhatott volna. A csatatért megjártam, Soultot láttam — s sátorfámat felszedvén, egy nagy mennykő három részre osztott kocsin, legelöl az ugynevezett coupéban két nő között helyet foglaltam. Sem az anya sem pedig férjhez ment leánya nem akarták a jobb- vagy baloldalt általengedni. Mit volt tennem — a coupé szélső helyei már tiz nappal előbb le valának foglalva — kénytelenítetttem a rossz játéknak jó képet csinálni s utamat folytatni. Egy ily kocsin a conducteur a coupé felett ül s ha lejtőnek megy a szekér vagy pedig a lovak kelleténél sebesebben vágtatnak, jobbfelől egy vasat forgat s az által mindakét hátulsó kerék egyszerre úgy bezáródik, hogy legkisebbet sem fordul — s a felborulásnak s elragadtatásnak eleje vétetik. A 16 utast magában záró s felül temérdek podgyászszal megrakodott kocsi nagysága egy hatlói pinczével versenyezhet; s mégis öt erős, többnyire szürke ló, jó uton villamsebességgel szalad vele. Épen nem kényelmesen töltött

éjjelem után, ékségem (cuneus) daczára mindkét szomszédnőmmel megismerkedtem, s sorsommal kibékültem, s minthogy sem nem dohányzottam, sem pedig nem tubákoltam, mindkét nőtől dicséretet arattam. Tárbesen keresztül Luz-ba érvén, utitársnőim a saint-sauveuri fürdőbe menendők, midőn kiszállának, irántoki figyelmemet kézsorításokkal köszönték meg. Egymásnak istenhozádot mondván, Luz-tól Baréges-ig egy egész német mértföldet az az 7 kilométert felfelé, nagy mogoli kényelemmel utaztam.

Ideérvén a Hotel de France-ba beszállottam; szobát ugyan nem kaphattam, de másfél óra alatt a fürdők és sétatér szomszédságában 120 franknyi havi fizetés mellett egy meglehetősen csinoságú szobát kibérelvén, beléköltöttem s magamat annak rendje és módja szerint kipihentem.

Másnap a kormány résziről ide rendelt polgári orvoshoz Pagét-hez mentem, betegségem diagnosisát vele közölvén; — idővártatva hozzám így szól „kénytelen vagyok Önnek őszintén megmondani, miszerint az itteni víz a pyreneusi fürdők között a lege-

rösebb és legizgatóbb lévén, az Ön betegségével homlokegyenest áll — s minthogy Önnek veszedelmes vértolulások (congestiókat) okozhat, tehát nem ajánlhatom“.

Melyre én : „Legyen orvos ur nyugodt e részben : a víznek testem irányábani heterogenitásán segélünk, s azt mesmerismus által homogenné változtatván, minden káros befolyásától megfoszszuk“ Ö : „Abban az esetben ellenvetésemmel felhagyok. Hát Ön a reggeli vagy délutáni órákat szereti?“ Én : „A feljövő napon a szabadban szeretek gyönyörködni!“ Ö : „A 3-ik szám alatti fürdő reggeli 6 órától hét óráig az Öné leend. Hat fürdőt egymásután fog venni. A hetedik nap szünet.“ S ezzel egymástól elváltunk. Megérkeztemkor a barégesi fürdőben 3000 egyénnél több volt, ezeknek nagyobb része algiri csatákban sebesült vitézekből állott, kik többnyire a köfállal és födéllel körülvett piscinában fürdöttek, kisebb-nagyobb csapatokban. A fürdés a nagy szám miatt éjjelnappal tartott, — s engemet a reggeli hat óráért igen szerencsésnek tartottak.

Fürdöm rendben lévén, reggelim és ebé-

demről gondoskodtam. Reggelim, mely a székely délebed helyét is kipótolta, állott két hig tojás, egy kevés friss irósvaj, egy meszely tej, és másfél meszely theából. A vajat, tejet és tojást egy hegyi lakónő hozta naponként, a theát pedig a magaméból vettem. Ebédem a *table d'hôte* vagy közasztalnál volt 2½ frank fizetés mellett, fél palaczk veres borral. Délután 5 órakori ebédünk jó és elég olcsó volt.

Már az első ebédnél megismerkedtem egy igen becsületes kinézésű egyénnel, ki nem más, mint a cáhorsi lovas gendarmériának Pélago nevű ezredese volt. Harmadnap egy angol család csatlakozott hozzánk, kik a felső végét az asztalnak e szerint foglalták el : — az asztal végét jobbról éppen tözomszédomban miss Laura Scudamore, az asztalfenéken Lady Scudamore és miss Trotter, leányával szemben a baloldalon Mr. Scudamore of Herfordshire, mellette pedig velem szemben Pélago. A helyeknek ily lelkiisméretes leírásával csak azért untatom, mivel fürdőkben, kivált az asztali mindennapi társaság öt-hat hétig a valóság-

gos comfortok közé tartozik. Ebéd után együtt jártunk sétálni, vagy pisztolylyal czélba löni s esténként egy-egy parthie whistet hasonlólag együtt játszottunk, egyszer sem tovább mint fél 10-ig, mert mind én mind Péлаго pitymalláskor fel szoktunk kelni. Parthiem rendesen vagy Laura vagy pedig a zsandárezredes vala s mindamellett hogy alant játszottunk, még többnyire öt-hat franknyi nyereséggel mentem el.

Scudamore roppant gazdag, de fősvény volt. Tudománya mindamellett hogy kiskorúságában tutora a bedfordi herczeg volt, semmi kitünőséggel nem birt; fő figyelme a marhatenyésztés- és hizlalásra volt irányozva, de a vadászatnak, melyben ezelőtt több évvel lábát eltörte — sem volt ellensége.

A lady ellenben, kinek atyja egy időben teheráni követ volt, kitünő miveltséggel és erénynyel birt. Leánya is nemcsak szépen rajzolt és lovagolt, de még az olasz, német, és franczia nyelvet is jól tudta. Nápolyban, Rómában, Párisban, szóval Európa kiesb helyein több évig laktak. Laura egyedüli lévén a szé-

kely szó teljes értelmében fiulány volt. — Szállásomat, fürdési órámat, reggelimet, ebédemet s társalgási igényeimet rendbe hozván, s többszöri fürdéseim után meggyőződven a felől, hogy a víz mérges fogait is képes vagyok kiszedni, hátateljes kebellem, belnyugalom-okozta megelégedéssel, kezdettem a Végetlen nagyszerű remekműveiben, a pyreneusi hegylánczatokban gyönyörködni. Baréges maga a tenger tükrénél 3,000 lábbal magasabban fekszik; északról, délről kétezer ötszáz s háromezer lábbal magasabban álló hegyek környezik. A másfél száz lábnyi völgyecskét a nagy kötömegek közt kigyózó, több cataractát képező, kristályszerű haragot jelentő páratlan moraju Bastan vize hasítja. Az ötezer lábnyi magasban mutatkozó térségeken itt-amott egy-egy chalet (hegyi lak) mutatkozik, rozs-, árpaföldektől, vagy pedig smaragdszerű élénk zöld kaszálóktól körülvéve. A szemet gyönyörködtető zöldség közepette itt-amott vizesések látszanak, melyeket sebességök miatt a távolban kivenni nem lehet, s az ember azt képzei, hogy egy hosz-

szan nyuló tükört lát, melybe nézni, kivált ha a nap oda süt, fegyvertelen szemmel nem is lehet.

Szállásomról jobbra, keletnek esőleg a 6000 láb magas Pic du Midi látszott. Nyugatra pedig a St. Sauveur feletti szakadozott, s örökös hóval fedett magas hegyek nyultak el, melyeknek bájdus tekinteteken, kivált napfeljöttkor, ikertávcsövemmel nem győztem eleget gyönyörködni.

A Pyreneusok kiességei az Alpések, s más hegyeket jóval felülmulják. S erre a természettől vannak jogositva. Spanyolhon felől kopár, meredek, rombolt szirteket képeznek s az egész lánczatnak három hitvány ásványosfürdőjénél többje nincsen; rendes vize is felette szűk. Frankhon felől nem úgy áll ám a dolog, itten amphitheatrumok emelkednek kies rónákra, egymást felváltólag mindaddig, hol az örökös jég-hegyek kemény homlokaikat július és augusztusban szégyelletök miatt a felhők szoknyái alá dugják. — Az innenső oldalon vándor hantunknak emlői megszámithatlanok, s a jól irányzott öntözgetések fenn, alatt és min-

denült ott, hol vegetatio még létezhet, hó hulltaig tartó folytonos zöldséget varázsolnak elő. Melyhez hasonló szép és élénk színt soha sem láttam.

A Pyreneusoknak meglátogatást igénylő helyei számosak. A kirándulások koronája a Roland kapuja (Breche du Roland). Nagyszerű excursiókat többek társaságában tenni nem szeretem. A magasztos iránti hódolatban s merengéseimben mások által félbeszakasztatni nem kedvellem. Az apróbb kirándulásoknál a társaságnak ellensége épen nem vagyok. Időt nyervén, napot határoztam s két bérbe vett lóval s egy legénnyel az öt órányi távol Gavarni-nak indultam. Utam magas bérczek, számos vizesés között vezetett mindaddig, míg a Chaoshoz értem. — Rettenetes látvány! egy kétezer lábnyi magas granit-hegyoldal ³ ₄ óra hosszában összezúzva, ház meg ház nagyságu gránit-szirteket össze-vissza egymásra halmozva (mintha a Titánok csatatere lenne), romban hever előttünk. Tíz millió fontot meghaladó szirtek alig-alig látszatnak szögleteiken nyugodni; s a legbátrabb em-

ber is kénytelen a mélységbeni lezuhanást perczenkint rettegni.

A többféle alakban mutatkozó halál rémeivel dacolni tudó ember, előrehaladási ösztönétől sarkantyuztatva, rémülten ugyan de mégis magasztos érzelmektől áthatottan folytatja útját innepélyes csenddel, mintha attól félne, hogy hangjának legkisebb nesze a léget megrázkódtatja s a romtömeget enyészet halmaivá változtatja. A páratlan feszültségnek nemsokára vége lesz, s a chaosból kibonyolodott kutár megáll, visszafordul, felsohajt s eszébe jutnak Szt. Dávid és Judith ezen szavai : „Előtted Uram! a hegyeknek reszketni kell, s a köszirtek egybeolvadnak, mint a viasz!“ (sz. irási fordításaim ha hibásak, azért bocsánatot kérek — hü utitársam, szt. bibliám, angol oxfordi kiadás).

E rettenetes romokat mi okozta? Egy a mult század végén történt földindulás, mely Lissabonnak egy részét elnyelte volt.

A Chaostól Gavarni csak félórányira esik, esti 6 órakor oda érvén, a helység templomának, melynek ablakában 6 templarius koponyáját mutatják, nézésére siettem.

A templomból jövén, egy órányi távolban a Marborée jégtorlatain megtörödött lemenő nap sugárban gyönyörködtem. Szál-lásomra érvén ottan másnapi hajnalhasad-tára két vezetőt rendeltem. Egy metszett ürüczombot megsüttettem, kenyeret és két palaczk jó bordeauxit parancsoltam, s azzal lefeküdtem.

Szürkületkor lovaslegényem felköltött, lóra ültem, $\frac{3}{4}$ órai lovaglás után éltémnek legóriásibbnagyszerü látványa előtt állottam. Egy több százezreket befogadható térségnek közepéről jobbra-balra és szemben 3000 métert meghaladó, hóval-jéggel borított vár-idomu meredek kőszirteket szemléltem. A magasban létező szirtdarabok, hol tollas hadi siskakhoz, hol pedig lelkes állatokhoz hasonlítottak; s egynehány lépéssel előbb, balra, földünk ismeretes cataractáinak egyik legmagasabbját bámultam. 1,400 méter magasságból a tourmalini örökös jég-borította tóból eredett vizesés a földtől mintegy hetven méterenyire legfinomabb fátyolgözzé válik, s csak alant válnak ismét folyó anyaggá a légi atomok.

A vizesésen túl egy örökös hóhid létezik, melynek belseje a fergetegekben magasból lesodrott zergék s más állatok csontvázaival, s jégcsapokból alkotott élőfákkal s mindennemű más alakokkal tele.

Lovaink gondviselését egy ottani egyénre bízván, jobb felől a hegynek neki fogtunk. 1,500 métrenyi távolságban nehézségre ugyan temérdekre találtunk, de életkockáztatás még nem mutatkozott, s egyet pihentünk.

Vezetőim talpamra vasmacskákat, derekamra köteleket kötöttek s mászkálni kezdettünk, különös figyelemmel keresett lábam alapja olykor-olykor egy-két zollnyi kiévődött szikla-részecskéből állott, erre előbb reá kellett jól nyomni, mintegy megkérdezendő, hogy vajon a nehézség alatt nem lenne-e kedve kitörni? E veszélyteljes ut tartott jó $3\frac{1}{4}$ órát, az alattam tátongó mélység 5—6 ezer lábnál kevesebb egyszer sem volt. S ha igaz az, mit a Nagyszebeni Királybíró szerzője mond: „Csak az ismeri a szédület hatalmát, ki merevélyek szélén állott”: valami olyast én is éreztem. Gyomrom émelegni s fejem szédülni kezdett, de szeren-

csémre akkor, midőn a mélység tátongó tor-
kából kivergődve, szerencsésen az előttünk
emelkedő jéghegy (Glaciers, Gletscher) tö-
vébe jutottunk. — A tisztán ragyogó nap
segédével egynehány kézvonallal műsze-
rem egyensúlyát helyrehoztam. Toulousi
remek bicskámát kivettem, az ürüczomb-
ból egyet jól kanyarintottam, s egész nyuga-
lommal, mint mikor a zsibói vadászon a
róka rózsáját együtt néztük, eddegéltem.
Vezetőimet sem feledém el ám, ivóedény
börbőli vadász-poharamon kívül egyéb
semmi sem levén társaságunkban, némi ag-
gályt okozott. De a spanyol csutora e ba-
jon is segített. E böredény olyan mint egy
körtve, nyakában egy dugasz van, melynek
közepén egy vastag árpaszalmányi nyílás
létezik; a hozzászokott vezető a csuto-
rát másfél arasz távolságban kinyitott szája
felibe tartja s abba beléfecskendez; —ők
azt mondják, hogy az itálnak ezen módja a
felhevült tüdőnek soha sem szokott ár-
tani; hiszem. Boromat én az olvadó jég
kristálynedvével vegyítettem s lassan-lassan
szürcsölgettem.

Izletes jó reggelink lankadt tagjainkat új rugékonysággal ellátván, felfelé kezdettem ballagni. Kézi baltával ellátott vezetőim a jéghegybe lábnyomokat vágtak s én őket követtem még pedig glacimetrice nyomból-nyomba tévén haladó lábaimat. Másfélórai fontolvahaladás után végre a 9,000 lábnyi Roland-nyiláshoz jutottunk.

Itt már hó nem volt. A 70 métre magasú két csucsos szirt már Spanyolországban van. Egész Arragon lábaim alatt terült el. Vezetőimet elhagyván egyik csucs tövében térdre estem s az egyetem megfoghatlan urának hálát adtam azért, hogy én, ki a mult nyáron Kutájában mumiaként begöngyölve kifáradás nélkül egyenes helyen 100 lépést tenni képes nem valék, jelenleg ennyi veszélylyelpárult óriási fáradozásnak daczollahattam s forró imámat 9000 lábat meghaladó magasságról küldhettem kegyesen jóltévő teremtőm szent széke elébe.

A rege azt tartja, hogy az Ariosto hőse egy kardcsapással okozta az említett nyilást, mely valóban egy óriási kapuhoz hasonlít. Finom ikertávcsoim rendeltetésöknek

miután derekasan megfeleltek, s mind a távolban mind pedig a közelben eső természeti remekműveken eléggé merengtettem, térítőt fuvattam s a már említett hadicsellel vissza kezdettem vonulni. A hegy aljánál most kezdődött ám a haddelhadd. — Ha a felmászás bajos volt, bezzeg a leereszkedés még százszorta bajosabb volt. Leérkeztemkor kimerülten nyultam el a földön, levertségemből azonban számos ló dobogása nemsokára felriasztott. A kirándultak társasága állhatott mintegy 20 egyénből, közöttük 10—12 nő volt. A vizesésig közeledtek, azt, melyre éppen most a nap sütött s milliárd rubin s smaragd színeket játszott, bámulták s továbbbügettek. E vidék a pyreneusi fürdők látogatóinak valóságos Mekkája, s lord Butte, ki egykor a hegy aljáig jövén, e szavakra fakadott : „Ha jelenleg ismét Kelet-India mélyében volnék, s e hely nagyszerűségét tudnám, semmi sem lenne képes engemet attól eltartóztatni, hogy ide ne jöjek s e páratlan vidéket ne bámuljam“: semmi hitelfelettit nem mondott.

A Roland-kapujához menők, vagy má-

szóknak száma épen nem legió; többen hozzá fognak, de két-három száz méterenyi ut után visszakiváncsoznak. Mások, mint vezetőim mondták, formaliter sirásra s rivásra fakadnak.

Gavarnira érvén egy jó adag theát a magaméból megittam, lóra ültem s esti 10 órakor Baréges-be értem. Éjjelem a nagy fáradság miatt nyugtalan volt. Másnapon vett magnetizált fürdöm testem bágyadtságán segített ugyan, de még is három-négy napig olyan voltam, mintha egy cséplőgép alól huztak volna elő. Orvosom pedig fürdés után s szünetnapon tett excursio-mat meghallván, kezeit összecsapta.

Én pedig leveletem, visszaemlékezésem által kifárasztva, ezennel végzem.

Az Atyának szerelme, a Fiunak kegyelme s a Szt. léleknek malasztja legyen önökkel. Amen!

Oravicza, novemb. 12-én 1853.

A Pyreneusoknak is megvan a maga Ischlje, azzal a különbséggel, hogy az oda menők nem koronás fők, hanem a születési vagy pénzes aristocratia közé tartoznak.

A mulatási gyűlpontnak neve Bagneres de Bigorre a Campan kies völgyében, Barégestől három órányira. A kis fürdőhely vendégei közt a különbség felette nagy. Baréges mankók városához hasonlít, hol a fürdés mulhatatlan szükségessége kinek-kinek homlokára van nyomva. Bigorban pedig alig lehet beteges képet látni, s a nagyobb szám csupán időtöltés-hajhászásból válik meg városa tisztátalan légétől. Barégesben férfiakhoz illő őszinte társalgási viszony létezik; Bigorban a felsőbb rétegek közti hunyázkodó tettetés, a legsemmibb semminek nagy feneket kerítő rágalom és szószatyárság emlőin csüggő jellemtelenség uralkodik. Bigorre szóval a legkitünőbb erénynek is sirboltja; Frank és Angolhon szerencsevadászival csordultig tele.

St. Sauveure ellenben a papoknak és clienseknek fürdője. Az oda gyültek nagyobb része idejét fürdéssel, templombajárással és gyónással tölti.

St. Sauveure és Baréges között esik Lutz, hol az asszonyi nem előtt annyira ismeretes báréges kelmét gyártják. Ezen selyemmel vegyített szunyoghálónak is beillő kelmék szépek ugyan, de drágák is. Lady Scudamorra választottunk Bertám számára egyet, a legszebbet, s gyári áron 89 frankot kellett érette fizetnem. Királynék, hercegasszonyok e gyárakból láttatják el magukat barégesekkel.

Nemcsak a kelmék, de még azon ok is, hogy a gavárnii ut csupán csak Lutzon viszen át, tömérdék látogatót húznak ide. A nagy vendéglőben kivált szép napon a minden nemzetből állók száma legio.

A nőnem és férfiak többnyire lóháton vagy öszvéren és számaron érnek ide. A lovagló nők lovagló costumejökben épen nem szemet sértő látványok. — A mostani francia császárnét mint hajadont bászk öltözetben itt láttam először; a szép Montijo kisasszony

finom, huzott arczával, szép szájával, egy kevésbé rőt hajával s bájos szemeivel és a spanyol néemberrel született negédességével ámbár a jövődöt senki sem gyanította, mindenki figyelmét igénybe vette.

Louis öcsém (nálam 3 évvel kisebb) izlése előtt lobogómat leeresztem.

A pyrénéusi félsziget lakónőji számosan szokták a fürdőket meglátogatni s kitüntető bánásmódnak örvidenek.

A Montperdue, Maladetta sat. sat. nevü magas szirtek nevezetes tetők ugyan, de a Márboréval s a Rolland nyilásával se kinézésre se nagyszerűsége nem mérközhetnek, s ki ez utolsót látta, a többit könnyen nélkülözheti.

A Pyreneusok tövében lévő franczia helységek többnyire a templariusoké voltak, vár- és templomromok számosan vannak most is.

Barégebeni mulatásom ideje alatt, július 31-én s augusztusnak is ugyanazon napján böv havunk volt a tetőkön s kénytelenek valánk egy pár napig fűteni.

Egy ily fürdőben ha az ember egyszer

a kerékvágásba beléjön, egész ottléte alatt abban marad. Egy nap olyan, mint a másik.

Hat hét után a miniszternek Leon Fauchernak írtam, hogy fürdőimet végeztén szíveségiből Párisba menendek gyógyítatásomat bevégezendő, s e végre szept. 14. utnak indultam. Tarbesből Pauba (olv. Pó) érkeztem. A Negyedik Henrik születéshelyét, a kastélyt meglátogattam; a romlásnak indultat Lajos Filep nagy költséggel helyreállította. Egy $2\frac{1}{2}$ láb széles $3\frac{1}{2}$ láb hosszú gyöngyház-csigahéjat mutogatnak, mely a jó királynak bölcsőül szolgált. Malachitból, porphyrból több nagy urnát láttam; egy pár gobelint, (ezen szőnyegek a legszebb festéshez hasonlítanak) s 14. Lajosnak egy kék selyemágyát, melyet Mme Main-tenon varratott volt ki, titokban tartott férje számára. A kastély egy kies dombon fekszik s alatta egy folyóhasította csinos város terül el.

A pyreneusi hegylánczolatok egész pompájokban látszanak : tömérdek szőlőhegyek körítik a kies tájt. A város egy részé-

ben a királynak egy ércszobra létezik, melyre bearn nyelven csak ennyi van írva: „Il nuesta Enrico“ (a mi Henrikünk). Egyszerű, de nagy horderejű, őszinte kifejezése egy nép szeretetének! Pau jó légű, egészséges, felette olcsó hely, tömérdek angol lakja, — iskolájok, templomok van. Ez a nép az európai kiesb és élhetőbb városokat méhrajként ellepi s mindent megdrágít; birtokosa gazdálkodásból utazik, többnyire azért, hogy ne kelljen honában rangjához illő számu cselédet s nyitott házat tartania. Pauból Orthe St. Severen keresztül Mont de Marsanon tul jó darabig Bordeaux felé fekete homokpusztákon hajtattunk.

A föld olyan, mint a kilugolt sötét-veres hamu, itt-amott egy-egy hitvány fenyőerdő van belévetve. Az egész táj homokpusztáinknál sokkal nyomasztóbb kinézéssel bír. Esős időben feneketlen sárvidékein egy széles kövezet visz, melyet a spanyol háboru alkalmával rakatott az új csatázási rendszer alakítója. E kopár vidéket, departamentumostól Landes-nek nevezik.

Bordeaux felé közeledvén a kellemetlen tájt kies váltotta fel, a gyönyörű szőlők, házak s majorok, mindenfelől vagyonosságot és jó izlést árulnak el.

A város legjobb vendéglőinek egyikébe a Hotel de Franceba beszállván, legelső dolgom a Garonne feletti hidnak megtekintése vala. Ezen 1,400 métre hosszú hid az európai remekművek egyike, másfél láb hosszú, egy láb széles ércz keménységű téglaivei granit-lábakon és alapokon nyugszanak. A karzat kétfelől hasonlókép faragott granit, s a kocsit felett lábnyira felemelkedett kettős azaz bal és jobb oldalon gyalogösvény aszfálttal van bevonva, mint szintén a nedvesség átszivárgásának meggátlására az ívek is; csak hogy ez nem látszik, mint hogy lábnyi réteg által fedeztetik. A hid oly tisztán tartatik, hogy az ember nem képes rajta egy szalmaszálnyi szemetet felfedezni.

A Garonne vize az Atlanti nagy tenger dagálya miatt minden 24 órában 18 lábat nő; e dagály holdtöltén legnagyobb szokott lenni; ebből kivehető, hogy egy állóhidnak építése nagy feladat vala. Napoleon 1808-ban

a hidépitést czélúl tűzvén s mérnökeivel az-
íránt tanácskozván mindenfelől nem le-
het-et nyert feleletül. A nem lehet szót nem
ismervén végre egy (ha jól emlékszem) Gé-
rand nevü mérnököt hivat, ez kevés vára-
kozás után a nyugtalan császárnak így vá-
laszol. „Sire! a hid építése lehetséges, csak-
hogy roppantba fog kerülni“. Sebj! kerül-
jön a mibe kerül, csak épüljön fel hamar!
volt a császári parancs. S lett Európában a
legszebb hid, mely 18 millió frankba került.

Ezen remek hid, mely Bordeaux-t egy
szép külvárossal köti egybe, Dodogni-hid-
nak neveztetik.

Második utam egy torony síri-raktára-
nak megtekintése vala. A számos év óta
elhalt egyének elrothadva épen nincsenek,
még arczvonásaik is kivehetők. Egy párvia-
dalban megölt generalis, kinek képén a ha-
rag és dühösség látható s egy terehordó,
kinek erőlködés közben belei kiomlottak s
belsőrészei az akkori állapotot híven tanu-
sitják, nevezetesebbek.

Onnan visszatérván, az ujonan építendő
dook-nak (hajókiürítő helynek) meg szem-

lélésére mentem s minthogy buvárharanggal dolgoztak, a mocsárléhez hasonló zavaros viz fenekén ebéd idejéig tátongtam.

Jó ebédemmel megelégedetten, a színház felé ballagtam. Ide érvén egyszerre több rács-sikátort vettem észre, melyben az emberek kettecskén mint oskolás-gyermekek temetés vagy más ünnepélyes alkalommal, igen-igen lassan haladtak a cassák felé, hol mindenütt egy rendőr állott, a pénzkezelésre felügyelendő.

Mindaz, ki beléptijegyet előre nem vált, kénytelen a rácspróbát kiállani; tehát csekélységem is, oldalbordáimnak legkisebb panasza nélkül jegyet váltottam s az orchester szomszédjában egy kényelmes, kitöltött karosszékre öt frankért jól beléültem. Francziaországban alatt, se zártszékben, sem pedig egyebütt, a földszinti páholyokat kivéve, némbert látni nem lehet.

Ikertávcsöveimet látóműszereimre illesztvén, a színháznak különös építési rendjén s szépségén nem kevésbé bámultam. Jó szomszédom francziához illő készséggel nekem megmagyarázta, hogy a nézőket tűz

vagy más baj alkalmával semmi veszély nem érheti. Minden emelethez külön széles garádicsok visznek, melyeken 5 percz alatt a színházat tökéletesen ki lehet üríteni. Azonban a játéktért (Bühne) minden festvényével együtt, egyszerre víz alá lehet eresztetni, a nézőhelytől egészen el lévén válva. Mindenik páholy két oszlopon látszik nyugodni s erkélyhez hasonlít.

Beszélgetés közben jel adatik, s az orchester el kezdi a Proféta ouverturjét — s a legkisebb motszanásnak is vége lön. A csáklyázás, koronázás s vég-vendégség, szóval a diszitmények remekek valának, s az énekések jobbak voltak mint a párisi nagy operában (minthogy Albonit meghallgatandó ugyane darabot ott is láttam, tehát ítélhetek). A párisi orchester Európában az első, mivel a tagok többnyire virtuózok s a conservatorium tagjai.

A színház egy nagy piacz közepén álló egyedüli épület, balról a fő vendéglők felől kávéházai állnak, s ezek előtt narancs- és citromerdők, virág-gulák és vizesések vannak; a nap hősege elől vászon árnyék-

tartókkal beborított kies kertben lévő asztalkák felett a világ minden hirlapja kapható, ittmulatásom alatt én is e berekben szoktam reggelizni.

A tenger ide hajón 6 óra, vaspályán pedig a városnak Cette nevű tengerparti telepéig $1\frac{1}{2}$ óra. A Garonne Blaye helységeinél már több német mértföldnyi széles; a közepében lévő szigeteken nagy mérőjű ágyukkal ellátott kemény erősségek vannak, a tengeri nagy hajók ezenfelül nem mennek, csupán a kisebbek horgonyoznak Bordeauxnál. Blaye-n túl a torkolatig a folyó roppant széles, bal partján vannak a híres bordeauxi boroknak termő helyei, mint Chateau Lafitte — St. Julienne et Chateau Margau.

A Chateau Lafitte magában Bordeauxban is — értem a valóságot, — felette drága; egy itczés palaczkot kísérteltételből 10 frankon fizettem, melylyel persze a Párisban, Bécsben s egyébütt 3 ezüst forinttal fizetett Lafitte nevet csak bitorló piros bor nem mérközhetik.

A jobb Bordeaux-borok termései már

előre eladvák; nagy része Angliába, hol Clarét név alatt árultatik, vándorol, Amerika és Pétersburg is jóformán osztozik benne. Párisban magában ritkaság, s mint-hogy mindenki szeretne bordeauxit inni, tehát a francia csinál fehér borból pseudo-Bordeauxot eleget.

A Bordeaux-bornak az a különössége van, hogy vértolulást (congestiot) nem okoz; de a mi jó visontai, egri és budai borainkkal erejére nézve nem mérközhetik, azokat azonban kedves ízével s magát-itatásával felülmulja. Ha az ember egy meszely jó egrit vagy visontait megiszik, arcza tőle piros lesz, mint a főtt rák héjja. Alsóbbrendű bordeauxt pedig egész itczés palaczkkal még a francia asszony is megiszik minden legkisebb következés nélkül. Annyit egyébíránt mondhatok, hogy magyar boraink jól s lelkiismeretesen kezelve, a föld minden borával versenyezhetnek, nemcsak, hanem azokat, a Madeirát és Xerest kivéve, felül is mulhatják. Az igaz somlainak (de nem a meszes szilágy-somlyainak) a világ fehér borai közt párja nincs.

Hát ha még elgondoljuk, hogy a külföld borszeszszel kénytelen szőlőlevét potentirozni s nálunk erre nemhogy szükség nincs, de azt még szelidíteni kénytelenítettünk — így méltán reménylhetünk jobban kezelt borainknak világpiaczozt.

Bordeaux jóllehet kereskedő város, de azért szelleme és jelleme aristocraticus; széles utczái szép equipage-okkal tele; házai, villái felette csinosak, s a nép udvariasságával a marseillieket több percenttel felülmulja. Bordeaux minden forradalomnak ellensége, Marseille pedig hű felkarolója. Az első hely legitimista, a másik pedig maga sem tudja mi, minthogy a soc. democratia agyrémnél nem egyéb.

A szép Bordeauxból gözhajón egy new-yorki Torosend nevű, igen mivelt polgárnak társaságában, ki minden másod évben több havat szokott az európai jelesb városokban tölteni, Nantesnek mentünk. Gözösünk a Loire-ba bekelepelvén podgyászunkat Torosenddel egy ott álló, ló nélküli ugy nevezett gyalog-kocsira adtuk, s midőn a szekér-tulajdonost arra kérnök, hogy podgyá-

szunkat a tőlünk nem messze lévő vendéglőbe vitetné, goromba hangon azt felelte, hogy „várnánk mindaddig, míg minden utasnak podgyászát felrakodja.“ Erre mi podgyászunkat visszakértük, de sikertelen, s kénytelenek valánk egy óránál tovább várakozni, míg a tiz terehhordó által tolatott szekér megindult. Ezzel azonban az erőszaknak vége nem szakadt s gyötrelmünk még most kezdődött : az utazók nagyobb része szegényebb sorsuak közé tartozván s a külvárosok olcsóbb csapszékeibe szállván, egyik külvárosból a másikba kénytelenítettünk búcsut járni mindaddig, míg a sok holmi, mely a szekér fenekén levő podgyászunk fölibe volt rakva, lassankint leapadott, s végre harmadfél órai kínos hurczoltatás után a kikötő szomszédjában levő vendéglőbe értünk. A vitelbért midőn öt frankkal ki akarók elégíteni, a terehhordók (faquinok) egész serege reánk támadott, bennünket aristocratáknak nevezgetvén, össze-vissza gazolt s rajtunk egyenkint 15 frankot zsarolt. A nép szemtelenségén elbámulván s mindketten el levén a nagy meleg miatt

alélva, minden további hurczoltatást s keletlenséget ki akarván kerülni, a követelt mennyiséget összesen harmincz frankot letettük s szobáinkba vonultunk.

Az ily erőszakoskodás Nantesben, mint azt a párisi lapokban későbben olvastuk, hol egy angollal hasonlólag bántak s ki az egész bánásmódot az olvasó közönség elébe bocsátotta — nagyon is otthonias volt. Bejól esett, hogy az ily féketlen csürhének kapoczánt vetettek az orrára! Életemben soha sem boszankodtam annyira, mint akkor arra a néhány zsebvágóra.

A franczia pórnak kihívó, sértegető, arrogans bánásmódjáról még fogalma sem lehet becsületes magyar embernek. A december 2-ka előtt történt események a déli részekben, a ráczok és móczok kegyetlenségeinek igen keveset engednek. Pór a pór, mindenütt! Az infima plebs Rómában is Athenaeben is csak plebsnek maradott. A magyar pór nép, ezekhez hasonlítva, az utóbbi idők tűzpróbáját még a legvérmesebb óhaj-tást is jóval túlhaladólag kiállván s rendszeretetét meglepőleg tanusítván, a histo-

riában tüneménykép fog bámultatni. — Oly roppant zavarban más nemzetek pór-népe mily undorító kihágásokkal fertőztette volna be tennen faja jellemét!

Utitársammal a gyönyörű székesegyházat meglátogattuk s másnap a tisztátalan vendéglőkkel biró, Debreczen civiséhez hasonló goromba jellemű várostól megváltunk. Augers-en, Tours-on, Blois-on, Orleans-on Penthiviers-en és Etampes-on át Parisba értünk, hol mindketten a Richelieu utczában a Hôtel des Princes-be szállottunk.

Szobám birásáig vergődhetvén, minthogy a vendégek száma 300-t meghaladott, egy kis kentefitelés után a Palais Royal megpillantására siettem. E kunyhócska, melyben ns. D** városának népesége meg se kotytyanna a legélénkebb képzeletet is felülmúlja. Az alsó ívezetek alatt köröskörül boltok vannak. A míg ezeket nézegettem, szépen beesteledett. Egy ablakban diónyi epreket, hüvelyk átmérőjű spárgát látván — felül olvasom : V é r i. Ezen gastronomok által imádott név engem is bevonza. Étla-

pot (ez itt könyv) kérek, s szemem káprázani kezd, olvasván : egy kappan 12 frank sat. sat. Kérek egy meszely piros bort, egy adag barna muroklevest (potage à la St. Julienne), egy bifteket és egy adag borju-fejet csiperkegombával (tête de veau, á la tortue), melyen még rák is volt — s egy zsemlét. A szerény ebédecské az igaz jó volt ; gyümölcsnek, désertnek vagy kávénak hire sem levén fizettem 8 frankot s a pinczérnek 4 soust.

Isten önökkel!

Több évi haszontalan fáradozás után, végre Párisban a császári nagy könyvtárban Böhm Jakabnak „De signatura rerum“ nevű munkáját nagy nehezen megtalálván, a mély elméjü philosophnak és theosophnak 1627-ben kijött remek műve keblemnek nagy éldeletet nyújtott. A felette ritka mű ezen megczáfolhatatlanul igaz szavakkal végződik :

„Tehát oh ember! értsd meg azt, a mi kötelességed, tekints tennen belsődbe, és járj annak végire, hogy vajon anyádnak (melyből kezdetben kiemeltté, vagy teremteté) nyugodtságával birsz-e vagy nem? ha nem, úgy tudd meg, hogy te egy elpártolt és engedetlen gyermek vagy, s tennen magadat tetted ellenségévé magadnak, mint-hogy tennen vágyaidnak és akaratodnak hódolván, tennen magadat tulajdonná tetted s ennél fogva első anyádban nem lakhatván, tennen magadban lakozol.

Tennen akaratod egész tulajdonodat elnyelte, s mindaz a mi tégedet szomorít, boszant és ijeszt az tennen tulajdonod vagy egyéniséged; magad lettél magadnak ellenségévé s tennen romlásodra sietsz.

Ha halálodból életre akarsz felderülni, akkor szükséges, hogy tennen vágyaidat, melyek az idegen tárgyak kívánásában alapsznak, egészen elfojtod. Egyéniséged s tennen-vágyad legyen egy semmi, azaz, hogy magadnak semmit se ne akarj, se ne kívánj, hanem vágyaidismétazöröknyugodtságba vagy isteni akaratba olvadjanak fel, hogy az ő ki-

vánsága és akaratja legyen egyszersmind a te akaratod és kívánságod is. Ezenkívül minden egyéb igyekezet, hiu nyomor és halál!!!

A ki pedig vágyait az első anya akaratjával azonosítja, az olyat az első anya viszont gyermekének választja, s azt a örökkévalóság egyedüli akaratjával egygyé teszi. A ki pedig tulajdonságában (Selbstheit) megmarad, az, az örökhalálban marad, mint valami örökös tennen-ellenségeskedésben. Ime egyedül ez neveztetik bűnnek, mert az isten elleni ellenségeskedés, midőn a teremtmény tennenmaga akarja magát kormányozni!

Az elementisch és siderisch, elemi és mágnesi ember csak eszköz legyen, hogy a lelki ember nyugodt akarattal működhessék, mert isten őt csupán e végre teremtette!!!“

Egy bostoni igen okos és felette becsületes Haddvek nevű angol orvos Somnolism and Psycheism nevű munkájában a többek között egy Emma nevű 23 éves főhercegselédjéről tesz említést. A betegség miatt mesmerizált hölgy nemcsak hogy ritka luciditást fejtett ki, de később minden

kezelés nélkül, több hónappal előre figyelmeztetett extasisokba (elragadtatás) merülvén, bámulást gerjesztő leírásokat tesz. A nevezett személynek műveltsége semmi, még olvasni is most tanul. A közlés hosszacska, mindazonáltal gondolom az olvasást, kivált zordon téli időben, a kályha mellett, megérdemli.

Ezer nyolczszáz negyvennyolczban julius hó egyik szombat-estvéjén mesmerizáltatván Emma, nekem így szólt : hogy hétfőre virradóra hozzá egy asszonyság jövend (ezen elhalt asszony Emmának gyermekkori jótevőnöje vala) és neki egy könyvet mutatand, melyet én önnek fogok átadni olvasás végett, továbbá így szólott : az asszonyság holnapután, egy fertály tízre dél előtt, viszont hozzám jövend, s akkor tőle többet fogok megtudni. Felébredtekor mint rendesen, a történekről mitsem tudott, s én sem mondtam semmit. Egy-két barátomat azonban megkértem, hogy sziveskednének hétfőn reggeli kilencz órára hozzám jönni. Az Emma szavaiból azon következtetést huztam, hogy ha a mondottakból valami

leend, a könyvek alatt bizonyosan vallásos könyvek értetődnek. Ezek ketteje a háznál volt, harmadika pedig egy kis zsebbiblia, nem volt itthonn s azt Emma tudta nélkül titokban haza hozván, a regálon lévő sok könyv közé tettem. Éjjel Emma felkelt s alvájárai állapotban a sötétben könyvtáromhoz ment; onnan a kis bibliát kikeresvén hozzám jött. Az ajtó megnyílásakor felébredvén, tetteit szemmel kísértem, ő pedig előttem megállván, így szólott : elhoztam önnek a könyvet, hogy ön nekem abból az asszony-ság kívánsága szerint valamit olvasson. A könyvet kinyitva, irással lefelé a fejére tette, ennyit a sötétben is láthattam, minthogy azonban a sötétben nem olvashattam, tehát gyertyát gyújtandó felkeltem, mely alkalommal a könyvet vigyázatlanságból keze közül kitaszítottam, ő azt felemelte s fejére tevén leveleit addig forgatta, míg ugyanazon helyet megtalálta, s olvasás végett nekem átadta. A választott szavak valának Josua 1-ső könyv 8. és 9. versei, melyek ekként végződnek : „Ne szomorkodj és semmitől se félj; mert az Ur a te istened, mindenekben a mi-

ket teendesz, véled vagy on,“ midőn ezt fennszóval elolvastam, Emma így szólott: „lásd az asszonyság is ezt olvasta fel előttem“, s midőn a 10-dik verset olvasnám, félbeszakasztott, mondván : „a dáma azt nem olvasta nekem“. Az elolvasott sorok hallásánál nagy örömet tanusított, s nemsokára felébredt. Másnap reggel emlékezett arra, hogy ágyából felkelt, s hogy én a garádicson szobájába vezettem, de hogy miért kelt fel, azt nem tudta. Hétfőn reggel barátom fél kilenczre hozzám jövé, Emma a megnevezett időben elragadtatásba esett, s a történeteket előbeszélte; elragadtatásában olykor enni látszott.

Julius 14-én, pénteknap, 1848-ban mesmerizált állapotban lévén azt mondja : hogy a dáma azt kívánja, miszerint ő nekem még egy más fejezetet is mutatna meg, és e végre az asszonyság maga eljövend. Ő pedig (Emma) a jövő szombaton esteli 10 órakor el fog menni: az az, extaticává lesz. Szombaton reggeli 4 órakor a zsebbibliát félig elragadtatott állapotban hozzám hozzá, egy helyet nekem kijelelt s én az Apost. Cseleke-

detek 10-ik részében előadott látását Péternek elolvasám. Melyre ő így szólt: „helyesen, a dáma is ezt mutatta“ s ezután még többet fog neki mondani. Felébredésekor a történetekről csak homályosan tudott valamit. Estvéli tíz óra beálltával elragadtatásba esett. Nemsokára egy nagy valamit látott az égből leereszkedni, mely mindenféle állatokkal meg vala rakva, még kigyók és oroszlánok is voltak rajta. Az állatoktól eleinte Emma félt ugyan, de a dáma biztatására nekibátorodott; egy körülálló egy madarat nyújtott neki megevés végett, mit ő meg is tett, s úgy látszott, hogy a madár a megevés által semmit sem szenvedett. Midőn tőle kérdeném, mint jutott ezen visióhoz? e felette különös feleletet adta: Ezen látványt azóta hogy az az ember látta (a Péter nevét nem tudta megnevezni), senki más nem látta rajta kívül, s minthogy az emberek hitetlenek, s a régi látványnak megtörténtét kétségbevonják, tehát ő most ugyanazon látványt csupán azért látta, hogy annak igazsága felől az emberek meggyőződjenek. E látvány előtt ő a dáma kezét

meg nem foghatta, de a látvány után meg, s neki a dáma egy fehér köntöst (ruházatot) adott, de ez nem oly szép, mint a dáma köntöse. Szeptember 28-án 1848-ban egy csütörtöki nap Emma viszont extasisba esett, mint azt két hónappal előbb megmondotta volt. Ez mindeniknél kitünőbb volt s tartott 4 egész óráig, holott az előbbieik $\frac{1}{2}$ óránál tovább egyszer sem tartottak.

Az extasis ideje alatt számos egyén vala jelen. A jelenlévők kívánságára a tapasztaltakat s mondottakat minden változás nélkül leírtam. Délutáni 1 óra volt az Emma által megnevezett idő. Egy negyed-órával előbb, nagy belrendetlenség miatt panaszkodott, s tekintete egyszerre különössé lett. Pontban egy órakor, egy kevés eltávozás után visszatérvén, Emmát egy széken ülve találtam, merevedten (kataleptisch); szemei egy helyre valának szegezve s nagyon kinyitva. Hozzá szólottam, de eleinte nem hallott. Láttam hogy szemei fel s befelé fordultak (mint mesmerizált állapotban szokás) s szempillái bezáródtak. — Kért hogy öt mostan ne vegyem el, az az elragad-

tatásában ne háborgatnám, mit én meg is ígértem s Emmát egy kényelmesebb helyre vittem, hol a hátát megvethette. Nemsokára tökéletes lethargiába esett, olykor-olykor az állát mozgatta, mintha valamit enne, más-kor mintha láthatatlan személyekkel beszélene, mintha kérdezősködnék, ismét mintha a nyert feleletet fontolgatva ismétlené. Ezen foglalatosságát végezvén, úgy tetszett, mintha jelenlétünkről tudomást venne, s nekünk leírta azt, a miket látott és hallott. Midőn tőle kérdenők, miként látsz minket? ugy-e mint mikor mesmerizált vagy? azt felelte: hogy nem, mert ti most úgy néztek ki, mint az árnyékok vagy felhők, azonban én tudom hogy ti vagytok. Hát miért nem láthatsz minket mint ezelőtt? Mivel ti természetes állapotban vagytok, és én magasságban. Láthatod-e most az én tudómet, vagy valamelyik házi butort? Nem. Hát a téged körülvévőket lelked tisztán látja-e? Igen, — annyira mennyire ember embert láthat, s látok mindent, a mi valósággal itt van és mindenhez hozzányulhatok (s holmit mint ti testileg is érezhetek) de csak azóta, hogy

az állatokkal leereszkedett abroszt láttam, jutottam ennyire, azelőtt a tárgyakat csak láthattam, de nem érezhettem vagy tapogathattam.

Azt mondta továbbá : „hogymagát annyira jól érzi, hogy nem is vágyik többé visszatérni“, jóllehet tudja, hogy vissza kell jönnie s ez őt nagyon szomorítja.

A következők tulajdon szavai Emmának. „Amint a széken ülnek, úgy tetszett nekem, mintha valami felém szaladna, és én egy tömkelegbe jutottam, azonban az ajtó megnyílt és én magamat egy más helyen találtam, holott jól tudtam, hogy a szobában vagyok, szemeim ki valának nyitva s nem bírtam őket befogni, azután bezáródtak, de én velek úgy láttam mintha nyitva lennének. Több lény közelített hozzám, s nekem úgy tetszett, mintha hozzájuk tartoznám én is; ez akkor történt, mikor a másikat székre vittem, egy nagy garádicson fellevezettek, s úgy tetszett, mintha a lényektől elhúztak volna. A lények között én magamat nagyon otthoniasnak éreztem; oly vi-

szonyban éreztem magamat hozzájuk, mint most tihozzátok. A lények sokan valának, egy részét nem ismertem, más részét igen, egynehányan gyerekkoromban játszótársim valának, s több év óta halvák, de reámismertek, s látásomon örvendettek; engem egy kies kertbe vezettek, mely paradicsomhoz hasonlított. Az asszonytság legelső jött felém, s vele többen; a dáma egész idő alatt közelemben volt, midön kezét megfogtam, megnézett, mosolygott és örvendeni látszott. Nekem ugy tetszett, mintha az idő mindig ugyanaz maradna ezen a helyen.

Midön ezen lélekvilágba jutottam, mindjárt láttam, hogy jobbra felfelé egy ut vezet a jók középlakába, egy más ut pedig balra lefelé a roszak középlakába; még egy mélyebbre vivő más út is létezett, de ezt nem láthattam.

A jók középlakába vivő uton kétfelől fák valának s mindenféle gyönyörű virágok, sok helyen felírások léteztek különböző színű és alaku betűkkel, a mit én fájdalmamra el nem olvashattam, azt mondták, nekem, hogy azok tanítások és szabályok

lennének, s nekem olvasni kell megtanulnom, hogy azok értelmét megtudhassam.

A jók középtere nagyon nagynak látszott lenni, és felette sok lény létezett benne. Azok, kik itt tartózkodtak, nagyobbára mind egyszerű fehér ruhát viseltek, melyek bővek voltak, és testöket egészen elfedezték.

Egy dombtető felé néztem, melyre nekem azt mondták, hogy ott az angyalok laknak. Azon hely felé nem egyenes uton mentem, hanem egy más uton, mely valami keveset félreCAPOTT; a velem szembe jövő angyalok egy közelebb s egyenesebb uton jártak mint az, melyen én mentem.

Miután jobbra s felfelé egy darabot mentem volna, egy csodálatraméltó felette gyönyörű forráshoz vagy tóhoz jutottam, melynek vize a tiszta ezüsthöz hasonlított. A hegytetőről egy szép patak csergedezett le ezen tóba. Én még soha sem láttam és sehol oly szép kristály-tisztaságu fénylő vizet. A forrás-tó körül, valamint a folyónak mindkét partján a legszebb fák és virágok nőttek, melyekhez hasonlót soha sem láttam. Azok

a levelek, melyek azon fákról lehullottak, arany és ezüstként csillámlottak, mikor a földön heverték. Ha egy fáról egy levél lehullott, azonnal egy új levél nőtt helyébe, s a fák soha lombatlanokká nem lettek, mint nálunk. Ha pedig az ember egy virágot leszakasztott, helyébe épen úgy más virág nőtt azonnal.

A hegyre (dombocskára) senki sem mehet, míg ezen tóban meg nem fürdik (felmenetel előtt nekem is meg kellett fürdeni és vizet inni), azután fel lehet menni a folyónak jobb vagy bal partján. Ezen tóban vala azon szép hal is, a melyből ennem kellett. A gyümölcsfák pedig, melyek gyümölcséből ettem, a folyó két partján léteztek. E gyümölcsöt itt kenyérként eszik, de az nem kenyér, hanem a legbecsesebb gyümölcs, a narancshoz hasonlít, s magva sok (talán fügét vagy granátalmát értett). Miután megfürdöttem, a hegyecskére mentünk, s onnan visszatérve, a forrás mellé leültünk, gyümölcsöt ettünk, és sokfélét hallottam.

Ugy látszik, hogy az angyalok azt, a mit tőlök kérdezni akarunk, már előre tudják, s

mindent szívesen előadnak, a mit szeretnénk megtudni. A mint az angyalokkal járkáltam, olyannak tartottam magamat, mint azon utas, a ki útját befejezván haza ért; de nem tudtam megmondani, mikép utaztam; barátim között találtam magamat igen megelégedetten.

A mint a forrásnál ülnék, azt kérdem: „az emberek hogy jönnek ide?“ azalatt azt értvén, hogy hagyják el a világot halálukkor, feleletül ezt nyertem : az emberek nincsenek mindenkor meghalva, midőn barátjaik azt hiszik, mert a test működései lassan-lassan szoktak elenyészni; némelykor két, három sőt több napba is belékerül, míg azon állapot áll be, melyet halálnak neveznek, mikor a lélek a testet végképen elhagyja és a lélekvilágba öntudatra ébred (az nem egyformán szokott megtörténni), némelynek kevesebb, másnak több időre van szüksége. Ez alatt az idő alatt a személy álomba van merülve, s oly állapotban, mely a tul és innen között létezik. A haldoklót az angyalok előbb látják, mint ő az angyalokat. Ezek amazt körül szokták venni.

Az angyalok páronként, kettő-kettő, szoktak a földre szállani; azt azonban nem tudom, hogy két him, vagy két nőből állott-e a pár? arra egyébiránt tisztán emlékszem, hogy több párt láttam. A nemet könnyű megismerni, mert a néember-angyaloknak hosszú hajok van, mely nyakokon lecsüng, s vállaikon egy gallér-formát viselnek; a mint láttam, mindkét nem hosszú bő fehér ruhát visel.

Mihelyt új lelkek lépnek a lélekvilágba, azok az angyaloktól azonnal megszólíttatnak, kik a jötteknek megmondják, hogy hol vannak, s igyekeznek őket felfelé vezetni.

Ha pedig a jöttek bűnösök, azok itt is épen oly hitetlenek, mint a földön valának s a mellett megátalkodottak és daczolók.

Minden lelkek az említett közép sphärában ébrednek először öntudatra. Az angyalok ezen helyet nyugvásnak nevezik. Ezen sphära a földi világhoz nagyon hasonlít, a közép sphärának legjobb helye annak közepe; házakat vagy más épületeket sehol sem láttam, hanem csak fákat és virágokat.

Meg akartam tudni, mi történik az oly emberekkel, kik magukat megölték? Erre

nekem így feleltek : hogy ha az öngyilkosok oly egyének voltak, kik magukat különben jól viselték s csupán elmeháborodás következtében lettek öngyilkosokká, az olyanokat huzamos időig a közép sphära alsóbb osztályaiban szokták tartani, hol nagy büntetéseket kénytelenek kiállani, végre az angyalok velök imádkoznak, s nékik lelki segélyt nyújtanak s ha valóban jókká váltak, utoljára azon helyből kiszabadulnak, és egy felsőbb fokozatra jutnak; egyébiránt mindenkor huzamosan kell szenvedniek és a büntetés helyén maradniok, s csak azután nyernek feloldoztatást.

Ha pedig az öngyilkosok rossz emberek valának, úgy azok a büntetés helyéből ki nem szabadulnak és lejebb-lejebb süllyednek. Senki sem jöhet addig ki, míg meg nem változott az ily nemű rossz egyének pedig többé meg nem változhatnak. Előbb mindig azt gondoltam, hogy a csecsemők vagy gyerekek ha meghalnak az égbe jutnak és mindig gyermekek maradnak; de itt hallottam, hogy az nem úgy van. Mikor a kis gyermekek meghalnak, a más világba mint

gyerek-lelkek mennek át, de nem maradnak gyerekek, hanem nőnek, a mi felfogásunk szerint mint egy husz évesig, éltesebbeké nem lesznek. Az oly egyének pedig, kik földi pályájuktól öreg korban váltak meg, úgy néznek itt ki, mint a 40 évesek, vagy valami igen kevésse idősebbek.

Mikor a sirontuli világba kis gyermekek mennek, azok néember-angyalok gondviselése alá adatnak, ezek reájok ügyelnek és őket nevelik. Ily alkalommal a néember-angyalok épen nem békétlenkednek, hanem foglalatosságaikat gyönyörrel teljesítik.

A hegyecske tetejéhez közel több ily iskolákat láttam. A kis gyerekek merőben meztelenek valának, kereken ültek, a középben a nevelő foglalt helyet. A gyerekeknek könyvök volt. Gyerekeket láttam itt, kik a mi számításunk szerint két hónaposok alig lehettek, futkározni is az angyalok tanítják. A gyermekek itt mindent hamarább tanulnak mint [minálunk. Ha nagyobbak, ha nőnek, akkor ruhát kapnak és tanítókhöz járnak iskolába. Ily férfi-nevelő iskolát még nem láttam, de a közelebbi alkalommal, ha

ismét ide jövendek, fogok látni. A kertben ugyan több ily oskolát láttam messziről, de bemennem nem volt szabad.

Egy nevelőnőtől egyszer azt hallottam volt, hogy a keresztelés nélkül elhalt gyerekek bujdosni kénytelenek, — sem a mennyországba, sem pedig a pokolba be nem bocsátatnak. Itt azonban megtudtam hogy az nem igaz, mert kis gyerekek akár keresztlévék, akár nem, mennyországba mennek. Ha a földön kereszteleetlenek valának, itten a forrásnál megkereszteltetnek. Ezen keresztelés czélirányos és üdvös, mert a gyermekekre a Krisztus nevét nyomja reá. Minden keresztelésnek Krisztus nevében kellene megtörténnie. Itt van egy fehér, kőnek tetsző öblös edény, melybe a forrásból víz omlik, ezen edényben szoktak a kis gyerekek megkereszteltetni.

A kert jobb oldalán láttam egy sirnak az ábrázolatát, de itt nem hívták sirnak, hanem kriptának (angolul: grave and sepulchre). Ennek fenekén tiszta viz csergedezett keresztül. A kripta előtt volt egy kő, mely elvételre volt vagy eltűnt onnan, ez miként tör-

tént azt nem láthattam. A kriptá fenekére néztem s láttam a vizet keresztülfolyni. Nekem azt mondták, hogy Krisztus előbb János által, később pedig e kriptában kereszteltetett meg. A Krisztus testét ugyan nem láttam, de hallottam, hogy itt feküdt és e vízzel kereszteltetett meg. Egyszer mind azt is hallottam hogy a gyermekek megkeresztelése nálunk hasonlít a Krisztusnak János általi megkereszteltetéséhez. A gyerekeknek az itteni forrásnál megkereszteltetésök pedig hasonlít a Krisztusnak a kriptában megkereszteltetéséhez.

November 7-én volt Emmának egy hat óráig tartó hosszú elragadtatása, melyet ő hasonlólag előre megmondott volt. Kezdetben mindjárt Emma valami gyermeki énekhez hasonló valamit énekelt, melynek mikor okát kérdezném így felelt: csupán a kis gyermekekkel énelek a fák alatt. Legelőször négy bárányt láttam, melyek párosan egy koci formában valának befogva, s előttem sebesen elnyargaltak jobbra, mielőtt a dáma és többen felkeresésemre jöttek volna. Mi a forráshoz mentünk s onnan a kertbe. Itt

egy nagy lakot láttam, mely egy kastélyhoz hasonlított, a kapuba mentem s leültem minthogy a nagy ut miatt el valék fáradva, előbb ily fáradságot nem éreztem, az igaz ily messze nem is mentem egyszer sem. Mig az ut miatt elfáradva itt ülnék, valaki hozzám jött, megérintett, mondván : nyugodj! s fáradságom azonnal elenyészett.

Erre én felkeltem s mindanegy kertet megjártam, melyekmindnyájan feletteszépek. Az utak közül némelyik olyan, mintha fővényenyl volna behintve, némelyik pedig mintha ezüst garádicsokból állana, pedig sem fővény, sem pedig ezüst nem volt. A szép gyümölcsesl megrakott fák között több repkedő galambot láttam. A gyümölcsből adtak nekem is hogy enném; izök felette kellemetes volt, maggal és lével telvék. A kertekben sokáig sétálván, több iskolát láttam, hol a tanítók férfiak valának. A gyerekek itten már mindnyájan fel voltak öltözve, a leánykáknak ruhájok bővebb volt, mint a fiuké, az öltözet mindkét nemnél fehér volt, mindeniknek könyve volt, s abból látszott olvasni s tanulni, sokkal hamarább tanultak mint nálunk a földön.

A mint a kastély közelébe jutottam, láttam egy narancsszinü kocsi formát a tetőről befelé a térre sietni. Egy szép angyal ült a kocsiban egyedül, öltözete olyan volt, mint a többié. A kocsiban ülő és kiszálló angyal csak egynek látszott, jóllehet azután kettőt láttam, s úgy tetszett, mintha a nő-angyal a him-angyalból állott volna elő. Midőn a kettőt észrevettem, hozzájuk közelebb állottam, mint mikor csak egyet láttam, de egészen közel ezen angyalokhoz egyszer sem mehettem. Tudni kívántam, hogy mi csoda székér az, a mit láttam, s mit jelent? Feleletül azt nyertem „az az Egy kocsija“. Már azt is tudni akartam, mit értenek ők ezen szó alatt: Egy? Azt mondták hogy azt akkint kell érteni, hogy ha a férfi- és némbé-angyalnak ugyanazon egy akaratja és ugyanazon egy érzelme van, a Krisztus belölök egy lényt csinál, s azt szokták Egynek nevezni. Az olyat egyesültnék nevezték, de házasodottaknak vagy nősülteknek soha sem hallottam neveztetni.

Az Egygyé létel így történik meg : az Egygyé leendő k ujját a lények vagy angyalok

összekötik, s őket fátyollal beborítják, s mindazok kik Egygyé lesznek, azon narancs-szin kocsiba kell hogy beléüljenek s kocsizzanak.

A kriptát (most Cetemerynek, halottak szántóföldének nevezte) ismét láttam: olyan volt mint máskor, de még sem egészen olyan; fejrbe öltözött angyalok vették körül s János is jelen volt; ennek öltözete gazdagabb volt mint az angyaloké. János magas, halovány s szelid tekintettel birt.

De én hallottam, hogy azon öltözet, melyben én az angyalokat láttam, nem az ő valóságos öltözetöket képezi, hanem csak azon ruházat, melyet ők magukra vesznek akkor, mikor a sirnál megjelennek. Az égben ki-kirangjához képest van öltözve. Itt nem szokás a ruhát felöltetni s levenni mint nálunk, hanem ugylátszik hogy azok lényegesen az angyalok személyéhez tartoznak, s csak akkor változnak, midőn az angyalok látszólag eltűnnek.

János a kripa-fedelét megérintvén, az azonnal megnyilott; ugy tetszett, mintha a

fedél márvány lett volna, pedig nem volt az. Láttam most is, hogy víz csergedezett a siron keresztül, a sir fenekére ruhák voltak nagy renddel összefogva, letéve. Különböző fénycsíkok ragyogtak rajtok; s belőlök csillagok jöttek ki, melyek felemelkedvén, nem nagy távolságban egy fehér márvány-tárgyra látszottak ragadni, sugáros csillagok voltak, melyek briliántként ragyogtak. Mindezen csillagok egy nagy csillagban látszottak egyszerre egyesülni, mire a márvány-valami felpattant, s a közép (central) csillagból más csillagok ugrottak ki, mindenfelé tartván, s az eget s minden helyet megvilágosítottak.

Mindez mit jelent? azt kérdeztem. Melyre nekem azt mondták: „Ne beszélj!“ Meghunyászkodtam, félvén hogy valamit hibáztam, de János megérintett, s hozzám így szólt: „Ne aggódj!“ s félelmem elmult azonnal.

Miután mindennek vége volt, nekem azt mondták: Ezen jelenés a Krisztus feltámadására vonatkozik, és jele

vagy jegye az angyalok előtt annak, hogy ő valósággal feltámadott. Ezen kifejezést: „angyal“, azért használtam, mivel ők is éltek vele, de nyilvános, hogy ők az alatt csupán a jó és boldogult lelkeket értik. Az angyal szó az ő nyelvökön hasonértelmű egy jó embernek tökéletessé lett lelkével.

Hosszu s talán untató közlésemnek Emmát illetőleg, vége — és a béke kegyelmes ura önökkel mindnyájokkal!

U. I. E levél nem hamar követi-e a másikat?

Mult hó 28-án kelt s földi éltünk izletes savával fűszerezett felette becses levelét nagy bel gyönyörrel olvastam, s ha istennek is úgy tetszik, merem hinni, hogy keblünk kölcsönös érzelmei sirköveinket is túl fogják élni; még azt is bátor vagyok remélni, hogy az egyetem nagy ura! engemet egykoron oly helyzetbe hozand melyben képes leendek feledhetlen nevelőm s

barátom iránti hálámat öcséim irányában páratlan gyönyör érzetével nyilváníthatni.

Szives meghívásának, édes bátyám! ezer örömmel eleget tennék, de jelen körülményeim ellenkezőt zsarolnak.

De azért a mi halasztatik nem mulasztatik! s ime ezennel nyilvánítom, hogy nincsen nap, melyben lelkiileg önök társágában nem lennék; mert daczára azon isteni parancsnak : „Szeressed felebarátodat mint tennen magadat“ haj be kevesen vannak, kik duzzadozó keblünk árjainak kárnélküli felfoghatására képesek! — — E nélkül pedig földi pályánk oásissok nélküli Saharánál nem egyéb, melynek kellemetlen sivatagát főleg napunk hanyatlásakor nyomasztólag kénytelenítettünk érezni.

Vegyük a dolgot akárhogy, vannak még is barátságos viszonyban álló kebleknek oly rétegei is, hová legtisztább érzelmű nőink sem birnak behatni; nem, mert a tények megbírálására mulhatatlanul föltételezett ismeretekkel nem birhatván, ítéletök nyilvánításában elfogultság nélküliek nem

lehetnek. — — „A ki nem tud imádkozni, menjen a tengerre hajókézni“ ezen régi mondás áll is nem is. Nem, mert én nemcsak szélvészeket állottam ki, de még hajótörést is szenvedtem, de azért álbölcselekedőkből meritett ferde fogalmakkal elárasztott agyacsókám, szívem józan sugallását elfojtván, imádkozásra éppen nem buzditott, pedig már akkor ismertem a Bibliát; — igen, de azt, mint többen, nem érthetvén, elég hiu valék alaptalannak nyilvánítani, s legtermészetesebb tényeit egy kifíczamodott elme szánakodásraméltó bárgyu ábrándjainak bélyegezni. —

Tehát nem a tengernek, hanem a magnetismus nagyszerű jeleneteinek tartozom örök hálával azért, hogy mind lelki, mind pedig testi szemeimről a lepel, némileg bár, felbillent. A magasztos látványok tanítottak meg arra, hogy a nyilvánítások nagy könyve a Biblia, nemcsak az isten és ember közötti viszonyokat, nemcsak a hit és erkölcs örök törvényeit : hanem azokon kívül a lélek szenvedési, törekvési tulajdonságainak és tehetségeinek tökéletes történeti leírását is magában foglalja! —

Az evangelium tanai, a szt. Pál és Jakab levelei nemde nem tiszta napjai-e a világ minden tudománya rendszerének theologia metaphisica, psychologia, moral, philosophia, nem mint planéták forognak e körülöttök? Minde tudományok úgy függenek az ott nyilvánított elvektől, mint a méhgyümölcs az anyától; az azokban rejlő örök igazság azon köldöksinor, melyen lényünk tápot, erőt és gyarapodást nyer, avagy sziv be. — —

Imre bátyám özvegyének elvégre nyomába akadtam; az utolsó események nekik is derekasan befizettek. Öt egész hónapig 2—3 száz oláh tanyázott, oltalom ürügye alatt udvarokon, kiket étellel, itallal és dohányra való pénzzel kellett tartani, a tömérdek oláh felkelő között ők bántatlan maradtak ugyan alsó-veréczei lakokban, de az oltalom elég borsos vala. Hat tehenet, 32 sertést, 60 libát, 40 pulykát, 6 negyvenes bogácsi finom ó-bort, 200 veder gabnapalinkát, 30 veder szilvóriumot, 15 veder aszuszóló bort, 300 pfrtnyi kávé, cukrot, tömérdek zsirt, szalonnát, hüvelyes gyü-

mölcsöt, zabot, szénát, szóval minden élelmi szert felemésztett az oláhok barátsága. Az oláh praefectek, tribunok, popák s később a muszkák sáskakint minden találhatót felemésztettek. Ez utolsók köszönetből guttaütött bátyámat fogva Sárkányba vitték az orosz generálishoz, honnan vele ment ángyom által hamar megszabadult, de a méltatlan vele való bánás következtében csak hamar elhunyt. Ángyom Erdélyt odahagyván Bécs egyik külvárosába ment lakni. alsó-veréczei házát gazdasági épületjeivel s mintegy negyven hold szántóföldjével, két rétet is ide számítva, haszonbérbe adta, de két év óta egy fillért sem kapott érettök, mint e napokban leveléből értettem.

E havi hanyagságomat novemberi szorgalmam némileg talán kipótolta? ha nem: úgy a jövő évben megjobbitom magamat.

Üdvös és boldog új évet kíván mindnyájokat ölelő s isten oltalmába ajánló

atyafi öcscsők.

Midőn utolsó levelemet irtam, már kor-nyadozó valék, a kór mirigyje magát bal-vesémre vetvén, kinos vesegyuladást okozott, mely szerencsémre supporatióba menvén, ez uttal a Hadestől megmenekültem.

A vesegyuladás tréfát épen nem ért, hét — legfelebb kilencz nap alatt a vese vagy megkél, vagy pedig brandba (fenébe) megy át, s menthetlen halált okoz; ha megkél, akkor a hólyagon át kitakarodik a tömérédek genyedtség.

Fájdalmam helyét mihelyt kipuhatoltam, belsőleg magnetizált vizet, külsőleg pedig mag. compresseket használtam, s kezelés által a gyuladáson könnyítettem, s egyszersmind kinos fájdalmimat is enyhítettem. S istené a dicsőség! minden idegen orvosi segéd nélkül egészségemet annyira nyélbe ütöttem, hogy most széken ülve ezen sorocskákat írhatom.

Több napig csupán jobboldalomon heverhettem, ülni avagy állani egy pár percznél tovább képes nem valék.

A mi engemet illet, ügyemet már jókora idő óta az isteni gondviselés védő és vezető karjaira bízom. Jöjön a mi jön, semmi engemet véletlenül meg nem lepend. Már Senecától tudtam : vivere, est militare, — tehát mint jó katona, az utra vagy csatára mindig készen állok.

A „nemesember“ *) volt kegyura Reinbold itten cs. k. pénztárnok a bányaigazgatóságnál; nekem jó barátom, sokszor vagyunk együtt, különösen az asszony nem győzi a György feleségét életrevalósága miatt eléggé dicsérni, ökeméről pedig azt mondják hogy a nagy kortynak nem lenne ellensége; e már szerencsétlen szenvedély, akarom hinni, hogy a csak kárt szülő vonzalommal örökre felhagyott.

A kegyelemnek s szeretetnek istene mindnyájukkal!

*) Szöllőssy egykori mendicansa.

Oravicza, márczius 13-án, 1854.

Utóbbi levelem írásakor a mustármagról szóló könyvem másnál lévén, környülményesen nem írhattam, a hiányt kipótlendő, magának Pliniusnak szavait idézem : „Sinapis, cujus in sativis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his quorum sublime vis feratur, judicavit, quoniam non aliud magis in nares et cerebrum penetret. Ad serpentium ictus et scorpionum tritum cum aecto illinitur. Fungorum venena discutit. Contra pituitam tenetur in ore, donec liquescat, aut gargarisatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorum manditur. Ad uvam (nyeldeklő csap) gargarizatur cum aceto et melle. Stomacho utilissimum contra omnia vitia, pulmonibusque. Excreationes faciles facit. Datur et suspiriosis. Item comitialibus tepidum cum succo cucumerum (a csupa vizben bevett magnak épen az a sükere). Sensus, atque sternuramentis caput purgat; alvum mollit, menstrua et urinam ciet. Hydropici imponitur, cum fico et cumino tusum ternis partibus. Comitiali morbo, et vulvarum conversione suffocatus excitat odore,

aceto mixto; item lethargicos. Adjicetur tordilion; est autem id semen ex seseli.

Et si vehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiam capiti illinitur cum fico et aceto. Veteres dolores thoracis, lumborum, coxendicum, humororum, et in quacunque parte corporis ex alto vitia extrahenda sunt, illitum caustica vi emendat, postulas faciendo. (A bevett magnak is, csakhogy lassabban, épen ez a hatása mert a nyavalyát vagy a rozsat a testből kiküszöböli, külsebet azonban ritkán okoz.)

Utuntur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriasis, lithanicos, opisthotonicos. Inungunt quoque scabras genas, aut caligantes oculos cum melle. Succusque tribus modis exprimitur, in fictili, calescitque in eo in sole modice.

Exit et e cauliculi succus lacteus, qui ita cum indaruit, dentium dolori medetur. Semen ac radiae, immaduere musto conteruntur, manusque plenae mensura sorbentur, adfirmandas fames, stomachum, oculos, caput, sensusque omnes; mulierum etiam lassitudines,

saluberrimo genere medicinae. Calculos quoque discutit (probatum est). Erit et oleum ex semine madefacto in oleo expressoque, quo utuntur ad nervorum rigores, lumborumque et coxendicum perfrictiones.“

Ennyit Plinius, az újabb idők tapasztalási azonban bebizonyították, hogy a köszvény ellen hathatós gyógyszer, a mely állítás valósága felől könnyen meggyőződhetünk, ha a köszvényt bonczkés alá vesszük. A köszvény az aranyérnek közel rokona, főtanyája a végbél-rendszerben létezik, hol phosphor és hügy-savany (némelykor pedig ezen savany téj- és rózsaszín savanyból áll) kórsavanyokat formál; a természet ezen felesleges kórsavanyagtól menekülni akarván, azt két uton küszöböli a testből, vagy az arteriák, vagy pedig a vénák által. Az első esetben, ha a kiüzés az arteriák által történik, lesz chiragra, gonagra és podagra, s az ugynevezett köszvény-csomók a tagok hajlásain, mely csomók phosphor savany-mészszel telvék, s égető fájdalmat okoznak, melyhez rendszeren hidegláz szokott járulni. A második esetben pedig, midőn az

anyagkór kiküszöbölése a testből a vénák útján történik, akkor az aranyérnek proteusi alakkal bíró számtalan sergei szoktak elő állítani, quorum historia difficile enarranda. A belrészek (s még maga az agyvelő is sokszor szenved) vannak a kóranyagnak tanyájául kitűzve.

Nálam hogy ezen veszedelmes kóranyagtól szabadulhassak, azt csupán a magn. vízben bevett fehér mustármagnak s olykori kezelésemnek köszönhetem. A megdugulás hólyaggyuladást s fájdalmas halált okozna. Napjában kilencz kávé-skanál mustármagot szoktam bevenni, ez májamra, vesémre, lépemre és hólyagomra jó hatást gyakorol s különösen az epe secretióját rendezvén, a már létező kóranyagot kihajtja, ujnak formálását pedig megelőzi, s hatályát megsemmisíti.

Azonban minthogy a kitakarítandó kóranyag a felsőbb részekről megválni kénytelenítettett, közép testemre oly kellemetlenül hat, hogy egy két pillanatig is alig ülhetek egy helyt, ezen sorokat is fennállva irtam.

Ebből megmagyarázható közléseimmeli
egyszerrei felhagyásom is, s ennek és nem
hanyagságomnak kérem azt tulajdonítani.

A fehér mustármagot márcziusban fő-
vény-földbe kell vetni, s az igazat megvallva
a családapák nagyon hibáznak, hogy ezen fe-
lette jóltevő veteményt nem termesztik. A
mióta itt egynehány szenvedőt e maggal
megismertettem, Pestről 2 mázsánál többet
lehozattak. Ignoti nulla cupido, ha isten se-
gél, a fehér mustármag hatályárul szóló
kicsi könyvecskét lefordítva közrebocsátan-
dom, s meggyőződésemmel, hogy felebaráti sze-
retet-szülte fáradságaimért sok szenvedőnek
őszinte köszönetét fogom aratni.

Nőmmel együtt mindnyájokat üdvözöl-
vén s ölelvén maradok

Önnek

tisztelő atyafi öcsese

Sz. F.

